

بررسی روند تغییرات ساختار و ترکیب جمعیت کشور و آینده آن

تا افق ۱۴۳۰ شمسی

بر اساس

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵

مرکز آمار ایران

دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری

گروه جمعیت و سلامت

گزارش تحلیلی:

بررسی روند تغییرات ساختار و ترکیب جمعیت کشور و آینده آن

تا افق ۱۴۳۰ شمسی

بر اساس

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵

مرکز آمار ایران

دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری

گروه جمعیت و سلامت

مجری طرح: فتحی، الهام

همکاران اصلی (به ترتیب حروف الفبا):

جاوید، نورمحمد

حسینی، سیدمسعود

میرزایی، صفیه

نصیری پور، مجتبی

مرکز آمار ایران

پیشگفتار

در عصر حاضر، مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سطوح ملی و بین‌المللی با موضوع جمعیت، پیوند و ارتباط مستقیمی برقرار کرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد هر گونه برنامه‌ریزی بدون مطالعه و کنکاش در ساختار جمعیت و روند آن امکان‌پذیر نیست. علاوه بر آگاهی نسبت به تعداد و ساختار جمعیت کنونی، پیش‌بینی جمعیت تا سال معین برای پژوهشگران و برنامه‌ریزان و دولتمردان از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. همانگونه که برنامه‌ریزی ابعاد گوناگونی دارد، اطلاعات جمعیتی نیز به تفکیک سطوح مختلف جغرافیایی و سنی و جنسی مورد نیاز است. با عنایت به این که اطلاعات اصلی جمعیت از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن قابل استخراج است و سرشماری‌ها نیز در فواصل زمانی ۱۰ و ۵ سال یک بار انجام می‌شود، پیش‌بینی‌های جمعیت برای سال‌های آتی اهمیت و جایگاه ویژه‌ای پیدا می‌کند. بنابراین نگاهی به گذشته و حال و بررسی تغییرات آن، در پیش‌بینی جمعیت کشور و ساخت فرضیات پیش‌بینی، ضروری و مهم تلقی می‌شود. در بررسی حاضر، سعی بر این است تا با تکیه بر اطلاعات گذشته‌نگر و مطالعه ساختار سنی و جنسی جمعیت و نیز به کمک تکنیک‌ها و مدل‌های مناسب و استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت کشور تا سال ۱۴۳۰ شمسی پیش‌بینی شود. تحقیق حاضر پژوهشی پهنانگر، توصیفی و نیز تکنیکی و تحلیلی است. به عبارتی با توجه به اهمیت برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های جمعیتی از یک سو و ترکیب و ساختار جمعیت ایران از سوی دیگر، مطالعه حاضر در سه بخش تهیه شده است.

بخش اول به مطالعه روند تعداد، رشد و تراکم جمعیت، سهم جمعیتی استان‌ها و نیز تعداد، بعد و نوع خانوار می‌پردازد. بخش دوم به بحث و بررسی ساختار سنی جمعیت کشور و روند ترکیب سنی جمعیت، هرم‌های سنی، سه گروه عمده سنی، میانگین و میانه سنی جمعیت، جوانی جمعیت (شاخص ورتهایم)، جمعیت جوان (۲۴-۱۵ و ۲۹-۱۵ سال)، جمعیت سالمند (۶۵ ساله و بیشتر) و نسبت وابستگی می‌پردازد. مطالعات برای کل کشور از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ و در بررسی استانی به تفکیک مناطق شهری و روستایی از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ انجام شده است. شایان ذکر است در جلسه‌ی هیئت دولت مورخ ۱۲ بهمن ۱۳۸۸ لایحه تأسیس استان البرز و تفکیک از استان تهران تصویب و به مجلس شورای اسلامی فرستاده شد. در ادامه با تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۷ استان البرز بطور رسمی شکل گرفت. بدیهی است که در اطلاعات سرشماری‌ها تا قبل از سال ۱۳۹۰، استان‌های تهران و البرز با هم لحاظ شده‌اند. در این پژوهش تا جایی که امکان تفکیک در محدوده‌های جدید استان‌های تهران و البرز مقدور بود، بازسازی داده‌ها انجام شده است. در مواردی که امکان بازسازی محدوده‌ها امکان‌پذیر نبود، اطلاعات استان البرز در استان تهران لحاظ شده و در مقابل سطر البرز خط تیره (-) درج شده است.

بخش سوم این پژوهش قسمت تکنیکی و تحلیلی گزارش است. در این بخش جمعیت ایران با کمک داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ و نیز با استفاده از چهار سناریو، جمعیت تا سال ۱۴۳۰ پیش‌بینی می‌شود. از آن جایی که سیاست‌های جمعیتی در تمام کشورهای جهان جزء سیاست‌های کلان به حساب می‌آید کشورها سه راهبرد مشخص را در این زمینه پیگیری می‌کنند. به این ترتیب که جمعیت خود را کاهش می‌دهند، حفظ می‌کنند و یا اینکه آن را

افزایش می‌دهند. شایان ذکر است برای پیش‌بینی جمعیت از روش ترکیبی (مولفه‌ای - نسلی)^۱ و نرم افزار SPECTRUM 4 استفاده شده است. نتیجه این که شواهد نشان می‌دهد که در حال حاضر ایران از رشد جمعیت مطلوبی برخوردار است.

این گزارش با مسئولیت سرکار خانم فتحی رییس گروه آمارهای جمعیت و سلامت و همکاری خانم صفیه میرزایی و آقایان نورمحمد جاوید، سید مسعود حسینی و مجتبی نصیری پور کارشناسان آمارهای جمعیت تهیه شده است. مرکز آمار ایران از تلاش این عزیزان صمیمانه قدردانی می‌نماید. امید است خوانندگان محترم، با ارائه نظرها و پیشنهادهای سازنده خود، به غنای علمی بیشتر این پژوهش بیفزایند.

علی اکبر محزون

مدیر کل دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری

بهار ۱۳۹۸

مرکز آمار ایران

^۱ cohort-component method

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	فصل ۱: بررسی روند کمی جمعیت و خانوار
۳	۱-۱- جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن
۴	۱-۲- تحولات جمعیت استانی
۱۲	۱-۳- شهرنشینی
۱۵	۱-۴- تراکم نسبی جمعیت کشور
۱۹	۱-۵- سهم جمعیتی استان‌ها
۲۵	۱-۶- خانوار
۲۵	۱-۶-۱- تعداد و بعد خانوار
۳۲	۱-۶-۲- ترکیب خانوار
۳۷	فصل ۲: روند ساختار و ترکیب جمعیت
۳۷	۲-۱- ساختار سنی جمعیت کشور
۳۹	۲-۱-۱- هرم‌های سنی جمعیت ایران
۴۸	۲-۱-۲- جمعیت بر حسب گروه‌های منظم سنی ۵ ساله
۵۰	۲-۱-۳- جمعیت بر حسب گروه‌های عمده سنی
۵۷	۲-۱-۴- جوانی جمعیت
۶۰	۲-۱-۵- میانگین و میانه سنی جمعیت
۶۶	۲-۲- نسبت وابستگی (بار تکفل)
۷۰	۲-۳- جمعیت جوان
۷۴	۲-۴- شاخص سالخوردگی
۷۷	۲-۵- ترکیب جنسی
۸۱	فصل ۳: آینده‌نگری جمعیت کشور تا افق ۱۴۳۰ شمسی
۸۳	۳-۱- عوامل موثر بر رشد جمعیت
۸۳	۳-۱-۱- باروری
۸۴	۳-۱-۲- مرگ و میر
۸۶	۳-۱-۳- مهاجرت
۹۲	۳-۲- آینده‌نگری جمعیت ایران تا افق ۱۴۳۰ هجری شمسی

صفحه

عنوان

۹۴ ۲-۲-۳- نتایج پیش‌بینی
۱۱۰ ۳-۳- نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۱۳ منابع و ماخذ

مرکز آمار ایران

فهرست جدول‌ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۴	جدول ۱-۱- جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن : ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۵	جدول ۲-۱- جمعیت کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....
۶	جدول ۳-۱- جمعیت نقاط شهری کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....
۷	جدول ۴-۱- جمعیت نقاط روستایی کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....
۹	جدول ۵-۱- متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد).....
۱۰	جدول ۶-۱- متوسط رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد).....
۱۳	جدول ۷-۱- میزان شهرنشینی و روستائیشینی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۱۴	جدول ۸-۱- میزان شهرنشینی به تفکیک استان : ۱۳۷۵-۱۳۹۵ (درصد).....
۱۶	جدول ۹-۱- تراکم نسبی جمعیت کشور : ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۱۷	جدول ۱۰-۱- تراکم نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان : (۱) ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....
۲۰	جدول ۱۱-۱- توزیع نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد).....
۲۲	جدول ۱۲-۱- توزیع نسبی جمعیت نقاط شهری کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد).....
۲۴	جدول ۱۳-۱- توزیع نسبی جمعیت نقاط روستایی کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد).....
۲۶	جدول ۱۴-۱- تعداد خانوار کل کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۲۶	جدول ۱۵-۱- بعد خانوار کل کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۲۸	جدول ۱۶-۱- تعداد و متوسط بعد خانوار کل کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۷۵.....
۳۰	جدول ۱۷-۱- تعداد و متوسط بعد خانوار شهری به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۷۵.....
۳۱	جدول ۱۸-۱- تعداد و متوسط بعد خانوار روستایی به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۷۵.....
۳۲	جدول ۱۹-۱- توزیع نسبی خانوارهای معمولی برحسب تعداد افراد خانوار در نقاط شهری و روستایی: ۹۵-۱۳۶۵ (درصد)....
۳۵	جدول ۲۰-۱- توزیع نسبی خانوارهای معمولی کشور بر حسب تعداد افراد به تفکیک استان - ۱۳۹۵.....
۴۹	جدول ۱-۲- جمعیت کل کشور بر حسب گروه‌های سنی : ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵.....
۴۹	جدول ۲-۲- درصد جمعیت کل کشور بر حسب گروه‌های سنی : ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵.....
۵۰	جدول ۳-۲- درصد جمعیت کل و نقاط شهری و روستایی کشور در سه گروه عمده سنی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۵۵	جدول ۴-۲- درصد جمعیت کشور به تفکیک استان در سه گروه عمده سنی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۵۷	جدول ۵-۲- میزان جوانی جمعیت کشور به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵.....
۵۹	جدول ۶-۲- میزان جوانی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....
۶۰	جدول ۷-۲- میانگین سنی جمعیت کشور بر حسب جنس در نقاط شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۴۵.....
۶۲	جدول ۸-۲- میانگین سنی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵.....

فهرست جدول‌ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۶۳	جدول ۹-۲- میانه سنی جمعیت کشور برحسب جنس و مناطق شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۶۵	جدول ۱۰-۲- میانه سنی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵
۶۷	جدول ۱۱-۲- نسبت وابستگی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۶۹	جدول ۱۲-۲- نسبت وابستگی به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵ (درصد)
۷۱	جدول ۱۳-۲- روند تغییرات جمعیت کل کشور و جمعیت جوان: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۷۳	جدول ۱۴-۲- جمعیت جوان کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵
۷۴	جدول ۱۵-۲- شاخص سالخوردگی جمعیت ایران: ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ (درصد)
۷۶	جدول ۱۶-۲- شاخص سالخوردگی به تفکیک استان (درصد): ۱۳۶۵-۹۵
۷۸	جدول ۱۷-۲- نسبت جنسی به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۹۵
۷۹	جدول ۱۸-۲- نسبت جنسی به تفکیک استان از ۱۳۶۵-۱۳۹۵
۸۴	جدول ۱-۳- میزان باروری کل به تفکیک استان از ۱۳۷۶-۹۵
۸۶	جدول ۲-۳- شاخص امید زندگی در بدو تولد به تفکیک استان و جنس: ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵
۸۸	جدول ۳-۳- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۱۳۵۵-۶۵
۸۹	جدول ۴-۳- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۱۳۶۵-۷۵
۹۰	جدول ۵-۳- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۱۳۷۵-۸۵
۹۱	جدول ۶-۳- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۱۳۸۵-۹۰
۹۵	جدول ۷-۳- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۱۳۹۰-۹۵
۹۶	جدول ۸-۳- برآورد تعداد جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۹۶	جدول ۹-۳- برآورد تعداد جمعیت مناطق شهری با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۹۷	جدول ۱۰-۳- برآورد تعداد جمعیت مناطق روستایی با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۹۸	جدول ۱۱-۳- برآورد رشد جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۹۸	جدول ۱۲-۳- برآورد رشد جمعیت مناطق شهری کشور با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۹۹	جدول ۱۳-۳- برآورد رشد جمعیت مناطق روستایی کشور با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۱۰۰	جدول ۱۴-۳- برآورد نسبت جنسی جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۱۰۱	جدول ۱۵-۳- توزیع جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۱۰۵	جدول ۱۶-۳- توزیع درصدی جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰
۱۰۵	جدول ۱۷-۳- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض اول (۲/۶ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰
۱۰۶	جدول ۱۸-۳- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض دوم (۲/۱۱ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰
۱۰۶	جدول ۱۹-۳- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض سوم (۱/۵ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰

جدول ۳-۲۰- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض چهارم (۱/۹۵/فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰.....	۱۰۷
جدول ۳-۲۱- پیش بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر(فرض اول).....	۱۰۷
جدول ۳-۲۲- پیش بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر(فرض دوم).....	۱۰۸
جدول ۳-۲۳- پیش بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر(فرض سوم).....	۱۰۸
جدول ۳-۲۴- پیش بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر(فرض چهارم).....	۱۰۹

مرکز آمار ایران

فهرست شکل‌ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۲	شکل ۱-۱- متوسط رشد سالانه جمعیت به تفکیک شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۱۳	شکل ۱-۲- میزان شهرنشینی و روستانشینی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۱۵	شکل ۱-۳- میزان شهرنشینی به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵
۱۶	شکل ۱-۴- تراکم نسبی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵-۹۵
۱۸	شکل ۱-۵- تراکم نسبی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵ (نفر در کیلومتر مربع)
۲۱	شکل ۱-۶- توزیع نسبی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵
۲۷	شکل ۱-۷- مقایسه متوسط رشد سالانه جمعیت و خانوار کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۳۴	شکل ۱-۸- توزیع درصدی خانوارهای معمولی کشور برحسب تعداد افراد خانوار: ۱۳۴۵-۱۳۹۵
۴۰	شکل ۲-۱- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۳۵
۴۰	شکل ۲-۲- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۴۵
۴۰	شکل ۲-۳- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۵۵
۴۰	شکل ۲-۴- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۶۵
۴۱	شکل ۲-۵- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۷۵
۴۱	شکل ۲-۶- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۸۵
۴۱	شکل ۲-۷- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۹۰
۴۲	شکل ۲-۸- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۹- هرم سنی استان آذربایجان شرقی: ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۱۰- هرم سنی استان آذربایجان غربی: ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۱۱- هرم سنی استان اردبیل: ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۱۲- هرم سنی استان اصفهان: ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۱۳- هرم سنی استان البرز: ۱۳۹۵
۴۳	شکل ۲-۱۴- هرم سنی استان ایلام: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۱۵- هرم سنی استان بوشهر: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۱۶- هرم سنی استان چهار تهران: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۱۷- هرم سنی استان چهارمحال و بختیاری: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۱۸- هرم سنی استان خراسان جنوبی: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۱۹- هرم سنی استان خراسان رضوی: ۱۳۹۵
۴۴	شکل ۲-۲۰- هرم سنی استان خراسان شمالی: ۱۳۹۵

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۴۵	شکل ۲-۲۱- هرم سنی استان خوزستان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۲- هرم سنی استان زنجان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۳- هرم سنی استان سمنان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۴- هرم سنی استان سیستان و بلوچستان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۵- هرم سنی استان فارس: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۶- هرم سنی استان قزوین: ۱۳۹۵
۴۶	شکل ۲-۲۷- هرم سنی استان قم: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۸- هرم سنی استان کردستان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۲۹- هرم سنی استان کرمان: ۱۳۹۵
۴۵	شکل ۲-۳۰- هرم سنی استان کرمانشاه: ۱۳۹۵
۴۶	شکل ۲-۳۱- هرم سنی استان کهگیلویه و بویر احمد: ۱۳۹۵
۴۶	شکل ۲-۳۲- هرم سنی استان گلستان: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۳- هرم سنی استان گیلان: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۴- هرم سنی استان لرستان: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۵- هرم سنی استان مازندران: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۶- هرم سنی استان مرکزی: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۷- هرم سنی استان هرمزگان: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۸- هرم سنی استان همدان: ۱۳۹۵
۴۷	شکل ۲-۳۹- هرم سنی استان یزد: ۱۳۹۵
۵۳	شکل ۲-۴۰- توزیع درصدی جمعیت کشور در سه گروه عمده سنی: ۱۳۳۵- ۱۳۹۵
۵۳	شکل ۲-۴۱- روند تغییرات جمعیت کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۵۸	شکل ۲-۴۲- میزان جوانی کل جمعیت و نقاط شهری و روستایی کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۶۱	شکل ۲-۴۳- میانگین سنی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۶۴	شکل ۲-۴۴- میانه سنی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۶۷	شکل ۲-۴۵- نسبت وابستگی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۷۵	شکل ۲-۴۶- شاخص سالخوردگی جمعیت ایران: ۱۳۳۵-۱۳۹۵
۸۰	شکل ۲-۴۷- نسبت جنسی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵
۹۸	شکل ۳-۱- پیش‌بینی میزان شهرنشینی کشور در سال‌های پیش‌بینی: ۱۳۹۵-۱۴۳۰
۱۰۳	شکل ۳-۲- پیش‌بینی جمعیت کمتر از ۱۵ سال با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی

عنوان

صفحه

- شکل ۳-۳- پیش‌بینی جمعیت ۶۴-۱۵ سال با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی ۱۰۳
- شکل ۳-۴- پیش‌بینی جمعیت ۶۵ سال و بیشتر با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی ۱۰۴
- شکل ۳-۵- پیش‌بینی هرم سنی جمعیت کشور با سه فرض پیش‌بینی در افق ۱۴۳۰ ۱۰۵

مرکز آمار ایران

فصل ۱

روند کمی جمعیت و خانوار

مرکز آمار ایران

۱- جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن

نتایج حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن، از عمده‌ترین و مهم‌ترین راه‌های شناخت ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی هر کشوری محسوب می‌شود که در نهایت نتایج این مطالعات در اختیار برنامه‌ریزان و سیاستگذاران قرار می‌گیرد. سابقه سرشماری عمومی نفوس و مسکن در ایران مربوط به سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌شود. تمام سرشماری‌ها از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۸۵ به فاصله زمانی ۱۰ سال انجام شد و ۲ سرشماری اخیر نیز با فاصله زمانی ۵ سال از سرشماری سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۵ به مرحله‌ی اجرا درآمد. بررسی تغییرات تعداد و حجم جمعیت ایران در سال‌های مورد بحث حاکی از آن است که طی این مدت بالغ بر ۶۰ میلیون نفر به جمعیت کشور اضافه شده است. رشد جمعیت کشور طی دوره‌های سرشماری یکسان نیست، چنانچه در جدول ۱-۱ مشاهده می‌شود، رشد جمعیت کشور تا شروع انقلاب اسلامی روندی کاهنده و ناگهان پس از انقلاب اسلامی افزایش یافته به طوری که در دهه‌ی ۵۵-۱۳۶۵ به یکباره به رشدی نزدیک ۴ درصد رسیده که در تاریخ کشورمان بی‌سابقه بوده است. بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۷۵ متوسط رشد سالانه جمعیت دوباره روند کاهشی به خود گرفته به طوری که به ۱/۹۶ درصد رسیده است و این روند کاهشی تا سال ۱۳۹۵ نیز ادامه داشته است. متوسط رشد جمعیت کشور در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۰ به میزان ۰/۰۵ درصد، نسبت به سال ۱۳۸۵ به میزان ۰/۳۸ درصد، نسبت به سال ۱۳۷۵ به میزان ۰/۷۲ درصد و نسبت به سال ۱۳۶۵، ۲/۶۷ درصد کاهش داشته است. از جمله عوامل تاثیرگذار در کاهش رشد جمعیت در دو دهه اخیر افزایش سطح سواد و تحصیلات جمعیت کشور به ویژه زنان جوان، افزایش سن ازدواج جوانان، به تعویق انداختن زمان فرزندآوری پس از ازدواج، گسترش شهرنشینی، صنعتی شدن امور، افزایش هزینه‌های زندگی، تغییر نگرش و تمایل خانواده‌ها به ویژه زوج‌های جوان در کاهش تعداد فرزندان، افزایش سطح بهداشت و کاهش سطح مرگ و میر (به ویژه مرگ و میر نوزادان) و در نتیجه بالا رفتن امید زندگی را نام برد.

جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن طی سال‌های ۹۰-۱۳۳۵ در جدول ۱-۱ آورده شده است.

جدول ۱-۱- جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

سال	جمعیت	متوسط رشد سالانه	
		دوره	درصد
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	-	-
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۱۳۳۵-۴۵	۳/۱۳
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۳۴۵-۵۵	۲/۷۱
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۳۵۵-۶۵	۳/۹۱
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۳۶۵-۷۵	۱/۹۶
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۳۷۵-۸۵	۱/۶۲
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۱۳۸۵-۹۰	۱/۲۹
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۱۳۹۰-۹۵	۱/۲۴
نقاط شهری			
۱۳۳۵	۵۹۵۳۵۶۳	-	-
۱۳۴۵	۹۷۹۴۲۴۶	۱۳۳۵-۴۵	۵/۱۰
۱۳۵۵	۱۵۸۵۴۶۸۰	۱۳۴۵-۵۵	۴/۹۳
۱۳۶۵	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۳۵۵-۶۵	۵/۴۱
۱۳۷۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۱۳۶۵-۷۵	۳/۲۱
۱۳۸۵	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۳۷۵-۸۵	۲/۷۴
۱۳۹۰	۵۳۶۴۶۶۶۱	۱۳۸۵-۹۰	۲/۱۴
۱۳۹۵	۵۹۱۴۶۸۴۷	۱۳۹۰-۹۵	۱/۹۷
نقاط روستایی			
۱۳۳۵	۱۳۰۰۱۱۴۱	-	-
۱۳۴۵	۱۵۹۹۴۴۷۶	۱۳۳۵-۴۵	۲/۰۹
۱۳۵۵	۱۷۸۵۴۰۶۴	۱۳۴۵-۵۵	۱/۱۱
۱۳۶۵	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۳۵۵-۶۵	۲/۳۹
۱۳۷۵	۲۳۲۳۷۶۹۹	۱۳۶۵-۷۵	۰/۲۸
۱۳۸۵	۲۲۲۳۵۸۱۸	۱۳۷۵-۸۵	-۰/۴۴
۱۳۹۰	۲۱۵۰۳۰۰۸	۱۳۸۵-۹۰	-۰/۶۷
۱۳۹۵	۲۰۷۳۰۶۲۵	۱۳۹۰-۹۵	-۰/۶۸

۲-۱- تحولات جمعیت استانی

استان تهران به دلیل وجود کلان شهر تهران و پایتخت کشور همواره بالاترین رتبه جمعیتی استانی را در دهه‌های اخیر به خود اختصاص داده است. استان خراسان رضوی نیز به دلیل قرار گرفتن شهر مذهبی مشهد دومین رتبه استانی را دارا است. در مقابل استان‌های ایلام و سمنان به ترتیب کم جمعیت‌ترین استان کشور بوده‌اند.

جدول ۱-۲- جمعیت کشور به تفکیک استان: ۹۵-۱۳۶۵

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
آذربایجان شرقی	۳۰۷۷۸۸۲	۳۳۲۵۵۴۰	۳۶۰۳۴۵۶	۳۷۲۴۶۲۰	۳۹۰۹۶۵۲
آذربایجان غربی	۱۹۷۱۶۷۷	۲۴۹۶۳۲۰	۲۸۷۳۴۵۹	۳۰۸۰۵۷۶	۳۲۶۵۲۱۹
اردبیل	۱۰۳۶۲۰۲	۱۱۶۸۰۱۱	۱۲۲۸۱۵۵	۱۲۴۸۴۸۸	۱۲۷۰۴۲۰
اصفهان	۳۲۹۴۹۱۶	۳۹۲۳۲۵۵	۴۵۵۹۲۵۶	۴۸۷۹۳۱۲	۵۱۲۰۸۵۰
البرز	۸۹۶۵۶۹	۱۳۸۵۲۳۲	۲۰۷۶۹۹۱	۲۴۱۲۵۱۳	۲۷۱۲۴۰۰
ایلام	۳۸۲۰۹۱	۴۸۷۸۸۶	۵۴۵۷۸۷	۵۵۷۵۹۹	۵۸۰۱۵۸
بوشهر	۶۱۲۱۸۳	۷۴۳۶۷۵	۸۸۶۲۶۷	۱۰۳۲۹۴۹	۱۱۶۳۴۰۰
تهران	۷۱۹۸۴۶۷	۸۹۵۸۵۵۴	۱۱۳۴۵۳۷۵	۱۲۱۸۳۳۹۱	۱۳۲۶۷۶۳۷
چهارمحال و بختیاری	۶۳۱۱۷۹	۷۶۱۱۶۸	۸۵۷۹۱۰	۸۹۵۲۶۳	۹۴۷۷۶۳
خراسان جنوبی	۵۵۸۸۶۶	۵۳۵۴۸۱	۶۳۶۴۲۰	۶۶۲۵۳۴	۷۶۸۸۹۸
خراسان رضوی	۴۰۸۶۱۸۲	۴۷۱۹۹۰۲	۵۵۹۳۰۷۹	۵۹۹۴۴۰۲	۶۴۳۴۵۰۱
خراسان شمالی	۵۸۷۳۲۸	۷۳۲۶۴۶	۸۱۱۵۷۲	۸۶۷۷۲۷	۸۶۳۰۹۲
خوزستان	۲۶۸۱۹۷۸	۳۷۴۶۷۷۲	۴۲۷۴۹۷۹	۴۵۳۱۷۲۰	۴۷۱۰۵۰۹
زنجان	۷۸۲۹۸۸	۹۰۰۸۹۰	۹۶۴۶۰۱	۱۰۱۵۷۳۴	۱۰۵۷۴۶۱
سمنان	۴۱۷۰۳۵	۵۰۱۴۴۷	۵۸۹۷۴۲	۶۳۱۲۱۸	۷۰۲۳۶۰
سیستان و بلوچستان	۱۱۹۷۰۵۹	۱۷۲۲۵۷۹	۲۴۰۵۷۴۲	۲۵۳۴۳۲۷	۲۷۷۵۰۱۴
فارس	۳۱۹۳۷۶۹	۳۸۱۷۰۳۶	۴۳۳۶۸۷۸	۴۵۹۶۶۵۸	۴۸۵۱۲۷۴
قزوین	۸۰۵۵۶۲	۹۶۸۲۵۷	۱۱۴۳۲۰۰	۱۲۰۱۵۶۵	۱۲۷۳۷۶۱
قم	۶۱۶۹۶۳	۸۵۳۰۴۴	۱۰۴۶۷۳۷	۱۱۵۱۶۷۲	۱۲۹۲۲۸۳
کردستان	۱۰۷۸۴۱۵	۱۳۴۶۳۸۳	۱۴۴۰۱۵۶	۱۴۹۳۶۴۵	۱۶۰۳۰۱۱
کرمان	۱۶۲۲۹۵۸	۲۰۰۴۳۲۸	۲۶۵۲۴۱۳	۲۹۳۸۹۸۸	۳۱۶۴۷۱۸
کرمانشاه	۱۴۶۲۹۶۵	۱۷۷۸۵۹۶	۱۸۷۹۳۸۵	۱۹۴۵۲۲۷	۱۹۵۲۴۳۴
کهگیلویه و بویراحمد	۴۱۱۸۲۸	۵۴۴۳۵۶	۶۳۴۲۹۹	۶۵۸۶۲۹	۷۱۳۰۵۲
گلستان	۱۱۴۵۰۳۳	۱۴۴۶۲۸۸	۱۶۱۷۰۸۷	۱۷۷۷۰۱۴	۱۸۶۸۸۱۹
گیلان	۲۰۸۱۰۳۷	۲۲۴۱۸۹۶	۲۴۰۴۸۶۱	۲۴۸۰۸۷۴	۲۵۳۰۶۹۶
لرستان	۱۳۶۷۰۲۹	۱۵۸۴۴۳۴	۱۷۱۶۵۲۷	۱۷۵۴۲۴۳	۱۷۶۰۶۴۹
مازندران	۲۲۷۴۳۱۳	۲۶۰۲۰۰۸	۲۹۲۲۴۳۲	۳۰۷۳۹۴۳	۳۲۸۳۵۸۲
مرکزی	۱۰۸۲۱۰۹	۱۲۲۸۸۱۲	۱۳۵۱۲۵۷	۱۴۱۳۹۵۹	۱۴۲۹۴۷۵
هرمزگان	۷۶۲۲۰۶	۱۰۶۲۱۵۵	۱۴۰۳۶۷۴	۱۵۷۸۱۸۳	۱۷۷۶۴۱۵
همدان	۱۵۰۵۸۲۶	۱۶۷۷۹۵۷	۱۷۰۳۲۶۷	۱۷۵۸۲۶۸	۱۷۳۸۲۳۴
یزد	۶۲۲۲۵۷	۸۱۰۴۰۱	۹۹۰۸۱۸	۱۰۷۴۴۲۸	۱۱۳۸۵۳۳

جدول ۱-۳- جمعیت نقاط شهری کشور به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
نقاط شهری	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
آذربایجان شرقی	۱۵۸۶۱۸۹	۲۰۰۴۴۸۴	۲۴۰۲۵۳۹	۲۵۷۹۱۷۸	۲۸۰۹۴۲۴
آذربایجان غربی	۹۰۲۹۹۹	۱۳۱۵۱۶۱	۱۷۲۴۹۵۴	۱۹۳۲۵۴۴	۲۱۳۶۲۰۳
اردبیل	۴۱۲۶۲۰	۵۶۸۴۴۸	۷۱۵۵۹۷	۷۹۸۹۴۲	۸۶۶۰۳۴
اصفهان	۲۱۱۲۰۶۱	۲۹۱۴۸۷۴	۳۷۹۸۷۲۸	۴۱۶۸۲۱۹	۴۵۰۷۳۰۹
البرز	۴۹۶۹۴۵	۱۰۸۴۷۶۴	۱۸۴۲۴۶۴	۲۱۸۴۳۷۱	۲۵۱۲۷۳۷
ایلام	۱۵۶۶۵۸	۲۵۹۶۸۷	۳۳۱۲۳۱	۳۵۶۸۹۶	۳۹۵۲۶۳
بوشهر	۳۰۶۰۷۵	۳۹۴۴۸۹	۵۷۷۴۶۵	۷۰۴۳۹۳	۸۳۵۹۵۵
تهران	۶۴۹۶۰۶۸	۷۸۲۷۵۶۷	۱۰۴۱۷۹۶۷	۱۱۳۰۵۸۳۲	۱۲۴۵۲۲۳۰
چهارمحال و بختیاری	۲۲۹۴۷۱	۳۴۲۹۰۵	۴۴۲۲۹۸	۵۲۱۰۷۱	۶۰۷۴۴۴
خراسان جنوبی	۱۴۸۸۳۰	۲۱۹۱۰۳	۳۲۶۶۹۵	۳۷۱۰۵۴	۴۵۳۸۲۷
خراسان رضوی	۲۱۸۶۴۵۸	۲۸۸۳۵۶۳	۳۸۱۱۹۰۰	۴۳۱۱۲۱۰	۴۷۰۰۹۲۴
خراسان شمالی	۱۹۸۸۳۲	۲۹۳۵۴۹	۳۹۲۴۵۸	۴۴۶۸۷۲	۴۸۴۳۴۶
خوزستان	۱۴۸۵۳۵۶	۲۳۴۲۵۱۴	۲۸۷۳۵۶۴	۳۲۱۸۴۵۱	۳۵۵۴۲۰۵
زنجان	۳۱۷۱۱۳	۴۲۹۰۱۳	۵۵۹۳۴۰	۶۳۴۸۰۹	۷۱۱۱۷۷
سمنان	۲۴۴۸۳۲	۳۴۲۴۵۵	۴۴۰۵۵۹	۴۸۶۳۴۵	۵۶۰۵۰۲
سیستان و بلوچستان	۴۸۷۷۰۹	۷۹۴۵۲۸	۱۱۹۳۱۹۸	۱۲۴۳۰۷۹	۱۳۴۵۶۴۲
فارس	۱۶۰۹۲۶۱	۲۱۶۳۱۱۹	۲۶۵۲۹۴۷	۳۱۰۶۷۳۲	۳۴۰۱۶۷۵
قزوین	۳۶۵۶۴۱	۵۵۲۹۲۸	۷۷۷۹۷۵	۸۷۸۲۴۱	۹۵۲۱۴۹
قم	۵۴۳۱۳۹	۷۷۷۶۷۷	۹۸۳۰۹۴	۱۰۹۵۸۷۱	۱۲۲۹۹۶۴
کردستان	۴۲۸۲۱۳	۷۰۵۷۱۵	۸۵۵۸۱۹	۹۸۵۸۷۴	۱۱۳۴۲۲۹
کرمان	۶۹۸۷۵۵	۱۰۶۰۰۷۵	۱۵۵۲۵۱۹	۱۶۸۹۸۴۲	۱۸۵۸۵۸۷
کرمانشاه	۸۲۱۷۶۶	۱۰۹۸۲۸۲	۱۲۵۵۳۱۹	۱۳۵۵۰۹۴	۱۴۶۸۶۱۵
کهگیلویه و بویراحمد	۱۱۱۳۰۸	۲۱۳۵۶۳	۳۰۲۱۹۲	۳۴۶۶۲۶	۳۹۷۴۶۱
گلستان	۴۲۲۱۹۳	۵۸۸۹۸۵	۷۹۵۱۲۶	۹۰۶۱۸۲	۹۹۵۶۱۵
گیلان	۷۸۴۱۷۳	۱۰۴۹۹۸۰	۱۲۹۵۷۵۱	۱۴۹۷۱۷۰	۱۶۰۳۰۲۶
لرستان	۶۳۹۰۳۸	۸۵۰۰۱۶	۱۰۲۰۱۵۰	۱۰۷۵۹۵۱	۱۱۳۴۹۰۸
مازندران	۸۹۳۰۲۳	۱۱۹۴۲۳۳	۱۵۵۴۱۴۳	۱۶۸۲۱۵۲	۱۸۹۷۲۳۸
مرکزی	۴۷۶۱۲۷	۷۰۱۵۴۷	۹۳۲۰۷۳	۱۰۴۵۰۰۱	۱۰۹۹۷۶۴
هرمزگان	۳۰۸۱۹۹	۴۴۳۹۷۰	۶۶۱۳۲۵	۷۸۸۴۷۱	۹۷۱۸۲۲
همدان	۵۶۳۳۱۶	۸۱۰۶۴۰	۹۸۰۷۷۱	۱۰۴۰۶۰۵	۱۰۹۷۲۱۷
یزد	۴۱۲۱۹۳	۵۸۹۹۵۵	۷۸۹۸۰۳	۸۸۹۵۸۳	۹۷۱۳۵۵

جدول ۱-۴- جمعیت نقاط روستایی^۱ کشور به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
نقاط روستایی	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۱۱۱	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۳۰۶۲۵
آذربایجان شرقی	۱۴۹۱۶۹۳	۱۳۲۱۰۵۶	۱۲۰۰۹۱۷	۱۱۴۵۴۴۲	۱۱۰۰۲۲۰
آذربایجان غربی	۱۰۶۸۶۷۸	۱۱۸۱۱۵۹	۱۱۴۸۵۰۵	۱۱۴۸۰۳۲	۱۱۲۹۰۰۰
اردبیل	۶۲۳۵۸۲	۵۹۹۵۶۳	۵۱۲۵۵۸	۴۴۹۵۴۶	۴۰۴۲۳۶
اصفهان	۱۱۸۲۸۵۵	۱۰۰۸۳۸۱	۷۶۰۵۲۸	۷۱۱۰۹۳	۶۱۳۰۷۳
البرز	۳۹۹۶۲۴	۳۰۰۴۶۸	۲۳۴۵۲۷	۲۲۸۱۴۲	۱۹۹۵۵۹
ایلام	۲۲۵۴۳۳	۲۲۸۱۹۹	۲۱۴۵۵۶	۲۰۰۷۰۳	۱۸۴۴۴۴
بوشهر	۳۰۶۱۰۸	۳۴۹۱۸۶	۳۰۸۸۰۲	۳۲۸۵۵۶	۳۲۵۴۹۵
تهران	۷۰۲۳۹۹	۱۱۳۰۹۸۷	۹۲۷۴۰۸	۸۷۷۵۵۹	۸۱۴۶۹۸
چهارمحال و بختیاری	۴۰۱۷۰۸	۴۱۸۲۶۳	۴۱۵۶۱۲	۳۷۴۱۹۲	۳۳۹۶۶۷
خراسان جنوبی	۴۱۰۰۳۶	۳۱۶۳۷۸	۳۰۹۷۲۵	۲۹۱۴۸۰	۳۱۵۰۷۰
خراسان رضوی	۱۸۹۹۷۲۴	۱۸۳۶۳۳۹	۱۷۸۱۱۷۹	۱۶۸۳۱۹۲	۱۷۳۳۱۲۱
خراسان شمالی	۳۸۸۴۹۶	۴۳۹۰۹۷	۴۱۹۱۱۴	۴۲۰۸۵۵	۳۷۷۵۳۳
خوزستان	۱۱۹۶۶۲۲	۱۴۰۴۲۵۸	۱۴۰۱۴۱۵	۱۳۱۳۲۶۹	۱۱۵۱۵۹۶
زنجان	۴۶۵۸۷۵	۴۷۱۸۷۷	۴۰۵۲۶۱	۳۸۰۹۲۵	۳۴۶۲۸۳
سمنان	۱۷۲۲۰۳	۱۵۸۹۹۲	۱۴۹۱۸۳	۱۴۴۸۷۳	۱۴۱۸۵۸
سیستان و بلوچستان	۷۰۹۳۵۰	۹۲۸۰۵۱	۱۲۱۲۵۴۴	۱۲۹۱۲۴۸	۱۴۲۷۳۳۲
فارس	۱۵۸۴۵۰۸	۱۶۵۳۹۱۷	۱۶۸۳۹۳۱	۱۴۸۹۹۲۶	۱۴۳۲۳۵۵
قزوین	۴۳۹۹۲۱	۴۱۵۳۲۹	۳۶۵۲۲۵	۳۲۳۳۲۴	۳۲۱۶۱۰
قم	۷۳۸۲۴	۷۵۳۶۷	۶۳۶۴۳	۵۵۸۰۱	۶۲۳۱۷
کردستان	۶۵۰۲۰۲	۶۴۰۶۶۸	۵۸۴۳۳۷	۵۰۷۷۷۱	۴۶۸۷۷۸
کرمان	۹۲۴۲۰۳	۹۴۴۲۵۳	۱۰۹۹۸۹۴	۱۲۴۹۱۴۶	۱۳۰۲۵۵۷
کرمانشاه	۶۴۱۱۹۹	۶۸۰۳۱۴	۶۲۴۰۶۶	۵۹۰۱۳۳	۴۷۸۴۴۴
کهگیلویه و بویراحمد	۳۰۰۵۲۰	۳۳۰۷۹۳	۳۳۲۱۰۷	۳۱۲۰۰۳	۳۱۴۰۰۹
گلستان	۷۲۲۸۴۰	۸۳۷۳۰۳	۸۲۱۹۶۱	۸۷۰۸۳۲	۸۷۱۵۴۶
گیلان	۱۲۹۶۸۶۴	۱۱۹۱۹۱۶	۱۱۰۹۱۱۰	۹۸۳۷۰۴	۹۲۷۶۶۰
لرستان	۷۲۷۹۹۱	۷۳۴۴۱۸	۶۹۶۳۷۷	۶۷۸۲۹۲	۶۲۳۸۹۶
مازندران	۱۳۸۱۲۹۰	۱۴۰۷۷۷۵	۱۳۶۸۲۸۹	۱۳۹۱۷۹۱	۱۳۸۶۳۳۷
مرکزی	۶۰۵۹۸۲	۵۲۷۲۶۵	۴۱۹۱۸۴	۳۶۸۹۵۸	۳۲۹۶۹۰
هرمزگان	۴۵۴۰۰۷	۶۱۸۱۸۵	۷۴۲۳۴۹	۷۸۹۷۱۲	۸۰۲۵۱۲
همدان	۹۴۲۵۱۰	۸۶۷۳۱۷	۷۲۲۴۹۶	۷۱۷۶۶۳	۶۳۹۰۰۵
یزد	۲۱۰۰۶۴	۲۲۰۴۴۶	۲۰۱۰۱۵	۱۸۴۸۴۵	۱۶۶۷۲۴

^۱ جمعیت غیر ساکن به جمعیت روستایی اضافه شده است.

جدول ۱-۵ متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به تفکیک استان را نشان می‌دهد. براساس این جدول رشد جمعیت استان‌های مختلف کشور در سال‌های سرشماری از الگوی مشخصی پیروی نکرده است. به این ترتیب که بیشترین متوسط رشد سالانه جمعیت دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ مربوط به استان خراسان جنوبی با $3/02$ درصد و کمترین مقدار مربوط به استان همدان با میزان $0/23$ - درصد است. در حالی که در دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ بیشترین متوسط رشد سالانه جمعیت مربوط به استان بوشهر با $3/11$ درصد و کمترین مقدار مربوط به استان اردبیل با میزان $0/33$ درصد است. بیشترین متوسط رشد سالانه جمعیت در دوره زمانی ۱۳۷۵-۱۳۸۵ در استان سیستان و بلوچستان با مقدار $3/4$ درصد و کمترین مقدار مربوط به استان همدان با میزان $0/15$ درصد است. همچنین بیشترین متوسط رشد جمعیت مشاهده شده در دوره زمانی ۱۳۶۵-۱۳۷۵ مربوط به استان سیستان و بلوچستان با مقدار $3/71$ درصد و کمترین میزان نیز مربوط به استان خراسان جنوبی با مقدار $0/43$ - درصد می‌باشد.

جدول ۱-۶ متوسط رشد سالانه جمعیت نقاط شهری و جدول ۱-۷ نقاط روستایی کشور را به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر اساس این جدول الگوی متوسط رشد سالانه جمعیت نقاط شهری کشور مشابه الگوی کل کشور است. اما در نقاط روستایی کشور متوسط رشد سالانه جمعیت به دلیل تغییر و تحول محدوده‌های سیاسی و تقسیمات کشوری و نیز مهاجرت جمعیت ساکن در مناطق روستایی به مناطق شهری، سیری نزولی مشاهده می‌شود. به این ترتیب که در دهه ۱۳۶۵-۱۳۷۵ دوازده استان، در دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۷۵ بیست و پنج استان و دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۸۵ بیست و چهار استان و در دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۰ بیست و سه استان رشد منفی را تجربه کردند.

براساس پیش‌بینی‌های انجام شده انتظار می‌رود متوسط رشد سالانه جمعیت در مناطق روستایی در سال‌های آتی به رشد نزولی خود ادامه دهد.

مرکز آمار ایران

جدول ۱-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵ (درصد)

نام استان	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵
کل کشور	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴
آذربایجان شرقی	۰/۷۸	۰/۸۱	۰/۶۶	۰/۹۷
آذربایجان غربی	۲/۳۹	۱/۴۲	۱/۴۰	۱/۱۷
اردبیل	۱/۲۰	۰/۵۰	۰/۳۳	۰/۳۵
اصفهان	۱/۷۶	۱/۵۱	۱/۳۷	۰/۹۷
البرز	۴/۴۵	۴/۱۳	۳/۰۴	۲/۳۷
ایلام	۲/۴۷	۱/۱۳	۰/۴۳	۰/۸۰
بوشهر	۱/۹۶	۱/۷۷	۳/۱۱	۲/۴۱
تهران	۲/۲۱	۲/۳۹	۱/۴۴	۱/۷۲
چهارمحال و بختیاری	۱/۸۹	۱/۲۰	۰/۸۶	۱/۱۵
خراسان جنوبی	-۰/۴۳	۱/۷۴	۰/۸۱	۳/۰۲
خراسان رضوی	۱/۴۵	۱/۷۱	۱/۴۰	۱/۴۳
خراسان شمالی	۲/۲۴	۱/۰۳	۱/۳۵	-۰/۱۱
خوزستان	۳/۴۰	۱/۳۳	۱/۱۷	۰/۷۸
زنجان	۱/۴۱	۰/۶۹	۱/۰۴	۰/۸۱
سمنان	۱/۸۶	۱/۶۴	۱/۳۷	۲/۱۶
سیستان و بلوچستان	۳/۷۱	۳/۴۰	۱/۰۵	۱/۸۳
فارس	۱/۸۰	۱/۲۸	۱/۱۷	۱/۰۸
قزوین	۱/۸۶	۱/۶۷	۱/۰۰	۱/۱۷
قم	۳/۲۹	۲/۰۷	۱/۹۳	۲/۳۳
کردستان	۲/۲۴	۰/۶۸	۰/۷۳	۱/۴۲
کرمان	۲/۱۳	۲/۸۴	۲/۰۷	۱/۴۹
کرمانشاه	۱/۹۷	۰/۵۵	۰/۶۹	۰/۰۷
کهگیلویه و بویراحمد	۲/۸۳	۱/۵۴	۰/۷۶	۱/۶۰
گلستان	۲/۲۲	۱/۲۶	۱/۹۰	۱/۰۱
گیلان	۰/۷۵	۰/۷۰	۰/۶۲	۰/۴۰
لرستان	۱/۴۹	۰/۸۰	۰/۴۴	۰/۰۷
مازندران	۱/۳۶	۱/۱۷	۱/۰۲	۱/۳۳
مرکزی	۱/۲۸	۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۲۲
هرمزگان	۳/۳۷	۲/۸۳	۲/۳۷	۲/۳۹
همدان	۱/۰۹	۰/۱۵	۰/۶۴	-۰/۲۳
یزد	۲/۶۸	۲/۰۳	۱/۶۳	۱/۱۷

جدول ۱-۶- متوسط رشد سالانه جمعیت نقاط شهری به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد)

نام استان	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵
نقاط شهری	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷
آذربایجان شرقی	۲/۳۷	۱/۸۳	۱/۴۳	۱/۷۲
آذربایجان غربی	۳/۸۳	۲/۷۵	۲/۳۰	۲/۰۲
اردبیل	۳/۲۶	۲/۳۳	۲/۲۳	۱/۶۳
اصفهان	۳/۲۷	۲/۶۸	۲/۸۷	۱/۵۸
البرز	۸/۱۲	۵/۴۴	۳/۴۶	۲/۸۴
ایلام	۵/۱۸	۲/۴۶	۱/۵۰	۲/۰۶
بوشهر	۲/۵۷	۳/۸۸	۴/۰۵	۳/۴۸
تهران	۱/۸۸	۲/۹۰	۱/۶۵	۱/۹۵
چهارمحال و بختیاری	۴/۱۰	۲/۵۸	۳/۳۳	۳/۱۲
خراسان جنوبی	۳/۹۴	۴/۰۸	۲/۵۸	۴/۱۱
خراسان رضوی	۲/۸۱	۲/۸۳	۲/۴۹	۱/۷۵
خراسان شمالی	۳,۹۷	۲/۹۵	۲/۶۳	۱/۶۲
خوزستان	۴/۶۶	۲/۰۶	۲/۲۹	۲/۰۰
زنجان	۳/۰۷	۲/۶۹	۲/۵۶	۲/۳۰
سمنان	۳/۴۱	۲/۵۵	۲/۰۰	۲/۸۸
سیستان و بلوچستان	۵/۰۰	۴/۱۵	۰/۸۲	۱/۶۰
فارس	۳/۰۰	۲/۰۶	۳/۲۱	۱/۸۳
قزوین	۴/۲۲	۳/۴۷	۲/۴۵	۱/۶۳
قم	۳/۶۵	۲/۳۷	۲/۲۰	۲/۳۴
کردستان	۵/۱۲	۱/۹۵	۲/۸۷	۲/۸۴
کرمان	۴/۲۶	۳/۸۹	۱/۷۱	۱/۹۲
کرمانشاه	۲/۹۴	۱/۳۵	۱/۵۴	۱/۶۲
کهگیلویه و بویراحمد	۶/۷۳	۳/۵۳	۲/۷۸	۲/۷۷
گلستان	۳/۳۹	۳/۰۵	۲/۶۵	۱/۹۰
گیلان	۲/۹۶	۲/۱۳	۲/۹۳	۱/۳۸
لرستان	۲/۸۹	۱/۸۴	۱/۰۷	۱/۰۷
مازندران	۲/۹۵	۲/۶۷	۱/۶۰	۲/۴۴
مرکزی	۳/۹۵	۲/۸۸	۲/۳۱	۱/۰۳
هرمزگان	۳/۷۲	۴/۰۷	۳/۵۸	۴/۲۷
همدان	۳/۷۱	۱/۹۲	۱/۱۹	۱/۰۷
یزد	۳/۶۵	۲/۹۶	۲/۴۱	۱/۷۷

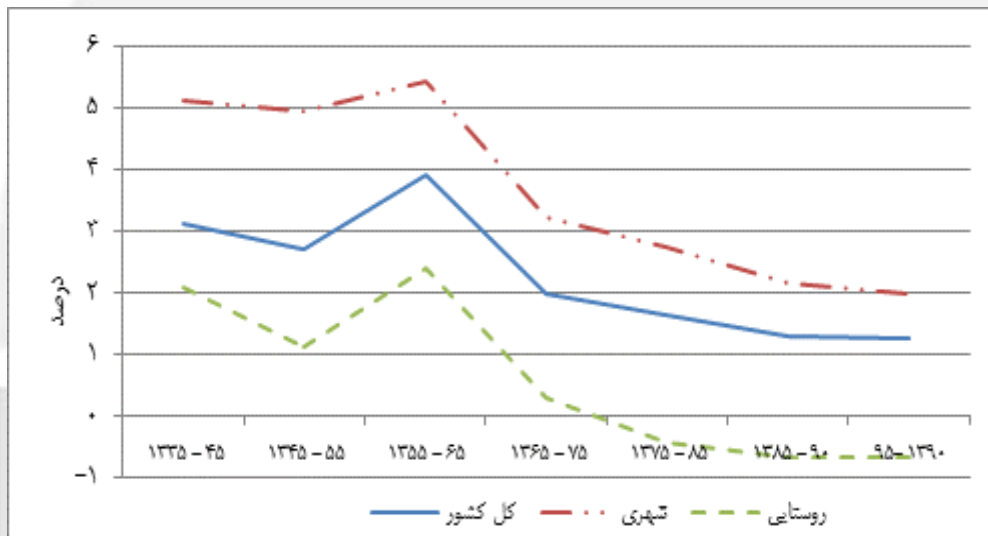
جدول ۱-۶- متوسط رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد)

نام استان	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵
نقاط روستایی	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۳	-۰/۶۸
آذربایجان شرقی	-۱/۲۱	-۰/۹۵	-۰/۹۴	-۰/۸۰
آذربایجان غربی	۱/۰۱	-۰/۲۸	-۰/۰۱	-۰/۳۳
اردبیل	-۰/۳۹	-۱/۵۶	-۲/۵۸	-۲/۱۰
اصفهان	-۱/۵۸	-۲/۷۸	-۱/۳۰	-۲/۹۲
البرز	-۲/۸۱	-۲/۴۵	-۰/۵۵	-۲/۶۴
ایلام	۰/۱۲	-۰/۶۱	-۱/۱۰	-۱/۵۴
بوشهر	۱/۳۳	-۱/۲۲	۱/۴۵	-۰/۰۳
تهران	۴/۸۸	-۱/۹۶	-۱/۱۰	-۱/۴۷
چهارمحال و بختیاری	۰/۴۰	-۰/۰۶	-۲/۱۱	-۱/۸۴
خراسان جنوبی	-۲/۵۶	-۰/۲۱	-۱/۱۲	۱/۵۷
خراسان رضوی	-۰/۳۴	-۰/۳۰	-۱/۱۲	۰/۶۰
خراسان شمالی	۱/۲۳	-۰/۴۶	۰/۲۳	-۲/۰۷
خوزستان	۱/۶۱	-۰/۰۲	-۱/۲۲	-۲/۴۱
زنجان	۰/۱۳	-۱/۵۱	-۱/۲۳	-۱/۸۹
سمنان	-۰/۸۰	-۰/۶۳	-۰/۵۸	-۰/۴۲
سیستان و بلوچستان	۲/۷۲	۲/۷۱	۱/۳۲	۲/۰۷
فارس	۰/۴۳	۰/۱۸	-۲/۲۲	-۰/۵۹
قزوین	-۰/۵۷	-۱/۲۸	-۲/۴۴	-۰/۰۷
قم	۰/۲۱	-۱/۶۸	-۲/۶۰	۲/۲۳
کردستان	-۰/۱۵	-۰/۹۲	-۲/۷۷	-۱/۵۹
کرمان	۰/۲۱	۱/۵۴	۲/۶۶	۰/۹۵
کرمانشاه	۰/۵۹	-۰/۸۶	-۱/۰۶	-۳/۹۹
کهگیلویه و بویراحمد	۰/۹۶	۰/۰۴	-۱/۲۰	۰/۲۲
گلستان	۱/۴۸	-۰/۱۸	۱/۲۰	۰/۰۳
گیلان	-۰/۸۴	-۰/۷۲	-۲/۳۷	-۱/۱۷
لرستان	۰/۰۹	-۰/۵۳	-۰/۴۱	-۱/۶۳
مازندران	۰/۱۹	-۰/۲۸	۰/۳۴	-۰/۰۸
مرکزی	-۱/۳۸	-۲/۲۷	-۲/۵۲	-۲/۲۳
هرمزگان	۳/۱۳	۱/۸۵	۱/۲۱	۰/۴۱
همدان	-۰/۸۳	-۱/۸۱	-۰/۱۳	-۲/۲۷
یزد	۰/۴۸	-۰/۹۲	-۱/۶۶	-۲/۰۴

هرچند رشد سالانه جمعیت نقاط شهری در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۰ نسبت به دوره ۱۳۸۵-۹۰ کاهش یافته ولی در استان‌های آذربایجان شرقی، ایلام، تهران، خراسان جنوبی، سمنان، سیستان و بلوچستان، قم، کرمان، کرمانشاه، مازندران، هرمزگان و یزد متوسط رشد سالانه جمعیت شهرنشین افزایش داشته است.

در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۰ رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی در ۷۴ درصد از استان‌ها نسبت به دوره ۱۳۸۵-۹۰ منفی بوده است ولی در استان‌های خراسان جنوبی، خراسان رضوی، سیستان و بلوچستان، قم، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، هرمزگان رشد سالانه جمعیت کشور در نقاط روستایی همچنان بالای صفر است.

شکل ۱-۱ متوسط رشد سالانه جمعیت کشور را به تفکیک کل کشور، شهری و روستایی در دوره ۱۳۳۵-۹۵ نشان می‌دهد.

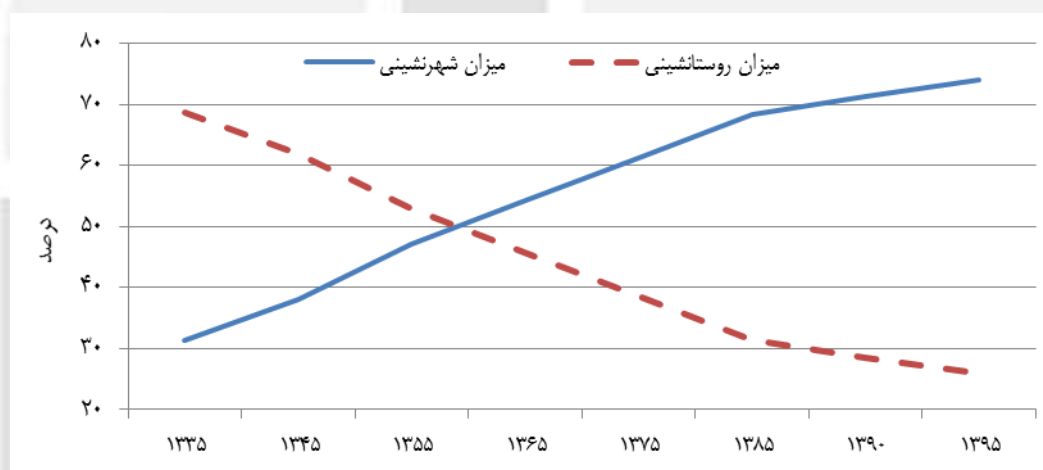
شکل ۱-۱- متوسط رشد سالانه جمعیت به تفکیک شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

۳-۱- شهرنشینی

مقایسه میزان شهرنشینی کشور در نیم قرن اخیر روندی افزایشی را نشان می‌دهد. به این ترتیب که این میزان در سال ۱۳۳۵ از مقدار ۳۱/۴ درصد، به مقدار ۷۴/۰ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. نکته قابل توجه این که تا سال ۱۳۵۵ میزان شهرنشینی کمتر از ۵۰ درصد جمعیت کل کشور بوده است در حالی که سرشماری ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که پس از آن جمعیت شهرنشین بیش از نیمی از جمعیت کل کشور را به خود اختصاص داده است. این وضعیت باعث شده در نیم قرن اخیر میزان شهرنشینی و روستائینشی یک الگوی ضربدری را به تصویر بکشد.

جدول ۷-۱- میزان شهرنشینی و روستانشینی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

سال	میزان شهرنشینی	میزان روستانشینی
۱۳۳۵	۳۱/۴۱	۶۸/۵۹
۱۳۴۵	۳۷/۹۸	۶۲/۰۲
۱۳۵۵	۴۷/۰۳	۵۲/۹۷
۱۳۶۵	۵۴/۲۹	۴۵/۷۱
۱۳۷۵	۶۱/۳۱	۳۸/۶۹
۱۳۸۵	۶۸/۴۶	۳۱/۵۴
۱۳۹۰	۷۱/۳۹	۲۸/۶۱
۱۳۹۵	۷۴/۰	۲۵/۹۴

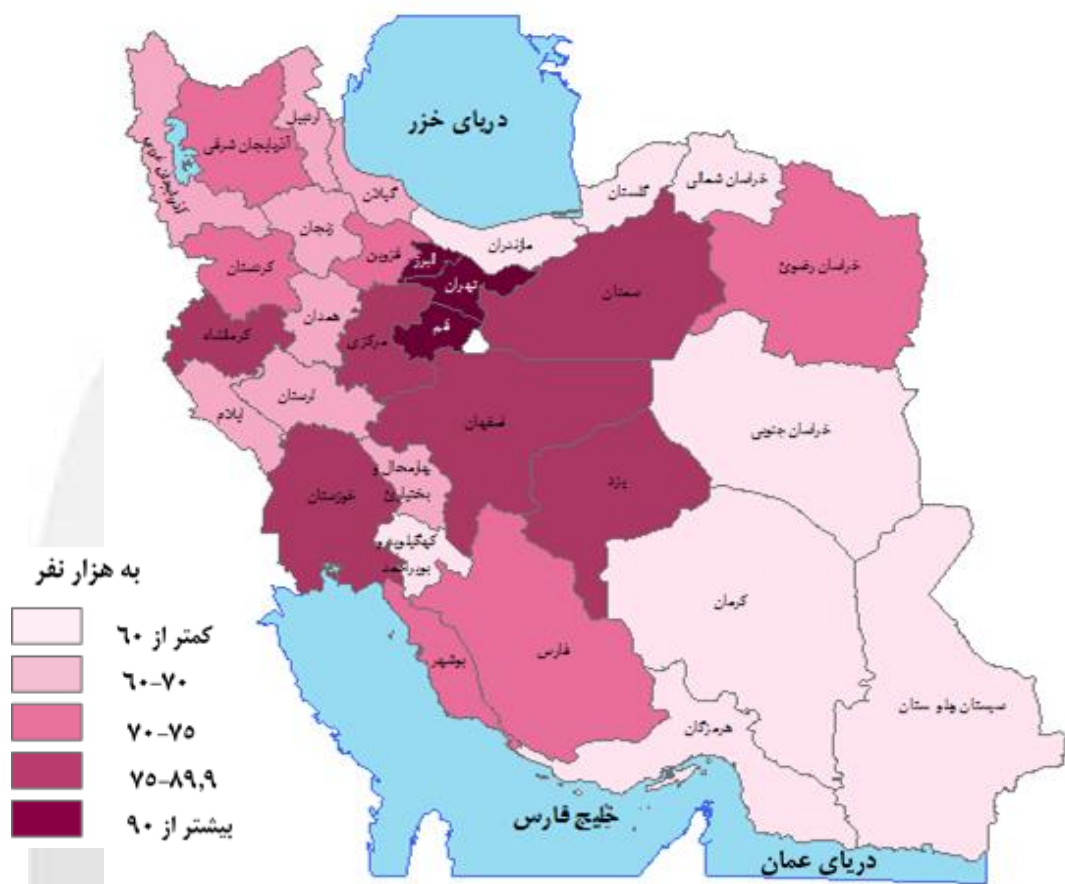
شکل ۲-۱- میزان شهرنشینی و روستانشینی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

جدول ۷-۱ و شکل ۲-۱ میزان شهرنشینی و روستانشینی طی سال‌های ۹۵-۱۳۳۵ را نشان می‌دهند. در سطح جهانی برای اولین بار، انتقال شهری در سال ۲۰۰۸ به وقوع پیوست، به بیانی دیگر بیش از نیمی از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کردند، بر این اساس سازمان ملل، سال ۲۰۰۸ را سال شهرنشینی نامید. این موضوع در حالی است که انتقال شهری برای ایران حدوداً در حوالی سال ۱۳۶۰ رخ داده است. جدول ۸-۱ میزان شهرنشینی طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ را به تفکیک استان نشان می‌دهد. در سال ۱۳۹۵ بالاترین میزان شهرنشینی مربوط به استان قم با ۹۵/۲ درصد بوده و استان تهران با ۹۳/۹ درصد در مرتبه بعدی قرار دارد. این دو استان در سال ۱۳۹۵ نیز بالاترین میزان شهرنشینی را داشته‌اند. کمترین میزان شهرنشینی مربوط به استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان به ترتیب با ۴۸/۵ و ۵۳/۳ درصد است. مقایسه میزان شهرنشینی طی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که این میزان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۰ در تمامی استان‌ها به جز استان سیستان و بلوچستان افزایش داشته است. میزان شهرنشینی در استان‌های سیستان و بلوچستان و گلستان به ترتیب ۴۸/۵ و ۵۳/۳ درصد است که نشان می‌دهد تقریباً نیمی از جمعیت استان در نقاط شهری ساکن هستند. در استان‌های قم، تهران، البرز اصفهان و یزد بیش از ۸۵ درصد جمعیت استان در نقاط شهری زندگی می‌کنند.

جدول ۸-۱- میزان شهرنشینی به تفکیک استان : ۱۳۷۵ - ۱۳۹۵ (درصد)

نام استان	۱۳۷۵	۱۳۸۵ ^۲	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰
آذربایجان شرقی	۶۰/۳	۶۶/۷	۶۹/۲	۷۱/۹
آذربایجان غربی	۵۲/۷	۶۰/۰	۶۲/۷	۶۵/۴
اردبیل	۴۸/۷	۵۸/۳	۶۴/۰	۶۸/۲
اصفهان	۷۴/۳	۸۳/۳	۸۵/۴	۸۸/۰
البرز	۷۸/۳	۸۸/۷	۹۰/۵	۹۲/۶
ایلام	۵۳/۲	۶۰/۷	۶۴/۰	۶۸/۱
بوشهر	۵۳/۰	۶۵/۲	۶۸/۲	۷۱/۹
تهران	۸۷/۴	۹۱/۸	۹۲/۸	۹۳/۹
چهارمحال و بختیاری	۴۵/۰	۵۱/۵	۵۸/۲	۶۴/۱
خراسان جنوبی	۴۰/۹	۵۱/۳	۵۶/۰	۵۹/۰
خراسان رضوی	۶۱/۰	۶۸/۱	۷۱/۹	۷۳/۱
خراسان شمالی	۴۰/۰	۴۸/۴	۵۱/۵	۵۶/۱
خوزستان	۶۲/۵	۶۷/۲	۷۱/۰	۷۵/۵
زنجان	۴۷/۶	۵۸/۰	۶۲/۵	۶۷/۳
سمنان	۶۸/۳	۷۴/۷	۷۷/۰	۷۹/۸
سیستان و بلوچستان	۴۶/۱	۴۹/۶	۴۹/۰	۴۸/۵
فارس	۵۶/۷	۶۱/۲	۶۷/۶	۷۰/۱
قزوین	۵۷/۱	۶۸/۱	۷۳/۱	۷۴/۸
قم	۹۱/۲	۹۳/۹	۹۵/۲	۹۵/۲
کردستان	۵۲/۴	۵۹/۴	۶۶/۰	۷۰/۸
کرمان	۵۲/۹	۵۸/۵	۵۷/۵	۵۸/۷
کرمانشاه	۶۱/۸	۶۶/۸	۶۹/۷	۷۵/۲
کهگیلویه و بویراحمد	۳۹/۲	۴۷/۶	۵۲/۶	۵۵/۷
گلستان	۴۱/۳	۴۹/۲	۵۱/۰	۵۳/۳
گیلان	۴۶/۸	۵۳/۹	۶۰/۳	۶۳/۳
لرستان	۵۳/۷	۵۹/۴	۶۱/۳	۶۴/۵
مازندران	۴۵/۹	۵۳/۲	۵۴/۷	۵۷/۸
مرکزی	۵۷/۰	۶۹/۰	۷۳/۹	۷۶/۹
هرمزگان	۴۱/۸	۴۷/۱	۵۰/۰	۵۴/۷
همدان	۴۸/۳	۵۷/۶	۵۹/۲	۶۳/۱
یزد	۷۲/۸	۷۹/۷	۸۲/۸	۸۵/۳

^۲میزان شهرنشینی استان‌های البرز و تهران در سال ۱۳۸۵ براساس محدوده سال ۱۳۹۰ محاسبه شده است.

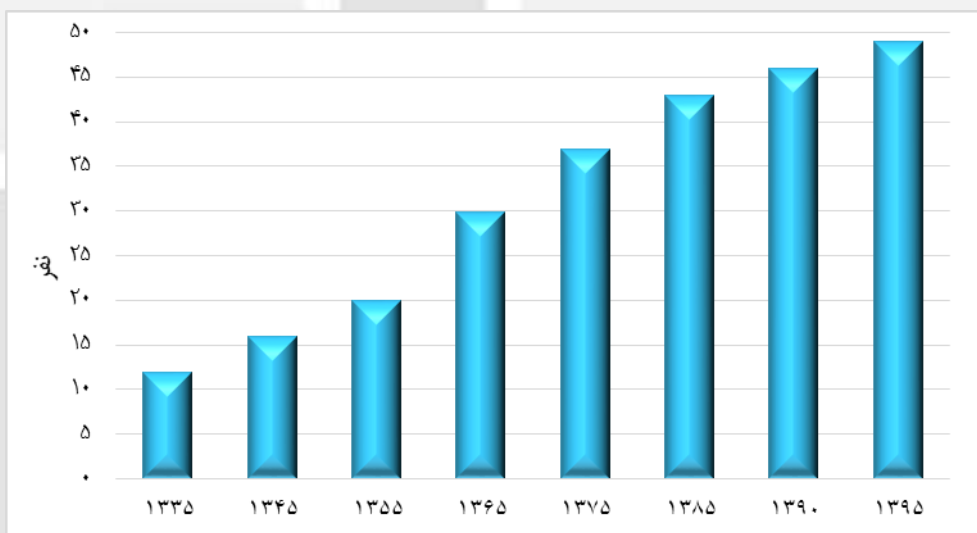
شکل ۱-۳- میزان شهرنشینی به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵

۴-۱- تراکم نسبی جمعیت ایران

جمعیت هر کشور بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن کشور پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و یا کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت برحسب کیلومتر مربع بدست می‌آید. در سال ۲۰۱۱ تراکم جمعیت جهان ۵۱ نفر در کیلومتر مربع بود. در حال حاضر تراکم جمعیت جهان بیش از ۵۲ نفر در هر کیلومتر مربع است. تراکم نسبی جمعیت ایران در سال ۱۳۹۰ برابر با ۴۹ نفر در هر کیلومتر مربع است که در مقایسه با سال ۱۳۹۵، به مقدار ۳ نفر در هر کیلومتر مربع افزایش داشته است. تراکم نسبی جمعیت در ایران طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱-۹- تراکم نسبی جمعیت ایران : ۹۵-۱۳۳۵

سال	نفر در هر کیلومتر مربع
۱۳۳۵	۱۲
۱۳۴۵	۱۶
۱۳۵۵	۲۰
۱۳۶۵	۳۰
۱۳۷۵	۳۷
۱۳۸۵	۴۳
۱۳۹۰	۴۶
۱۳۹۵	۴۹

شکل ۱-۴- تراکم نسبی جمعیت کل ایران : ۹۵-۱۳۳۵

شکل ۱-۴ نشان دهنده تراکم نسبی جمعیت کشور طی سال‌های سرشماری است. تراکم نسبی جمعیت برای سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ به تفکیک استان در جدول ۱-۱۰ آورده شده است. طبق ارقام ارائه شده در این جدول، در سال ۱۳۹۵، استان تهران با ۹۶۹ نفر در یک کیلومتر مربع دارای بالاترین میزان تراکم است. پس از آن، استان البرز با ۵۲۹ نفر در کیلومتر مربع بیشترین میزان تراکم نسبی جمعیت را دارد که علت آن را می‌توان همجواری با استان تهران دانست. کم تراکم‌ترین استان‌های کشور به ترتیب استان‌های خراسان جنوبی، سمنان، سیستان و بلوچستان و یزد می‌باشند که تراکم جمعیت به ترتیب ۵، ۷ و ۱۵ نفر در هر کیلومتر مربع است. تراکم نسبی این استان‌ها نسبت به سال ۱۳۹۰ کمی تغییری داشته که این تغییر در استان یزد چشمگیر است. تراکم نسبی جمعیت در استان یزد در سال ۱۳۹۵، ۱۵ نفر در کیلومتر مربع است که نسبت به سال ۱۳۶۵ سه برابر شده است. تراکم نسبی جمعیت استان سیستان و بلوچستان نیز در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ دو برابر افزایش یافته است. تراکم نسبی جمعیت استان تهران در مقایسه با سایر استان‌ها بسیار بالا است. رشد ناموزون و نامناسب جمعیت و تراکم به وجود آمده در پایتخت از معضلات بزرگی

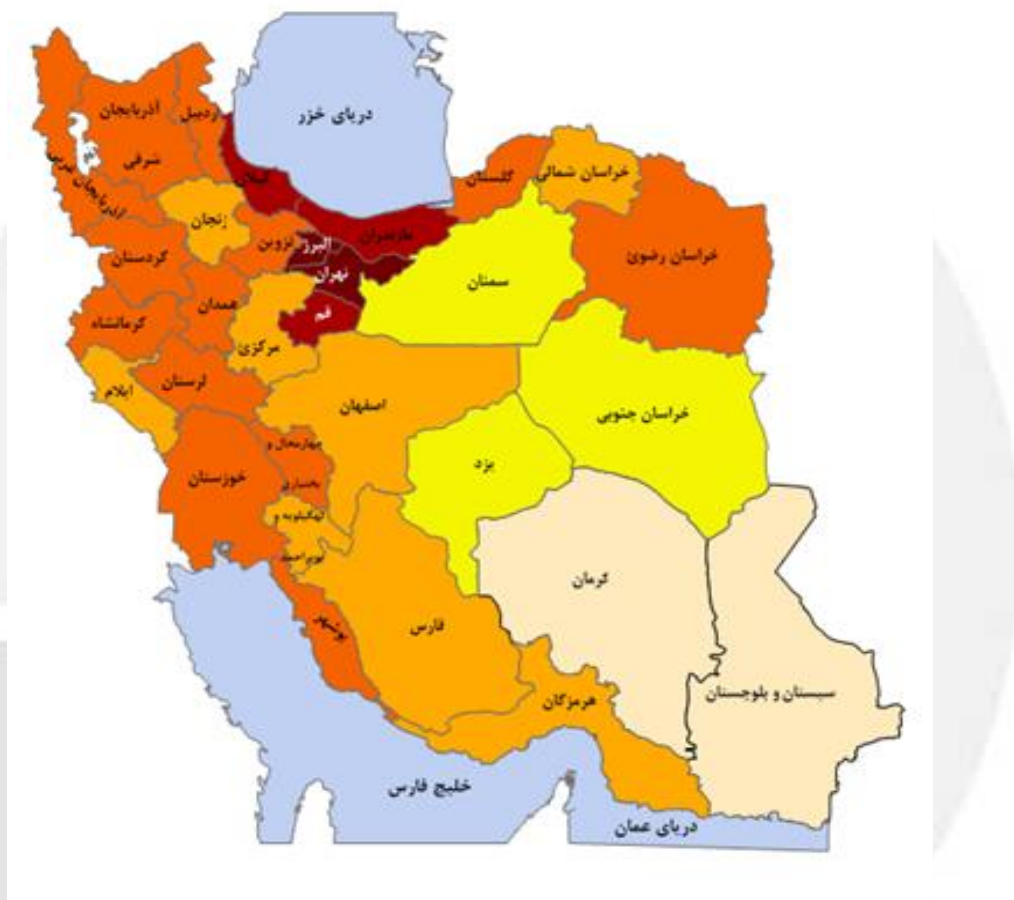
است که باید مورد توجه قرار گیرد. برنامه‌ریزی‌های کلان و توزیع منابع اعتباری و سرمایه‌ای با توجه به نیازهای واقعی کشور مطابق با یک الگوی فراگیر ملی می‌تواند از رشد بی‌رویه و بزرگ شدن این کلان شهر بزرگ و سایر کلان‌شهرها جلوگیری کند.

جدول ۱-۱۰- تراکم نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۹۵-۱۳۶۵ (نفر در کیلومتر مربع)

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۳۰	۳۷	۴۳	۴۶	۴۹
آذربایجان شرقی	۶۷	۷۳	۷۹	۸۲	۸۶
آذربایجان غربی	۵۳	۶۷	۷۷	۸۲	۸۷
اردبیل	۵۸	۶۶	۶۹	۷۰	۷۱
اصفهان	۳۱	۳۷	۴۲	۴۶	۴۸
البرز	۱۷۵	۲۷۰	۴۰۶	۴۷۱	۵۲۹
ایلام	۱۹	۲۴	۲۷	۲۸	۲۹
بوشهر	۲۷	۳۳	۳۹	۴۵	۵۱
تهران	۵۲۶	۶۵۴	۸۲۹	۸۹۰	۹۶۹
چهارمحال و بختیاری	۳۹	۴۷	۵۲	۵۵	۵۸
خراسان جنوبی	۶	۶	۷	۷	۵
خراسان رضوی	۳۲	۳۸	۴۴	۵۰	۵۴
خراسان شمالی	۲۱	۲۶	۲۹	۳۱	۳۰
خوزستان	۴۲	۵۸	۶۷	۷۱	۷۴
زنجان	۳۶	۴۱	۴۴	۴۷	۴۹
سمنان	۴	۵	۶	۶	۷
سیستان و بلوچستان	۷	۹	۱۳	۱۴	۱۵
فارس	۲۶	۳۱	۳۵	۳۷	۴۰
قزوین	۵۲	۶۲	۷۴	۷۷	۸۲
قم	۵۴	۷۴	۹۰	۱۰۰	۱۱۲
کردستان	۳۷	۴۶	۴۹	۵۱	۵۵
کرمان	۹	۱۱	۱۵	۱۶	۱۷
کرمانشاه	۵۹	۷۱	۷۵	۷۶	۷۸
کهگیلویه و بویراحمد	۲۷	۳۵	۴۱	۴۲	۴۶
گلستان	۵۷	۷۱	۸۰	۸۷	۹۲
گیلان	۱۴۸	۱۶۰	۱۷۱	۱۷۷	۱۸۰
لرستان	۴۸	۵۶	۶۱	۶۲	۶۲
مازندران	۹۶	۱۱۰	۱۲۳	۱۲۹	۱۳۸
مرکزی	۳۷	۴۲	۴۶	۴۹	۴۹
هرمزگان	۱۱	۱۵	۲۰	۲۲	۲۵
همدان	۷۸	۸۷	۸۸	۹۱	۹۰
یزد	۵	۶	۸	۸	۱۵

۳. تراکم نسبی استان‌های البرز و تهران برای سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ براساس محدوده سال ۱۳۹۰ محاسبه شده است.

شکل ۱-۵ - تراکم نسبی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵ (نفر در کیلومتر مربع)

شکل ۱-۵ - تراکم نسبی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵ (نفر در کیلومتر مربع)

همانگونه که شکل ۱-۵ نشان می‌دهد، توزیع مکانی جمعیت در سطح کشور ناموزون بوده و بسیار متأثر از عوامل جغرافیایی است. در مناطق نیمه غربی و حاصلخیز به دلیل برخورداری از محیطی مساعدتر نسبت به نیمه شرقی، جمعیت بیشتری ساکن هستند و مناطق کویری، خشک و ارتفاعات، اکثراً کم جمعیت بوده و یا خالی از سکنه می‌باشند.

توضیح این که تفاوت‌های بارز در تراکم نسبی جمعیت در نقاط مختلف کشور با عوامل طبیعی و اقتصادی و اجتماعی متعددی ارتباط دارد که می‌بایست در برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی مورد ملاحظه قرار گیرد. در مورد ایران، عوامل طبیعی عمده‌ی مؤثر در توزیع جمعیت عبارتند از:

کویری بودن بخش قابل ملاحظه‌ای از مساحت کشور، بویژه در مناطق مرکزی، شرقی و جنوب شرقی که حدود یک سوم مساحت کشور را غیرقابل سکونت نموده و به سکونت جمعیت پراکنده و محدود در حاشیه‌ی کویر انجامیده است.

وجود کوهستان‌های مرتفع و صعب العبور که برای اسکان و معیشت جمعیت زیاد مناسب نیستند. خشک و کم آب بودن قسمت‌های دیگری از کشور و نامناسب بودن آب و هوا و شرایط اقلیمی که مانع شکل‌گیری تمرکزهای جمعیتی در آن مناطق شده است.

علاوه بر عوامل طبیعی فوق، عوامل تاریخی، اجتماعی و اقتصادی متعددی باعث شده که بیشتر سرمایه‌گذاری‌های عمرانی، به‌خصوص در پنجاه سال اخیر، در مناطق خاص و بسیار محدودی از کشور انجام گیرد و این مناطق را به صورت قطب‌های عمده‌ی توسعه‌ی صنعتی و اقتصادی و جذب جمعیت مهاجر از مناطق دیگر درآورد. به این ترتیب شهرها توسعه یافته و با مهاجرت روستاییان به شهر، روستاها کوچکتر شده و به این ترتیب مهاجرت از روستا به شهر باعث عقب ماندگی و اضمحلال روستاها شده است. از سوی دیگر نقاط شهری نیز به دلیل عدم توانایی لازم در جذب جمعیت مهاجر غیر متخصص، نتوانسته به توسعه‌ی چندانی نایل آید. علیرغم وجود موانع طبیعی و اجتماعی- اقتصادی و تاریخی لازم است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به مدد آمارهای جمعیتی، توزیع متعادل و متوازن جمعیت در مناطق مختلف کشور را بیش از پیش مورد توجه قرار داده و با استفاده از مشوق‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی، توسعه‌ی منطقه‌ای، معافیت‌های مالیاتی، ایجاد فرصت‌های آموزشی و فنی و حرفه‌ای و شغلی، بخصوص برای جمعیت نوجوان و جوان، جمعیت را از مناطق پر تراکم به سوی مناطق کم تراکم سوق دهند. در اواسط سده‌ی حاضر شهر بندرعباس و در دهه‌ی اخیر شهر چابهار به عنوان قطب‌های عمده‌ی جذب جمعیت مهاجر از نقاط مختلف کشور، نمونه‌های خوبی از موفقیت و توانایی برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی و صنعتی در جذب جمعیت به مناطقی گرم و خشک و فاقد جذابیت طبیعی برای سکونت و زندگی به شمار می‌آیند.

۱-۵- سهم جمعیتی استان‌ها

توزیع نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان، درصدی از جمعیت کشور را نشان می‌دهد که در آن استان به سر می‌برند. جدول ۱-۱۱ این توزیع را برای کل جمعیت نشان می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود در حالی که حدود ۱۶ درصد از جمعیت کل کشور در استان تهران زندگی می‌کنند در مقابل در همان سال در هر یک از استان‌های ایلام، خراسان جنوبی، سمنان، و کهگیلویه و بویراحمد کمتر از یک درصد جمعیت کل کشور ساکن هستند. این وضعیت در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ نیز در این استان‌ها دیده می‌شود. این موضوع نشان دهنده توزیع نامناسب جمعیت در سطح کشور است. استان‌های بوشهر، چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی، سمنان، فارس، قزوین و گلستان استان‌هایی هستند که طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ سهم جمعیتی آن‌ها نسبتاً ثابت بوده یا تغییرات کمی داشته است.

جدول ۱۱-۱- توزیع نسبی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد)

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰
آذربایجان شرقی	۶/۲۲	۵/۵۴	۵/۱۱	۴/۹۶	۴/۸۹
آذربایجان غربی	۳/۹۹	۴/۱۶	۴/۰۸	۴/۱۰	۴/۰۹
اردبیل	۲/۱۰	۱/۹۴	۱/۷۴	۱/۶۶	۱/۵۹
اصفهان	۶/۶۶	۶/۵۳	۶/۴۷	۶/۴۹	۶/۴۱
البرز	۱/۸۱	۲/۳۱	۲/۹۵	۳/۲۱	۳/۳۹
ایلام	۰/۷۷	۰/۸۱	۰/۷۷	۰/۷۴	۰/۷۳
بوشهر	۱/۲۴	۱/۲۴	۱/۲۶	۱/۳۷	۱/۴۶
تهران	۱۴/۵۶	۱۴/۹۲	۱۶/۰۹	۱۶/۲۱	۱۶/۶۰
چهارمحال و بختیاری	۱/۲۸	۱/۲۷	۱/۲۲	۱/۱۹	۱/۱۹
خراسان جنوبی	۱/۱۳	۰/۸۹	۰/۹۰	۰/۸۸	۰/۹۶
خراسان رضوی	۸/۲۶	۷/۸۶	۷/۹۳	۷/۹۸	۸/۰۵
خراسان شمالی	۱/۱۹	۱/۲۲	۱/۱۵	۱/۱۵	۱/۰۸
خوزستان	۵/۴۲	۶/۲۴	۶/۰۶	۶/۰۳	۵/۸۹
زنجان	۱/۵۸	۱/۵۰	۱/۳۷	۱/۳۵	۱/۳۲
سمنان	۰/۸۴	۰/۸۳	۰/۸۴	۰/۸۴	۰/۸۸
سیستان و بلوچستان	۲/۴۲	۲/۸۷	۳/۴۱	۳/۳۷	۳/۴۷
فارس	۶/۴۶	۶/۳۶	۶/۱۵	۶/۱۲	۶/۰۷
قزوین	۱/۶۳	۱/۶۱	۱/۶۲	۱/۶۰	۱/۵۹
قم	۱/۲۵	۱/۴۲	۱/۴۸	۱/۵۳	۱/۶۲
کردستان	۲/۱۸	۲/۲۴	۲/۰۴	۱/۹۹	۲/۰۱
کرمان	۳/۲۸	۳/۳۴	۳/۷۶	۳/۹۱	۳/۹۶
کرمانشاه	۲/۹۶	۲/۹۶	۲/۶۷	۲/۵۹	۲/۴۴
کهگیلویه و بویراحمد	۰/۸۳	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۸۸	۰/۸۹
گلستان	۲/۳۲	۲/۳۷	۲/۲۹	۲/۳۶	۲/۳۴
گیلان	۴/۲۱	۳/۷۳	۳/۴۱	۳/۳۰	۳/۱۷
لرستان	۲/۷۶	۲/۶۴	۲/۴۳	۲/۳۳	۲/۲۰
مازندران	۴/۶۰	۴/۳۳	۴/۱۵	۴/۰۹	۴/۱۱
مرکزی	۲/۱۹	۲/۰۵	۱/۹۲	۱/۸۸	۱/۷۹
هرمزگان	۱/۵۴	۱/۷۷	۱/۹۹	۲/۱۰	۲/۲۲
همدان	۳/۰۵	۲/۷۹	۲/۴۲	۲/۳۴	۲/۱۷
یزد	۱/۲۶	۱/۳۵	۱/۴۱	۱/۴۳	۱/۴۲

شکل ۱-۶- توزیع نسبی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵

جداول ۱-۱۲ و ۱-۱۳ به ترتیب توزیع نسبی جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور را نشان می‌دهند. بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵، استان تهران که بیشترین تعداد جمعیت شهری را در بردارد (۲۱/۰۵ درصد) تنها ۳/۹۳ درصد از جمعیت روستایی را در خود جای داده است. این استان در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ نیز بیشترین میزان جمعیت شهرنشین را دارا بوده است. پس از استان تهران، بیشترین جمعیت شهرنشین در استان‌های خراسان رضوی و اصفهان زندگی می‌کنند که تفاوت نسبتاً زیادی با استان تهران دارند. جمعیت شهرنشین در استان‌های ایلام، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، سمنان و کهگیلویه و بویراحمد زیر یک درصد است.

مرکز آمار ایران

جدول ۱-۱۲- توزیع نسبی جمعیت نقاط شهری کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد)

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
نقاط شهری	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰
آذربایجان شرقی	۵/۹۱	۵/۴۴	۴/۹۸	۴/۸۱	۴/۷۵
آذربایجان غربی	۳/۳۶	۳/۵۷	۳/۵۷	۳/۶۰	۳/۶۱
اردبیل	۱/۵۴	۱/۵۴	۱/۴۸	۱/۴۹	۱/۴۶
اصفهان	۷/۸۷	۷/۹۲	۷/۸۷	۷/۷۷	۷/۶۲
البرز	۱/۸۵	۲/۹۵	۳/۸۲	۴/۰۷	۴/۲۵
ایلام	۰/۵۸	۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۶۷	۰/۶۷
بوشهر	۱/۱۴	۱/۰۷	۱/۲۰	۱/۳۱	۱/۴۱
تهران	۲۴/۲۰	۲۱/۲۶	۲۱/۵۹	۲۱/۰۷	۲۱/۰۵
چهارمحال و بختیاری	۰/۸۵	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۷	۱/۰۳
خراسان جنوبی	۰/۵۵	۰/۶۰	۰/۶۸	۰/۶۹	۰/۷۷
خراسان رضوی	۸/۱۴	۷/۸۳	۷/۹۰	۸/۰۴	۷/۹۵
خراسان شمالی	۰/۷۴	۰/۸۰	۰/۸۱	۰/۸۳	۰/۸۲
خوزستان	۵/۵۳	۶/۳۶	۵/۹۵	۶/۰۰	۶/۰۱
زنجان	۱/۱۸	۱/۱۷	۱/۱۶	۱/۱۸	۱/۲۰
سمنان	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۹۵
سیستان و بلوچستان	۱/۸۲	۲/۱۶	۲/۴۷	۲/۳۲	۲/۲۸
فارس	۵/۹۹	۵/۸۸	۵/۵۰	۵/۷۹	۵/۷۵
قزوین	۱/۳۶	۱/۵۰	۱/۶۱	۱/۶۴	۱/۶۱
قم	۲/۰۲	۲/۱۱	۲/۰۴	۲/۰۴	۲/۰۸
کردستان	۱/۶۰	۱/۹۲	۱/۷۷	۱/۸۴	۱/۹۲
کرمان	۲/۶۰	۲/۸۸	۳/۲۲	۳/۱۵	۳/۱۴
کرمانشاه	۳/۰۶	۲/۹۸	۲/۶۰	۲/۵۳	۲/۴۸
کهگیلویه و بویراحمد	۰/۴۱	۰/۵۸	۰/۶۳	۰/۶۵	۰/۶۷
گلستان	۱/۵۷	۱/۶۰	۱/۶۵	۱/۶۹	۱/۶۸
گیلان	۲/۹۲	۲/۸۵	۲/۶۸	۲/۷۹	۲/۷۱
لرستان	۲/۳۸	۲/۳۱	۲/۱۱	۲/۰۱	۱/۹۲
مازندران	۳/۳۳	۳/۲۴	۳/۲۲	۳/۱۴	۳/۲۱
مرکزی	۱/۷۷	۱/۹۱	۱/۹۳	۱/۹۵	۱/۸۶
هرمزگان	۱/۱۵	۱/۲۱	۱/۳۷	۱/۴۷	۱/۶۴
همدان	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۰۳	۱/۹۴	۱/۸۶
یزد	۱/۵۴	۱/۶۰	۱/۶۴	۱/۶۶	۱/۶۴

بیشترین جمعیت روستایی در استان خراسان رضوی و پس از آن استان‌های فارس، سیستان و بلوچستان، مازندران و کرمان ساکن هستند. در استان‌های البرز، ایلام، سمنان، قم و یزد جمعیت روستائین زیر یک درصد دارند.

در سال ۱۳۹۵، از میان استان‌های پرجمعیت کشور (که بیش از ۶ درصد جمعیت کل کشور را در خود جای داده‌اند)، جمعیت شهرنشین استان اصفهان بیش از دو برابر جمعیت روستائین این استان است. این در حالی است که در استان تهران جمعیت شهرنشین ۵ برابر روستائین است. استان‌های خراسان رضوی و فارس نیز جمعیت روستائین بالاتری دارند ولی این اختلاف با جمعیت شهرنشین زیاد نیست. استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، گلستان، مازندران، هرمزگان و همدان استان‌هایی هستند که در آن‌ها جمعیت روستایی حدود ۳ برابر جمعیت شهری است.

بررسی روند جمعیت شهرنشین و روستائین در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که درصد شهرنشینی و روستائینی تغییرات کمی داشته و گاهی در برخی سال‌ها کاهش و برخی سال‌ها افزایش داشته است اما در استان آذربایجان شرقی روند شهرنشینی و روستائینی طی این سال‌ها همواره کاهشی بوده است در حالی که در استان هرمزگان روند شهرنشینی و روستائینی طی این سال‌ها همواره افزایشی بوده است. در استان‌های کرمانشاه و لرستان روند شهرنشینی طی این سال‌ها کاهشی بوده است. در مقابل در استان کهگیلویه طی این دوره روند جمعیت شهرنشینی افزایشی بوده است. در استان‌های آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان و گلستان روند جمعیت روستائین همواره صعودی بوده و جمعیت روستائین این استان‌ها مرتباً افزایش یافته است این در حالی است که در استان‌های اردبیل، اصفهان، ایلام، کردستان، گیلان و یزد روند روستائینی طی این دوره مرتباً کاهش داشته است.

مرکز آمار ایران

جدول ۱-۱۳- توزیع نسبی جمعیت نقاط روستایی^۴ کشور به تفکیک استان: ۹۵-۱۳۶۵ (درصد) (ادامه)

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
نقاط روستایی	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰
آذربایجان شرقی	۶/۶۰	۵/۶۸	۵/۴۰	۵/۳۴	۵/۳۱
آذربایجان غربی	۴/۷۳	۵/۰۸	۵/۱۷	۵/۳۵	۵/۴۵
اردبیل	۲/۷۶	۲/۵۸	۲/۳۱	۲/۱۰	۱/۹۵
اصفهان	۵/۲۳	۴/۳۴	۳/۴۲	۳/۳۲	۲/۹۶
البرز	۱/۷۷	۱/۲۹	۱/۰۵	۱/۰۶	۰/۹۶
ایلام	۱/۰۰	۰/۹۸	۰/۹۶	۰/۹۳	۰/۸۹
بوشهر	۱/۳۵	۱/۵۰	۱/۳۹	۱/۵۲	۱/۵۷
تهران	۳/۱۱	۴/۸۷	۴/۱۷	۴/۰۹	۳/۹۳
چهارمحال و بختیاری	۱/۷۸	۱/۸۰	۱/۸۷	۱/۷۴	۱/۶۴
خراسان جنوبی	۱/۸۱	۱/۳۶	۱/۳۹	36/1	۱/۵۲
خراسان رضوی	۸/۴۱	۷/۹۰	۸/۰۱	۷/۸۴	۸/۳۶
خراسان شمالی	۱/۷۲	۱/۸۹	۱/۸۸	۱/۹۵	۱/۸۲
خوزستان	۵/۲۹	۶/۰۴	۶/۳۰	۶/۰۷	۵/۵۶
زنجان	۲/۰۶	۲/۰۳	۱/۸۲	۱/۷۸	۱/۶۷
سمنان	۰/۷۶	۰/۶۸	۰/۶۷	۰/۶۸	۰/۶۸
سیستان و بلوچستان	۳/۱۴	۳/۹۹	۵/۴۵	۶/۰۱	۶/۸۹
فارس	۷/۰۱	۷/۱۲	۷/۵۷	۶/۸۸	۶/۹۱
قزوین	۱/۹۵	۱/۷۹	۱/۶۴	۱/۵۱	۱/۵۵
قم	۰/۳۳	۰/۳۲	۰/۲۹	۰/۲۶	۰/۳۰
کردستان	۲/۸۸	۲/۷۶	۲/۶۳	۲/۳۷	۲/۲۶
کرمان	۴/۰۹	۴/۰۶	۴/۹۵	۵/۷۹	۶/۲۸
کرمانشاه	۲/۸۴	۲/۹۳	۲/۸۱	۲/۷۴	۲/۳۱
کهگیلویه و بویراحمد	۱/۳۳	۱/۴۲	۱/۴۹	۱/۴۵	۱/۵۱
گلستان	۳/۲۰	۳/۶۰	۳/۷۰	۴/۰۶	۴/۲۰
گیلان	۵/۷۴	۵/۱۳	۴/۹۹	۴/۵۹	۴/۴۷
لرستان	۳/۲۲	۳/۱۶	۳/۱۳	۳/۱۶	۳/۰۱
مازندران	۶/۱۱	۶/۰۶	۶/۱۵	۶/۴۹	۶/۶۹
مرکزی	۲/۶۸	۲/۲۷	۱/۸۹	۱/۷۲	۱/۵۹
هرمزگان	۲/۰۱	۲/۶۶	۳/۳۴	۳/۶۷	۳/۸۷
همدان	۴/۱۷	۳/۷۳	۳/۲۵	۳/۳۴	۳/۰۸
یزد	۰/۹۳	۰/۹۵	۰/۹۰	۰/۸۶	۰/۸۰

^۴ جمعیت غیر ساکن به جمعیت روستایی اضافه شده است.

۱-۶- خانوار

خانوار کوچکترین واحد اجتماعی است و از این جهت که اعضای یک خانوار لزوماً با یکدیگر نسبت خویشاوندی ندارند از خانواده متمایز می شود.

براساس تعریف سازمان ملل «مفهوم خانوار براساس ترتیباتی است که اشخاص به طور فردی یا گروهی اتخاذ کرده‌اند تا غذا و سایر نیازهای زندگی خود را تامین نمایند. خانوار ممکن است:

الف- خانوار یک نفره باشد. یعنی عبارت از یک نفر که خودش غذا و سایر نیازهای زندگی خود را بدون شرکت هیچ فرد دیگر فراهم می کند.

ب- خانوار چند نفره باشد، یعنی عده‌ای مرکب از دو نفر یا بیشتر با هم غذا و سایر نیازهای زندگی خود را تامین می نمایند. اشخاص عضو گروه ممکن است درآمدهایشان را بین خود تقسیم کند و بودجه مشترکی در حدی بزرگتر یا کوچکتر داشته باشند. این افراد ممکن است دارای رابطه خویشاوندی باشند یا نباشند و یا مخلوطی از خویشاوند و غیرخویشاوند باشند»^۵

مرکز آمار ایران در تعریف خانوار می نویسد:

«خانوار معمولی از چند نفر تشکیل می شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می کنند، با یکدیگر هم خرج هستند و معمولاً با هم غذا می خورند. در مواردی خانوار معمولی می تواند یک نفره باشد.»

۱-۱-۶- تعداد و بعد خانوار

در فواصل سال‌های ۹۵-۱۳۳۵ تعداد خانوارهای کشور از ۳/۹۹ میلیون به ۲۴/۱۹ میلیون رسیده است. طی این مدت تعداد خانوارهای کل کشور بیش از ۶ برابر شده است. این موضوع در حالی است که تعداد خانوارهای شهری بیش از ۱۴ برابر و تعداد خانوارهای روستایی بیش از ۲ برابر شده است. متوسط تعداد افراد خانوار طی این مدت با نوساناتی همراه بوده است. در دهه اخیر کاهش محسوسی در بعد خانوار اعم از نقاط شهری و روستایی ملاحظه می شود. در توجیه این موضوع شاید بتوان گفت در گذشته داشتن فرزندان زیاد برای اداره‌ی مزرعه خانوادگی، یک نعمت اقتصادی محسوب می شد و از این رو خانواده‌هایی که صاحب فرزندان بیشتری (به ویژه فرزندان ذکور) بودند، از نیروی کار و قدرت بیشتری نیز برخوردار می شدند و متعاقب آن به امنیت اقتصادی و سیاسی بالاتری نیز دست می یافتند. اما امروزه با رشد شهرنشینی و انتقال از جامعه روستایی و کشاورزی (نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۵۵، ۴۷ درصد بوده است) به یک جامعه شهری و چه بسا صنعتی (نسبت شهرنشینی در سال ۱۳۹۵ به ۷۴/۰ درصد افزایش یافته است) نه تنها تأمین اقتصادی با داشتن بچه‌های بیشتر و خانواده‌های گسترده (شامل پدر بزرگ، مادر بزرگ و ...) مشکل تر شده است، بلکه ضریب مطلوبیت آن‌ها نیز در تابع رفاه نان آوران خانواده (پدر و مادر) کم تر شده است، به این مفهوم که افراد، ضریب مطلوبیت بیشتری به رفاه خودشان می دهند و بر این باورند که با کاهش بار تکفل می توانند به سطح رفاه بالاتری نائل آیند.

^۵ توصیه‌هایی برای سرشماری‌های نفوس و مسکن، سال‌های دهه ۱۹۸۰، کشورهای آسیایی و حوزه اقیانوس آرام- سازمان ملل متحد- کمیسیون اجتماعی و اقتصادی کشورهای آسیا و حوزه اقیانوس آرام- بانکوک ۱۹۷۸

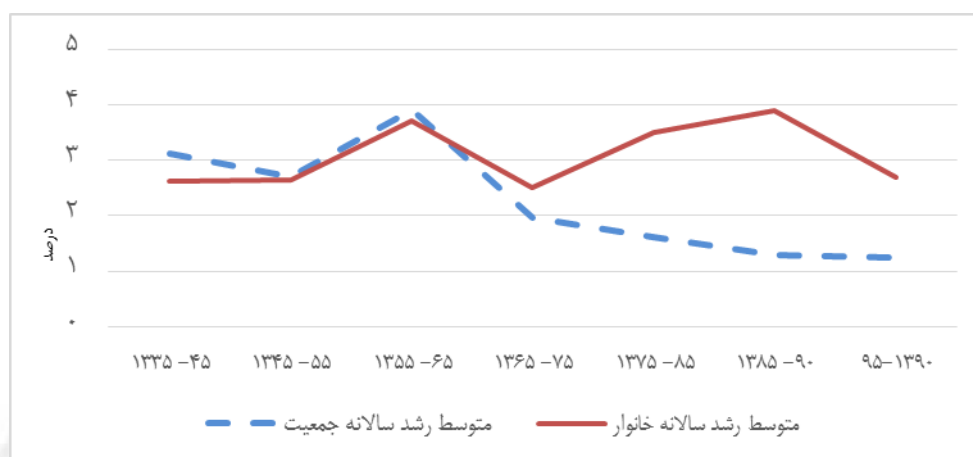
امروزه عواملی چون شهرنشینی و متعاقب آن تغییر الگوی زندگی (مثلاً تغییر الگوی مسکن از واحدهای مسکونی گسترده به آپارتمان نشینی)، رشد انگیزه‌های فردگرایانه، کم‌رنگ شدن کارهای سنتی پدر بزرگ‌ها، مادر بزرگ‌ها و سایر بستگان نسبی و نیز بچه‌ها در خانواده، قدرت اقتصادی پایین خانواده و ریسک ناشی از بار تکفل بیشتر و... باعث هسته‌ای شدن خانواده و کاهش بعد خانوار در کشور شده است.

جدول ۱-۱۴- تعداد خانوار کل کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۳۵	۳۹۸۵۵۱۰	۱۲۶۱۳۷۲	۲۷۲۴۱۳۸
۱۳۴۵	۵۱۶۷۱۹۲	۱۹۶۲۰۲۳	۳۲۰۵۱۶۹
۱۳۵۵	۶۷۱۱۶۲۸	۳۲۶۵۵۲۴	۳۴۴۶۱۰۴
۱۳۶۵	۹۶۷۳۹۳۱	۵۵۲۸۵۴۲	۴۱۴۵۳۸۹
۱۳۷۵	۱۲۳۹۸۲۳۵	۷۹۴۸۹۲۵	۴۴۴۹۳۱۰
۱۳۸۵	۱۷۵۰۱۷۷۱	۱۲۴۰۵۵۸۴	۵۰۹۶۲۸۷
۱۳۹۰	۲۱۱۸۵۶۴۷	۱۵۴۲۷۸۴۸	۵۷۵۷۷۹۹
۱۳۹۵	۲۴۱۹۶۰۳۵	۱۸۱۲۵۴۸۸	۶۰۵۴۹۳۹

جدول ۱-۱۵- بعد خانوار کل کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	کل کشور	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۳۵	۴/۷۶	۴/۷۶	۴/۷۵
۱۳۴۵	۴/۹۹	۴/۹۹	۴/۹۹
۱۳۵۵	۵/۰۲	۴/۸۶	۵/۱۸
۱۳۶۵	۵/۱۱	۴/۰۰	۵/۴۵
۱۳۷۵	۴/۸۴	۴/۶۳	۵/۲۲
۱۳۸۵	۴/۰۳	۳/۸۹	۴/۳۶
۱۳۹۰	۳/۵۵	۳/۴۸	۳/۷۳
۱۳۹۵	۳/۳۰	۳/۲۶	۳/۴۲

شکل ۱-۷- مقایسه متوسط رشد سالانه جمعیت و خانوار کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

شکل ۱-۷ متوسط رشد سالانه جمعیت و خانوار کشور را در سال‌های مختلف سرشماری نشان می‌دهد. این شکل حاکی از آن است که آهنگ متوسط رشد سالانه جمعیت و خانوار در سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۵ تقریباً مشابه هم بوده اما از سال ۱۳۶۵ به بعد، شکاف بین رشد جمعیت و خانوار به وجود آمده و سپس در سال‌های بعد این شکاف عمیق‌تر شده است. به عبارتی رشد جمعیت و خانوار در دو جهت کاملاً متفاوت تغییر مسیر است. از جمله عوامل موثر در رشد افزایشی خانوارهای کشور (علی‌رغم رشد کاهشی جمعیت) کوچکتر شدن بعد خانوار در اثر شکسته شدن خانوارها به ویژه خانوارهای گسترده به خانوارهای هسته‌ای، جوانتر شدن ساختار سنی جمعیت و افزایش تعداد جمعیت جوان و در نتیجه تشکیل خانوارهای نوپا با بعد خانوار کوچکتر می‌باشد. البته افزایش تعداد خانوارهای خویش سرپرست نیز در شکل‌گیری این وضعیت بی‌تأثیر نبوده است.

تعداد و متوسط بعد خانوار به تفکیک استان طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ در جدول ۱-۱۶ ارائه شده است. در سال ۱۳۹۵ بیشترین مقدار بعد خانوار ۳/۹ نفر در خانوار است که مربوط به استان سیستان و بلوچستان می‌شود. این استان در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۸۵ و ۱۳۷۵ نیز بیشترین بعد خانوار را داشته است. متوسط بعد خانوار در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، ایلام، بوشهر و هرمزگان بیش‌تر از ۳/۵ نفر در خانوار است. استان‌های گیلان و مازندران کم‌ترین میزان متوسط بعد خانوار را دارد که برابر ۳/۰ نفر است. متوسط بعد خانوار در استان تهران ۳/۱ نفر در خانوار است.

مرکز آمار ایران

جدول ۱-۱۶- تعداد و متوسط بعد خانوار کل کشور به تفکیک استان: ۱۳۷۵-۱۳۹۵

نام استان	تعداد خانوار (به هزار نفر)				متوسط بعد خانوار			
	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۱۲۳۹۸	۱۷۵۰۲	۲۱۱۸۶	۲۴۱۹۶	۴/۸	۴/۰	۳/۵	۳/۳
آذربایجان شرقی	۶۹۵	۹۱۲	۱۰۸۶	۱۲۲۳	۴/۸	۴/۰	۳/۴	۳/۲
آذربایجان غربی	۴۷۱	۶۵۶	۸۲۳	۹۳۶	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۵
اردبیل	۲۱۴	۲۸۲	۳۳۸	۳۷۷	۵/۵	۴/۴	۳/۷	۳/۴
اصفهان	۸۸۹	۱۲۲۵	۱۴۵۵	۱۶۰۷	۴/۴	۳/۷	۳/۴	۳/۲
البرز	۳۶۵	۵۶۱	۷۱۹	۸۵۶	۳/۸	۳/۷	۳/۴	۳/۲
ایلام	۸۲	۱۱۲	۱۳۶	۱۵۹	۵/۹	۴/۹	۴/۱	۳/۶
بوشهر	۱۳۲	۱۹۰	۲۴۷	۳۲۲	۵/۶	۴/۷	۴/۲	۳/۶
تهران	۲۰۶۰	۳۱۶۹	۳۷۳۲	۴۲۸۹	۴/۳	۳/۶	۳/۳	۳/۱
چهارمحال و بختیاری	۱۴۳	۱۹۵	۲۳۵	۲۷۰	۵/۳	۴/۴	۳/۸	۳/۵
خراسان جنوبی	۱۲۰	۱۶۰	۱۸۴	۲۲۴	۴/۵	۴/۰	۳/۶	۳/۴
خراسان رضوی	۱۰۰۲	۱۴۲۸	۱۷۱۷	۱۹۳۹	۴/۷	۳/۹	۳/۵	۳/۳
خراسان شمالی	۱۵۰	۲۰۰	۲۴۱	۲۵۵	۴/۹	۴/۱	۳/۶	۳/۴
خوزستان	۶۴۵	۸۶۷	۱۱۱۳	۱۲۸۱	۵/۸	۴/۹	۴/۱	۳/۷
زنجان	۱۷۷	۲۳۶	۲۸۷	۳۲۲	۵/۱	۴/۱	۳/۵	۳/۳
سمنان	۱۱۵	۱۶۰	۱۸۶	۲۱۶	۴/۴	۳/۷	۳/۴	۳/۳
سیستان و بلوچستان	۲۹۲	۴۷۰	۵۸۸	۷۰۵	۵/۹	۵/۱	۴/۳	۳/۹
فارس	۷۵۵	۱۰۲۳	۱۲۵۱	۱۴۴۳	۵/۱	۴/۲	۳/۷	۳/۴
قزوین	۱۹۸	۲۹۵	۳۵۳	۳۹۷	۴/۹	۳/۹	۳/۴	۳/۲
قم	۱۷۸	۲۶۲	۳۲۱	۳۸۴	۴/۸	۴/۰	۳/۶	۳/۴
کردستان	۲۵۷	۳۳۸	۴۰۲	۴۷۱	۵/۳	۴/۳	۳/۷	۳/۴
کرمان	۳۹۴	۶۱۶	۷۸۶	۹۳۳	۵/۱	۴/۳	۳/۷	۳/۴
کرمانشاه	۳۴۷	۴۴۶	۵۳۱	۵۷۷	۵/۱	۴/۲	۳/۷	۳/۴
کهگیلویه و بویراحمد	۹۳	۱۲۷	۱۵۶	۱۸۶	۵/۹	۵/۰	۴/۲	۳/۸
گلستان	۲۶۹	۳۸۰	۴۸۳	۵۵۰	۵/۳	۴/۳	۳/۷	۳/۴
گیلان	۵۱۲	۶۷۰	۷۷۸	۸۵۱	۴/۴	۳/۶	۳/۲	۳/۰
لرستان	۲۸۷	۳۸۴	۴۶۳	۵۰۹	۵/۵	۴/۵	۳/۸	۳/۵
مازندران	۵۶۹	۷۸۴	۹۳۱	۱۰۸۵	۴/۶	۳/۷	۳/۳	۳/۰
مرکزی	۲۷۲	۳۶۵	۴۲۷	۴۵۶	۴/۵	۳/۷	۳/۳	۳/۱
هرمزگان	۱۹۵	۳۰۵	۳۹۷	۴۹۴	۵/۴	۴/۶	۴/۰	۳/۶
همدان	۳۴۲	۴۲۸	۵۰۷	۵۳۹	۴/۹	۴/۰	۳/۵	۳/۲
یزد	۱۷۹	۲۵۹	۳۱۰	۳۴۱	۴/۵	۳/۸	۳/۵	۳/۳

جداول ۱-۱۷ و ۱-۱۸ تعداد و متوسط بعد خانوار را به تفکیک استان و نقاط شهری و روستایی نشان می‌دهد. در نقاط شهری استان سیستان و بلوچستان با بعد خانوار ۴/۰ نفر و در نقاط روستایی استان خوزستان با بعد خانوار ۳/۹ نفر دارای بیشترین متوسط بعد خانوار است. در نقاط شهری ۳ استان دارای متوسط بعد خانوار بالای ۳/۵ نفر است (استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و ایلام) ولی در نقاط روستایی تعداد استان‌هایی که بعد خانوار در آن‌ها بیش‌تر از ۳/۶ نفر در خانوار است برابر ۶ استان است (سیستان و بلوچستان، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، آذربایجان غربی و هرمزگان). کمترین میزان متوسط بعد خانوارهای شهری و روستایی مربوط به استان گیلان و مازندران به ترتیب با ۳/۰ و ۳/۰ نفر در خانوار است. بعد خانوارهای شهرنشین در استان تهران ۳/۱ و در نقاط روستایی ۳/۵ نفر در خانوار است.

مرکز آمار ایران

جدول ۱-۱۷- تعداد و متوسط بعد خانوار شهری به تفکیک استان : ۱۳۷۵-۱۳۹۵

نام استان	تعداد خانوار (به هزار نفر)				متوسط بعد خانوار			
	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۷۹۴۹	۱۲۴۰۶	۱۵۴۲۸	۱۸۱۲۵	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
آذربایجان شرقی	۴۴۶	۶۳۶	۷۶۷	۸۸۷	۴/۵	۳/۸	۳/۴	۳/۲
آذربایجان غربی	۲۷۱	۴۲۲	۵۳۶	۶۳۱	۴/۹	۴/۱	۳/۶	۳/۴
اردبیل	۱۰۹	۱۷۱	۲۱۹	۲۵۷	۵/۲	۴/۲	۳/۷	۳/۴
اصفهان	۶۷۰	۱۰۲۶	۱۲۴۴	۱۴۱۲	۴/۳	۳/۷	۳/۴	۳/۲
البرز	۳۳۴	۵۰۴	۶۵۲	۷۹۳	۳/۲	۳/۷	۳/۳	۳/۲
ایلام	۴۵	۷۰	۸۸	۱۱۰	۵/۷	۴/۷	۴/۱	۳/۶
بوشهر	۷۲	۱۲۸	۱۶۹	۲۳۷	۵/۵	۴/۵	۴/۲	۳/۵
تهران	۱۷۸۹	۲۹۴۰	۳۴۹۷	۴۰۵۳	۴/۴	۳/۵	۳/۲	۳/۱
چهارمحال و بختیاری	۶۷	۱۰۵	۱۴۱	۱۷۶	۵/۱	۴/۲	۳/۷	۳/۵
خراسان جنوبی	۴۷	۸۱	۹۹	۱۲۹	۴/۷	۴/۰	۳/۷	۳/۵
خراسان رضوی	۶۲۲	۹۸۸	۱۲۴۲	۱۴۲۲	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
خراسان شمالی	۶۱	۹۸	۱۲۵	۱۴۳	۴/۸	۴/۰	۳/۶	۳/۴
خوزستان	۴۲۵	۶۱۲	۸۱۵	۹۸۵	۵/۵	۴/۷	۴/۰	۳/۶
زنجان	۹۰	۱۴۳	۱۸۱	۲۱۸	۴/۸	۳/۹	۳/۵	۳/۳
سمنان	۷۹	۱۲۱	۱۴۳	۱۷۰	۴/۳	۳/۶	۳/۴	۳/۳
سیستان و بلوچستان	۱۳۱	۲۲۶	۲۹۰	۳۳۵	۶/۱	۵/۳	۴/۳	۴/۰
فارس	۴۴۸	۶۴۴	۸۵۹	۱۰۲۲	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
قزوین	۱۱۶	۲۰۳	۲۵۷	۲۹۵	۴/۸	۳/۸	۳/۴	۳/۲
قم	۱۶۱	۲۴۷	۳۰۶	۳۶۵	۴/۸	۴/۰	۳/۶	۳/۴
کردستان	۱۴۲	۲۱۰	۲۷۱	۳۳۷	۵/۰	۴/۱	۳/۶	۳/۴
کرمان	۲۱۱	۳۶۷	۴۵۱	۵۵۱	۵/۰	۴/۲	۳/۷	۳/۴
کرمانشاه	۲۲۵	۳۰۹	۳۸۰	۴۴۱	۴/۹	۴/۱	۳/۶	۳/۳
کهگیلویه و بویراحمد	۳۷	۶۱	۸۲	۱۰۳	۵/۸	۵/۰	۴/۲	۳/۸
گلستان	۱۱۹	۱۹۷	۲۵۴	۳۰۱	۴/۹	۴/۰	۳/۶	۳/۳
گیلان	۲۴۹	۳۶۸	۴۷۱	۵۳۷	۴/۲	۳/۵	۳/۲	۳/۰
لرستان	۱۶۲	۲۳۸	۲۹۲	۳۳۴	۵/۲	۴/۳	۳/۷	۳/۴
مازندران	۲۷۱	۴۲۵	۵۱۲	۶۲۵	۴/۴	۳/۷	۳/۳	۳/۰
مرکزی	۱۵۷	۲۵۲	۳۱۴	۳۴۶	۴/۵	۳/۷	۳/۳	۳/۲
هرمزگان	۸۴	۱۵۰	۲۰۵	۲۷۶	۵/۳	۴/۴	۳/۹	۳/۵
همدان	۱۷۶	۲۵۶	۳۰۶	۳۴۴	۴/۶	۳/۸	۳/۴	۳/۲
یزد	۱۳۰	۲۰۸	۲۵۷	۲۹۱	۴/۵	۳/۸	۳/۵	۳/۳

جدول ۱-۱۸- تعداد و متوسط بعد خانوار روستایی^۶ به تفکیک استان: ۱۳۷۵-۱۳۹۵

نام استان	تعداد خانوار (به هزار نفر)				متوسط بعد خانوار			
	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۴۴۴۹	۵۰۹۶	۵۷۵۸	۶۰۵۵	۵/۲	۴/۴	۳/۷	۳/۴
آذربایجان شرقی	۲۴۹	۲۷۶	۳۱۹	۳۳۶	۵/۳	۴/۴	۳/۶	۳/۳
آذربایجان غربی	۲۰۰	۲۳۴	۲۸۷	۳۰۵	۵/۹	۴/۹	۴/۰	۳/۷
اردبیل	۱۰۴	۱۱۱	۱۱۹	۱۲۰	۵/۷	۴/۶	۳/۸	۳/۴
اصفهان	۲۱۹	۱۹۹	۲۱۱	۱۹۶	۴/۶	۳/۸	۳/۴	۳/۱
البرز	۳۱	۵۸	۶۷	۶۳	۵/۰	۴/۱	۳/۴	۳/۲
ایلام	۳۷	۴۱	۴۸	۵۰	۶/۲	۵/۲	۴/۲	۳/۷
بوشهر	۶۰	۶۲	۷۸	۸۴	۵/۸	۵/۰	۴/۲	۳/۹
تهران	۲۷۰	۲۲۹	۲۳۵	۲۳۵	۴/۷	۴/۰	۳/۷	۳/۵
چهارمحال و بختیاری	۷۶	۸۹	۹۳	۹۴	۵/۵	۴/۷	۴/۰	۳/۶
خراسان جنوبی	۷۳	۷۹	۸۴	۹۵	۴/۳	۳/۹	۳/۵	۳/۳
خراسان رضوی	۳۷۹	۴۴۰	۴۷۵	۵۱۶	۴/۸	۴/۱	۳/۵	۳/۴
خراسان شمالی	۸۸	۱۰۲	۱۱۶	۱۱۱	۵/۰	۴/۱	۳/۶	۳/۴
خوزستان	۲۲۰	۲۵۵	۲۹۹	۲۹۴	۶/۴	۵/۵	۴/۴	۳/۹
زنجان	۸۷	۹۳	۱۰۶	۱۰۴	۵/۴	۴/۴	۳/۶	۳/۳
سمنان	۳۶	۳۹	۴۳	۴۶	۴/۵	۳/۸	۳/۳	۳/۱
سیستان و بلوچستان	۱۶۱	۲۴۴	۲۹۸	۳۶۹	۵/۸	۵/۰	۴/۳	۳/۹
فارس	۳۰۷	۳۷۹	۳۹۲	۴۱۵	۵/۴	۴/۴	۳/۸	۳/۵
قزوین	۸۲	۹۱	۹۶	۱۰۲	۵/۱	۴/۰	۳/۴	۳/۱
قم	۱۷	۱۶	۱۵	۱۸	۴/۴	۴/۰	۳/۶	۳/۴
کردستان	۱۱۴	۱۲۸	۱۳۱	۱۳۴	۵/۶	۴/۶	۳/۹	۳/۵
کرمان	۱۸۳	۲۴۹	۳۳۵	۳۸۰	۵/۲	۴/۴	۳/۷	۳/۴
کرمانشاه	۱۲۲	۱۳۷	۱۵۲	۱۳۵	۵/۶	۴/۶	۳/۹	۳/۵
کهگیلویه و بویراحمد	۵۶	۶۶	۷۴	۸۳	۵/۹	۵/۱	۴/۲	۳/۸
گلستان	۱۵۰	۱۸۴	۲۲۹	۲۴۸	۵/۶	۴/۵	۳/۸	۳/۵
گیلان	۲۶۳	۳۰۱	۳۰۶	۳۱۴	۴/۵	۳/۷	۳/۲	۳/۰
لرستان	۱۲۵	۱۴۶	۱۷۰	۱۷۵	۵/۹	۴/۸	۴/۰	۳/۶
مازندران	۲۹۹	۳۵۹	۴۱۹	۴۶۰	۴/۷	۳/۸	۳/۳	۳/۰
مرکزی	۱۱۵	۱۱۲	۱۱۳	۱۰۹	۴/۶	۳/۷	۳/۳	۳/۰
هرمزگان	۱۱۱	۱۵۴	۱۹۳	۲۱۷	۵/۶	۴/۸	۴/۱	۳/۷
همدان	۱۶۶	۱۷۲	۲۰۰	۱۹۵	۵/۲	۴/۲	۳/۶	۳/۳
یزد	۴۹	۵۲	۵۳	۵۰	۴/۵	۳/۹	۳/۵	۳/۴

^۶ جمعیت غیر ساکن به جمعیت روستایی اضافه شده است.

۱-۲-۶- ترکیب خانوار

یکی دیگر از موضوعات مهم در مبحث خانوار، توزیع تعداد افراد در خانوار یا به عبارتی ترکیب خانوار است. ترکیب خانوار نشان می‌دهد که خانوارهای معمولی یک نفره، دو نفره و ... چه درصدی از کل خانوارهای معمولی را تشکیل می‌دهند. جدول ۱-۱۹ توزیع نسبی خانوارهای معمولی کشور بر حسب تعداد افراد خانوار طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ به تفکیک کل کشور و نقاط شهری و روستایی را نشان می‌دهد.

جدول ۱-۱۹- توزیع نسبی خانوارهای معمولی بر حسب تعداد افراد خانوار در نقاط شهری و روستایی: ۹۵-۱۳۴۵ (درصد)

سال	خانوار معمولی ^۷ (هزار نفر)	۱ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۴ نفر	۵ نفر	۶ نفر	۷ نفر و بیش تر
کل کشور								
۱۳۴۵	۵۰۲۹	۵/۴۸	۱۱/۶۱	۱۳/۵۴	۱۵/۱۷	۱۵/۳۹	۱۳/۸۶	۲۴/۹۵
۱۳۵۵	۶۷۰۹	۵/۶۱	۱۱/۴۳	۱۳/۲۳	۱۵/۱۶	۱۵/۲۱	۱۳/۸۶	۲۵/۵۰
۱۳۶۵	۹۶۷۲	۴/۵۲	۱۰/۵۴	۱۲/۸۱	۱۶/۰۳	۱۵/۶۱	۱۳/۵۰	۲۶/۹۹
۱۳۷۵	۱۲۳۸۸	۴/۴۲	۱۱/۳۳	۱۵/۹۶	۱۸/۴۰	۱۵/۹۴	۱۲/۶۸	۲۱/۲۷
۱۳۸۵	۱۷۳۵۳	۵/۲۰	۱۵/۲۷	۲۲/۹۰	۲۴/۴۲	۱۵/۲۶	۸/۳۵	۸/۶۰
۱۳۹۰	۲۱۱۱۰	۷/۱۶	۱۸/۳۷	۲۷/۱۲	۲۶/۳۷	۱۲/۵۰	۵/۳۴	۳/۱۴
۱۳۹۵	۲۴۱۲۹	۸/۴۸	۲۰/۶۷	۲۸/۴۶	۲۷/۶۶	۱۰/۲۱	۳/۰۰	۱/۵۳
شهری								
۱۳۴۵	۱۹۶۱	۶/۵۸	۱۲/۰۸	۱۳/۱۵	۱۴/۵۳	۱۴/۷۳	۱۳/۵۰	۲۵/۴۳
۱۳۵۵	۳۲۶۴	۶/۴۰	۱۱/۹۸	۱۴/۳۳	۱۶/۲۸	۱۵/۴۳	۱۳/۲۳	۲۲/۳۴
۱۳۶۵	۵۵۲۷	۴/۴۳	۱۰/۶۳	۱۴/۳۰	۱۸/۳۶	۱۷/۰۱	۱۳/۵۸	۲۱/۶۹
۱۳۷۵	۷۹۴۳	۴/۲۶	۱۱/۳۷	۱۷/۳۷	۲۰/۵۷	۱۷/۱۲	۱۲/۴۶	۱۶/۸۴
۱۳۸۵	۱۲۲۸۳	۵/۱۸	۱۵/۶۹	۲۴/۲۸	۲۵/۹۶	۱۵/۰۷	۷/۴۰	۶/۴۲
۱۳۹۰	۱۵۳۶۶	۷/۱۹	۱۸/۵۹	۲۸/۱۸	۲۷/۲۹	۱۱/۹۱	۴/۵۰	۲/۳۴
۱۳۹۵	۱۸۰۷۶	۸/۲۷	۲۰/۶۹	۲۹/۶۱	۲۸/۳۴	۹/۵۰	۲/۴۷	۱/۱۱
روستایی								
۱۳۴۵	۳۰۶۹	۴/۷۸	۱۱/۳۱	۱۳/۷۹	۱۵/۵۸	۱۵/۸۱	۱۴/۱۰	۲۴/۶۴
۱۳۵۵	۳۴۴۵	۴/۸۵	۱۰/۹۰	۱۲/۱۸	۱۴/۱۱	۱۵/۰۱	۱۴/۴۵	۲۸/۵۰

^۷ در سال ۱۳۷۵ خانوارهای گروهی، جزو آمار خانوارهای معمولی منظور شده است.

جدول ۱-۱۹- توزیع نسبی خانوارهای معمولی برحسب تعداد افراد خانوار در نقاط شهری و روستایی:

۹۵-۱۳۶۵ درصد (ادامه)

سال	خانوار معمولی ^۸ (هزار نفر)	نفر ۱	نفر ۲	نفر ۳	نفر ۴	نفر ۵	نفر ۶	نفر ۷ و بیش تر
۱۳۶۵	۴۰۹۹	۴/۶۴	۱۰/۴۲	۱۰/۸۳	۱۲/۹۴	۱۳/۷۵	۱۳/۳۸	۳۴/۰۴
۱۳۷۵	۴۴۰۶	۴/۷۲	۱۱/۲۶	۱۳/۴۵	۱۴/۵۱	۱۳/۸۳	۱۳/۰۸	۲۹/۱۶
۱۳۸۵	۵۰۴۸	۵/۲۷	۱۴/۲۷	۱۹/۵۸	۲۰/۷۰	۱۵/۷۱	۱۰/۶۵	۱۳/۸۳
۱۳۹۰	۵۷۴۵	۷/۰۸	۱۷/۷۹	۲۴/۲۹	۲۳/۹۲	۱۴/۰۸	۷/۵۷	۵/۲۷
۱۳۹۵	۶۰۳۸	۹/۰۷	۲۰/۶۱	۲۵/۰۴	۲۵/۶۲	۱۲/۳۱	۴/۵۸	۲/۷۷

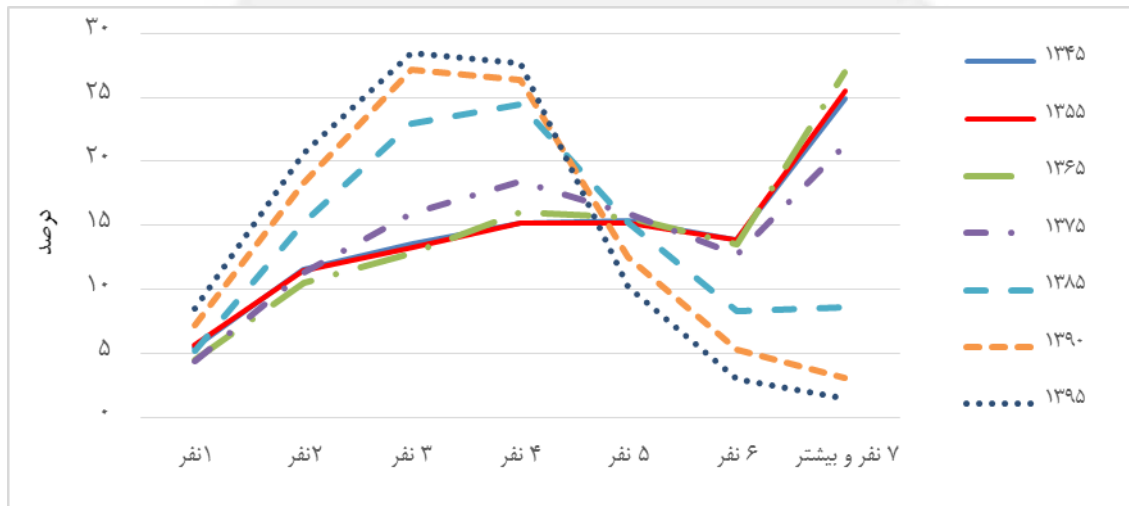
در سطح کشور از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ توزیع خانوارها متغیر بوده ولی از ۱۳۷۵ به بعد بر درصد خانوارهای یک نفره، دو نفره، سه نفره و چهار نفره افزوده شده و از درصد خانوارهای پنج نفره، شش نفره، هفت نفره و بیشتر کاسته شده است. از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ خانوارهای هفت نفره و بیش تر درصد بالاتری از کل خانوارهای کشور را به خود اختصاص داده‌اند در حالی که در سال ۱۳۸۵ این درصد برای خانوارهای چهار نفره و در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ برای خانوارهای سه نفره بالاترین میزان را داشته است. از سال ۱۳۴۵ به بعد، درصد خانوارهای شهری چهار نفره روندی افزایشی یافته و طی این دوره درصد خانوارهای هفت نفره و بالاتر کاهش یافته است. از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۶۵ خانوارهای هفت نفره و بیش تر درصد بالاتری از کل خانوارهای شهری را به خود اختصاص داده‌اند در حالی که در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ این درصد برای خانوارهای شهری چهار نفره و در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ برای خانوارهای شهری سه نفره بالاترین میزان را داشته است.

بررسی توزیع خانوارهای معمولی در نقاط روستایی نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ درصد خانوارهای یک نفره، دو نفره، سه نفره و چهار نفره افزایش یافته و طی این مدت از درصد خانوارهایی با تعداد اعضای بیشتر از چهار نفر کاسته شده است. در سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ سهم خانوارهای هفت نفره و بالاتر از کل خانوارهای روستایی بیش تر بوده است. در سال ۱۳۸۵ خانوارهای چهار نفره، در سال ۱۳۹۰ خانوارهای سه نفره و در سال ۱۳۹۵ خانوارهای چهار نفره بیش تر درصد خانوارهای روستایی را داشته‌اند.

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵، درصد خانوارهای هفت نفره و بیش تر در کل کشور و نقاط شهری و روستایی نسبت به سال‌های قبل به شدت کاهش یافته است.

^۸ در سال ۱۳۷۵ خانوارهای گروهی، جزو آمار خانوارهای معمولی منظور شده است.

براساس جدول ۱-۱۹ می‌توان چنین استنباط نمود که در طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ درصد خانوارهای یک تا چهار نفره افزایش یافته و از درصد خانوارهای پنج نفره و بیشتر کاسته شده است. چنین وضعی حاکی از گرایش خانوارهای ایرانی به زندگی در خانواده هسته‌ای و کاهش تعداد فرزندان و کوچکتر شدن بعد خانوار به دلیل تشکیل خانواده‌های نوپا (به دلیل پدیده تورم جوانی جمعیت) و شکسته شدن خانوارها است.

شکل ۱-۸- توزیع درصدی خانوارهای معمولی کشور برحسب تعداد افراد خانوار: ۱۳۴۵-۱۳۹۵

شکل ۱-۸ حاکی از آن است که طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ خانوار از نظر تعداد از الگوی تقریباً مشابهی پیروی کرده در حالی که در سال ۱۳۸۵ این الگو کاملاً تغییر شکل داده است. در این سال بیشترین تجمع خانوارهای از نظر تعداد به ترتیب در خانوارهای ۴ نفره و ۳ نفره بوده است. در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ تجمع خانوار بیشتر در خانوارهای ۳ نفره و سپس در خانوارهای ۴ نفره بوده است. به این ترتیب در سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ خانوارهای ۳ نفره اولین جایگاه را به خود اختصاص داده در حالی که خانوارهای ۴ نفره در سال ۱۳۸۵ در جایگاه اول قرار گرفته بودند. علاوه بر این در سال ۱۳۹۵ حداقل تجمع خانوارها در بین خانوارهای ۷ نفر و بیشتر است. در حالی که در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۳۵ درصد قابل توجهی از خانوارها را شامل می‌شده است.

جدول ۱-۲۰ توزیع نسبی خانوارهای معمولی کشور بر حسب تعداد افراد را به تفکیک استان نشان می‌دهد. در اکثر استان‌های کشور فراوانی خانوارهای چهار نفره بیشتر از خانوارهای سه نفره است ولی در استان‌های آذربایجان شرقی، اصفهان، البرز، تهران، خراسان رضوی، زنجان، سمنان، قزوین، کردستان، کرمانشاه، گیلان، مازندران، مرکزی و همدان، درصد خانوارهای چهار نفره بیشتر از خانوارهای سه نفره است.

درصد خانوارهای یک نفره در استان سیستان و بلوچستان بیشتر از سایر استان‌ها است. درصد خانوارهای دو و سه نفره در استان گیلان، درصد خانوارهای چهار نفره در استان اردبیل، درصد خانوارهای پنج و شش نفره به ترتیب در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و سیستان و بلوچستان و درصد خانوارهای هفت نفره و بالاتر در استان سیستان و بلوچستان بیشتر از سایر استان‌ها است.

درصد خانوارهای یک و دو نفره در استان کهگیلویه و بویراحمد سه و چهار نفره در استان سیستان و بلوچستان، پنج نفره در استان گیلان، خانوارهای شش نفره و هفت نفره و بیشتر در استان مازندران کمتر از سایر استان‌ها است.

جدول ۱-۲۰- توزیع نسبی خانوارهای معمولی کشور بر حسب تعداد افراد به تفکیک استان - ۱۳۹۵

استان	۱ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۴ نفر	۵ نفر
کل کشور	۸/۴۸	۲۰/۶۷	۲۸/۴۶	۲۷/۶۶	۱۰/۲۱
آذربایجان شرقی	۸/۱۳	۲۱/۱۵	۳۱/۱۳	۲۹/۱۰	۸/۲۱
آذربایجان غربی	۶/۴۰	۱۷/۷۸	۲۸/۰۰	۲۹/۶۶	۱۱/۹۶
اردبیل	۶/۷۰	۱۹/۱۰	۲۹/۰۱	۳۰/۲۰	۱۱/۰۵
اصفهان	۸/۳۳	۲۲/۰۶	۳۰/۳۱	۲۸/۴۰	۸/۲۷
البرز	۸/۲۲	۲۱/۶۴	۳۱/۳۴	۲۸/۷۵	۷/۹۲
ایلام	۵/۸۸	۱۶/۷۳	۲۵/۹۸	۲۸/۱۹	۱۴/۶۳
بوشهر	۸/۲۷	۱۷/۵۲	۲۵/۵۸	۲۸/۱۲	۱۳/۶۸
تهران	۱۰/۱۰	۲۲/۲۵	۳۰/۲۷	۲۷/۷۸	۷/۵۰
چهارمحال و بختیاری	۶/۶۳	۱۸/۶۸	۲۶/۰۲	۲۸/۱۸	۱۳/۹۱
خراسان جنوبی	۹/۸۳	۲۱/۴۲	۲۴/۰۸	۲۵/۴۶	۱۳/۴۳
خراسان رضوی	۸/۶۱	۲۰/۲۳	۲۷/۰۱	۲۸/۲۸	۱۱/۶۳
خراسان شمالی	۸/۶۲	۲۰/۲۱	۲۵/۹۷	۲۷/۱۷	۱۲/۷۳
خوزستان	۶/۰۶	۱۶/۶۹	۲۴/۶۷	۲۷/۴۳	۱۵/۰۷
زنجان	۶/۹۶	۲۱/۴۳	۲۹/۹۳	۲۸/۸۹	۹/۸۳
سمنان	۱۱/۰۹	۲۳/۱۵	۲۹/۱۶	۲۶/۶۷	۷/۶۴
سیستان و بلوچستان	۱۱/۱۵	۱۶/۶۵	۱۸/۳۴	۱۹/۳۶	۱۴/۶۸
فارس	۸/۱۹	۱۹/۹۸	۲۷/۴۴	۲۸/۰۵	۱۱/۴۷
قزوین	۷/۳۶	۲۱/۶۵	۳۰/۹۴	۲۸/۹۵	۸/۷۸
قم	۷/۶۱	۲۰/۲۶	۲۷/۴۹	۲۸/۴۵	۱۱/۷۰
کردستان	۶/۲۹	۱۹/۳۴	۲۹/۵۳	۲۸/۴۵	۱۱/۶۱
کرمان	۱۰/۱۹	۲۰/۰۷	۲۴/۲۳	۲۶/۴۷	۱۲/۶۳
کرمانشاه	۷/۱۵	۱۹/۶۲	۲۸/۶۴	۲۸/۱۴	۱۱/۴۷
کهگیلویه و بویراحمد	۵/۴۰	۱۵/۷۶	۲۳/۰۷	۲۶/۲۸	۱۶/۹۴
گلستان	۷/۴۸	۱۹/۰۳	۲۷/۳۵	۲۸/۷۶	۱۲/۳۴
گیلان	۹/۸۲	۲۵/۲۴	۳۳/۴۹	۲۴/۴۷	۵/۶۵
لرستان	۷/۵۹	۱۸/۲۵	۲۶/۲۸	۲۸/۰۸	۱۳/۴۲
مازندران	۸/۶۸	۲۴/۲۳	۳۳/۰۴	۲۷/۲۵	۵/۶۷
مرکزی	۹/۱۲	۲۳/۳۵	۲۹/۷۸	۲۷/۲۹	۸/۲۸
هرمزگان	۸/۳۴	۱۸/۲۳	۲۴/۳۹	۲۵/۴۰	۱۴/۰۹
همدان	۷/۹۹	۲۲/۲۲	۲۹/۷۱	۲۷/۶۹	۹/۶۰
یزد	۷/۸۸	۲۰/۶۹	۲۷/۹۳	۲۹/۵۳	۱۰/۶۰

مرکز آمار ایران

ادامه جدول ۱-۲۰- توزیع نسبی خانوارهای معمولی کشور بر حسب تعداد افراد به تفکیک استان - ۱۳۹۵

استان	۶ نفر	۷ نفر	۸ نفر	۹ نفر	۱۰ نفر و بیش تر
کل کشور	۳/۰۰	۰/۹۷	۰/۳۵	۰/۱۳	۰/۰۹
آذربایجان شرقی	۱/۷۳	۰/۴۰	۰/۱۰	۰/۰۳	۰/۰۲
آذربایجان غربی	۳/۹۴	۱/۳۷	۰/۵۲	۰/۲۰	۰/۱۶
اردبیل	۲/۸۸	۰/۷۳	۰/۲۲	۰/۰۷	۰/۰۳
اصفهان	۱/۸۲	۰/۵۲	۰/۱۹	۰/۰۷	۰/۰۵
البرز	۱/۵۸	۰/۳۸	۰/۱۱	۰/۰۳	۰/۰۲
ایلام	۵/۷۲	۱/۹۳	۰/۶۶	۰/۲۰	۰/۰۸
بوشهر	۴/۶۱	۱/۴۳	۰/۴۷	۰/۱۷	۰/۱۴
تهران	۱/۵۶	۰/۳۸	۰/۱۱	۰/۰۴	۰/۰۲
چهارمحال و بختیاری	۴/۵۹	۱/۳۸	۰/۴۳	۰/۱۳	۰/۰۵
خراسان جنوبی	۴/۱۱	۱/۱۷	۰/۳۵	۰/۱۰	۰/۰۶
خراسان رضوی	۳/۰۹	۰/۸۱	۰/۲۳	۰/۰۷	۰/۰۴
خراسان شمالی	۳/۸۱	۱/۰۷	۰/۳۱	۰/۰۹	۰/۰۴
خوزستان	۶/۴۰	۲/۳۶	۰/۸۵	۰/۲۹	۰/۱۹
زنجان	۲/۲۴	۰/۵۳	۰/۱۴	۰/۰۴	۰/۰۲
سمنان	۱/۵۸	۰/۴۳	۰/۱۷	۰/۰۶	۰/۰۵
سیستان و بلوچستان	۹/۴۶	۵/۳۳	۲/۷۶	۱/۲۹	۰/۹۸
فارس	۳/۳۴	۱/۰۰	۰/۳۳	۰/۱۱	۰/۰۸
قزوین	۱/۷۲	۰/۴۲	۰/۱۳	۰/۰۴	۰/۰۲
قم	۳/۱۹	۰/۹۰	۰/۲۷	۰/۰۹	۰/۰۴
کردستان	۳/۳۶	۰/۹۹	۰/۲۸	۰/۰۸	۰/۰۵
کرمان	۴/۰۸	۱/۴۱	۰/۵۴	۰/۲۱	۰/۱۸
کرمانشاه	۳/۴۸	۱/۰۴	۰/۳۲	۰/۱۰	۰/۰۴
کهگیلویه و بویراحمد	۸/۱۵	۳/۰۱	۰/۹۹	۰/۲۸	۰/۱۲
گلستان	۳/۵۵	۱/۰۲	۰/۳۰	۰/۱۰	۰/۰۶
گیلان	۱/۰۵	۰/۲۲	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۰۱
لرستان	۴/۴۵	۱/۳۷	۰/۴۰	۰/۱۲	۰/۰۵
مازندران	۰/۹۰	۰/۱۷	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۰
مرکزی	۱/۶۱	۰/۴۰	۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۰۲
هرمزگان	۵/۸۹	۲/۲۵	۰/۸۶	۰/۳۳	۰/۲۲
همدان	۲/۱۲	۰/۵۰	۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۰۲
یزد	۲/۲۷	۰/۶۵	۰/۲۴	۰/۱۱	۰/۱۰

فصل ۲

روند ساختار و ترکیب جمعیت

مرکز آمار ایران

۱-۲- ساختار سنی جمعیت کشور

امروزه ساختار سنی و جنسی جمعیت از اهمیت کمی و کیفی بسیاری برخوردار است و یکی از مشغله‌های ذهنی عمده‌ی دست اندرکاران امور اجرایی در تمام دنیا محسوب می‌شود. از جمله روش‌های ارزیابی درجه توسعه یافتگی کشورها مطالعه ساختارهای سنی و جنسی جمعیت آن‌ها است. از نظر جمعیت‌شناختی سن و جنس اصلی‌ترین مولفه‌های تفاوت میان افراد بوده و تحت تاثیر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. به همین دلیل است که جمعیت‌شناسان ویژگی‌های جمعیت را اغلب بر حسب سن و جنس تحلیل می‌کنند. در واقع سن و جنس دو متغیر کلیدی در جمعیت‌شناسی می‌باشند.

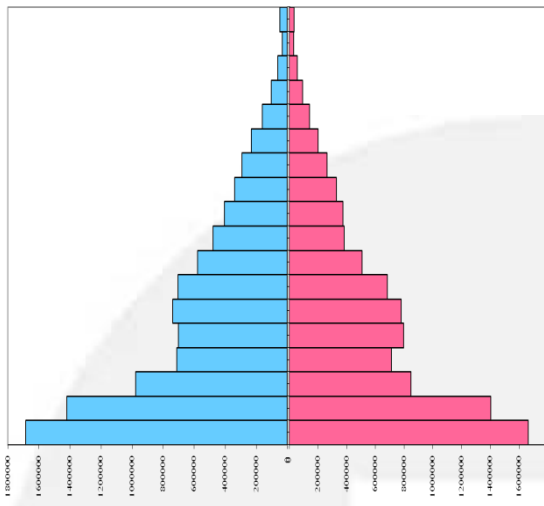
منظور از توزیع سنی جمعیت، بررسی و طبقه‌بندی جمعیت یک جامعه به تفکیک سن است که از روی سال تولد افراد صورت می‌گیرد. توزیع جمعیت بر حسب سن را «ساختار سنی جمعیت» می‌گویند؛ لهسایی زاده (۱۳۷۹).

برای مطالعه ساخت سنی جمعیت می‌توان به بررسی هرم سنی، گروه‌های سنی پنج ساله، گروه‌های وسیع سنی، میانه و میانگین سنی پرداخت.

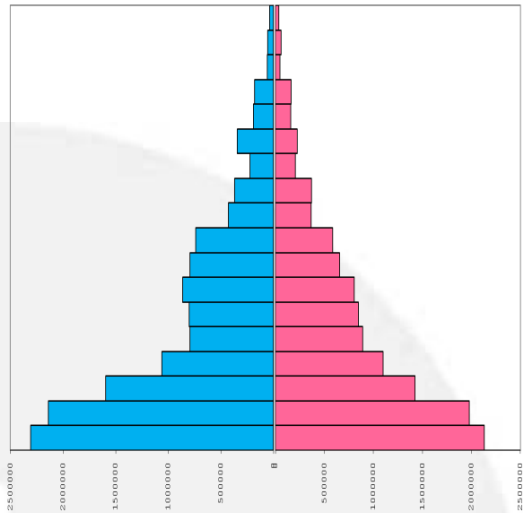
۱-۱-۲- هرم‌های سنی جمعیت ایران

بررسی هرم‌های سنی جمعیت کشور از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۵ نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بحث، جمعیت کشور همواره بدون کنترل در حال افزایش بوده است. از سال ۱۳۷۵ به بعد قاعده‌ی هرم‌های سنی در حال جمع شدن است که نشان دهنده اثرگذاری اعمال سیاست‌های کنترل جمعیت در کشور پس از سال‌های جنگ تحمیلی عراق علیه ایران است. در هرم سنی سال ۱۳۹۰ افزایش فوق‌العاده جمعیت گروه‌های سنی ۲۴-۲۰ و ۲۵-۲۹ ساله (نسل متولدین بعد از انقلاب) کاملاً نمایان است، که این وضعیت باعث شده که در کشور با پدیده‌ی «تورم جوانی»^۱ روبه‌رو باشد. هرچند که اقتصاددانان چنین وضعیتی را به عنوان «فرصت طلایی» اطلاق می‌کنند، اما افزایش بیش از حد جمعیت در این سنین تاثیر خود را بر تعداد موالید دهه آینده خواهد گذاشت که این پدیده به «اثر گشتاور جمعیتی» معروف است. در سرشماری سال ۱۳۹۰ چنین پدیده‌ای شکل گرفته است به این ترتیب که در این سرشماری جمعیت ۴-۰ ساله (۶۲۳۲۵۵۲) بیش از جمعیت ۵-۹ ساله (۵۶۵۷۷۹۱) است. در سرشماری سال ۱۳۹۵ این روند ادامه یافته و جمعیت ۴-۰ ساله (۷۰۹۳۰۰۴) بیش از جمعیت ۵-۹ ساله (۶۴۱۱۲۷۷) است.

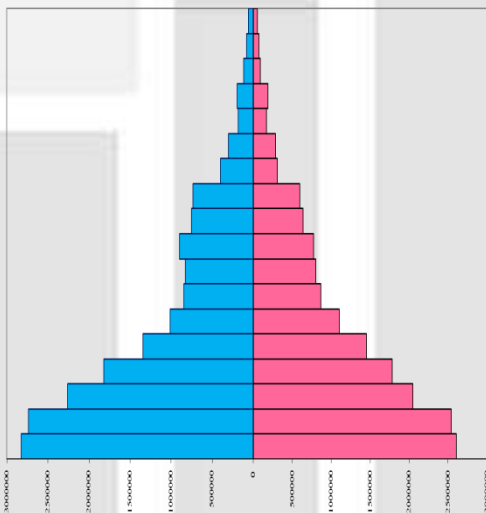
۱ - پدیده‌ی «تورم جوانی» زمانی به وجود می‌آید که قسمت قابل ملاحظه‌ای از جمعیت یک کشور (۲۰ درصد کل جمعیت و یا بیشتر) شامل جوانان و نوجوانی (گروه سنی ۱۵-۲۴ سال) شود که در زمان پیروی از الگوی باروری بالا متولد شده و سپس در اثر کاهش میزان باروری، تعداد فرزندان زنده تولد شده، تنزل یابد. در سال ۱۳۸۵، ۲۵/۱۶ درصد از جمعیت کل کشور را گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ سال و ۲۰-۲۴ سال تشکیل داده‌اند.

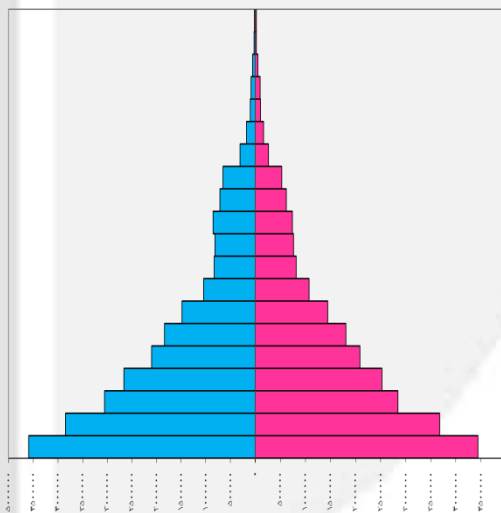
شکل ۲-۲- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۴۵

شکل ۱-۲- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۳۵

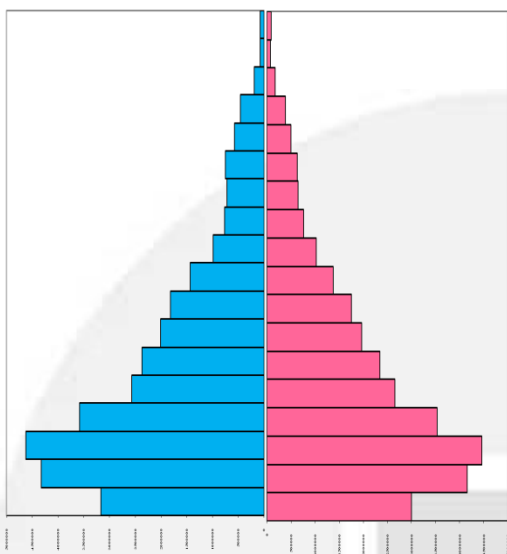

شکل ۴-۲- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۶۵

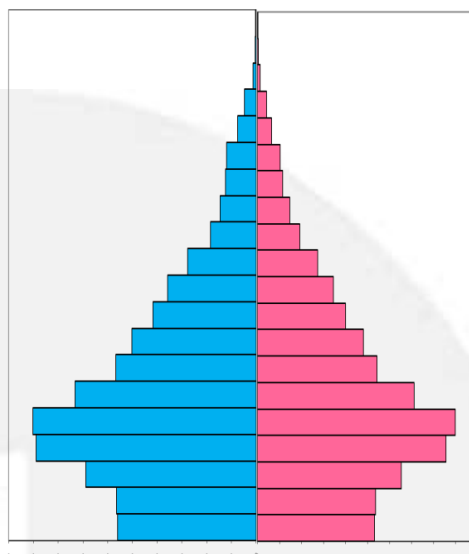

شکل ۳-۲- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۵۵

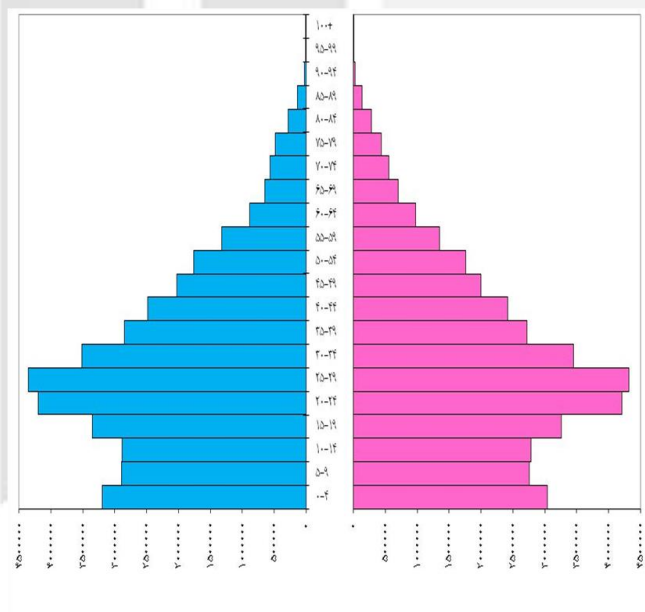
مرکز آمار ایران

شکل ۲-۶- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۸۵

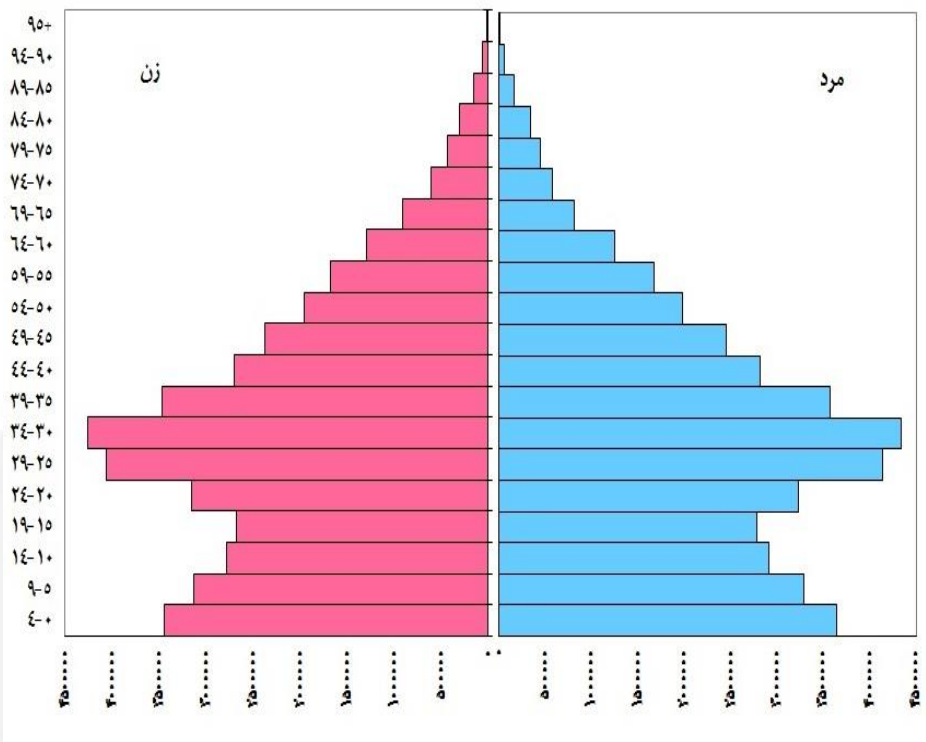

شکل ۲-۵- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۷۵

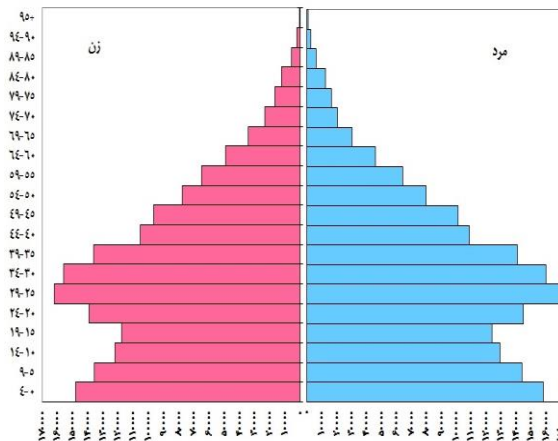
شکل ۲-۷- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۹۰

مرکز آمار ایران

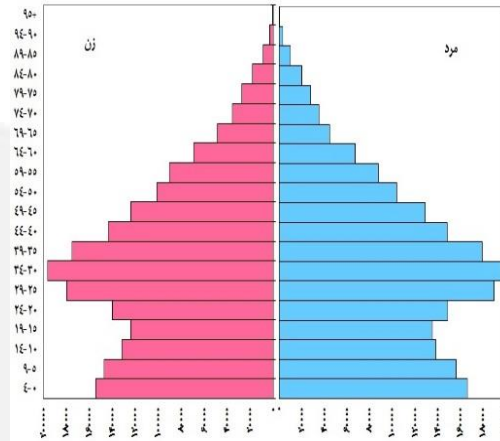

شکل ۲-۸- هرم سنی جمعیت ایران سال ۱۳۹۵

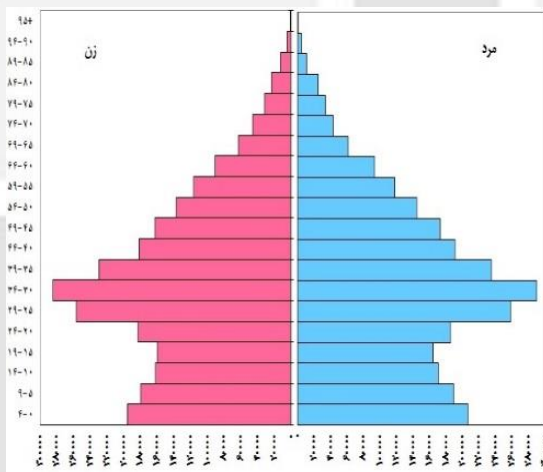
مرکز آمار ایران

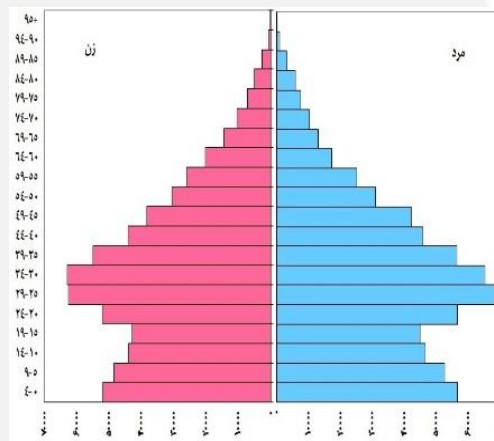
شکل ۲-۱۰- هرم سنی استان آذربایجان غربی: ۱۳۹۵

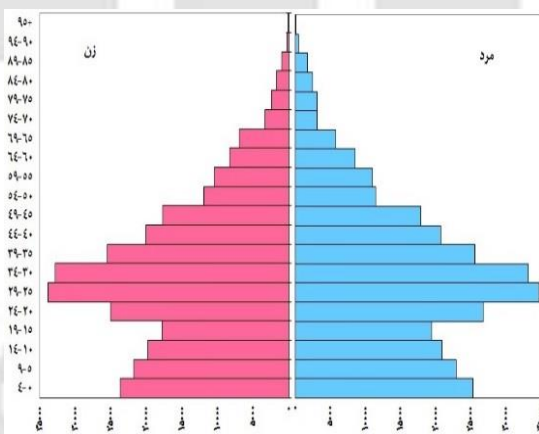
شکل ۲-۹- هرم سنی استان آذربایجان شرقی: ۱۳۹۵

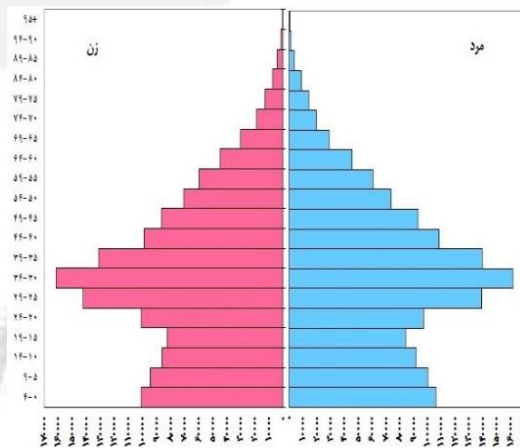
شکل ۲-۱۲- هرم سنی استان اصفهان: ۱۳۹۵

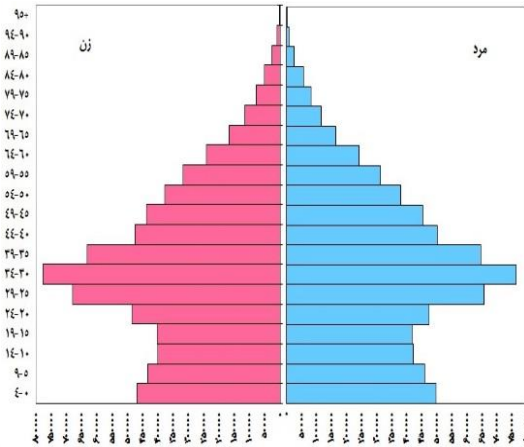
شکل ۲-۱۱- هرم سنی استان اردبیل: ۱۳۹۵

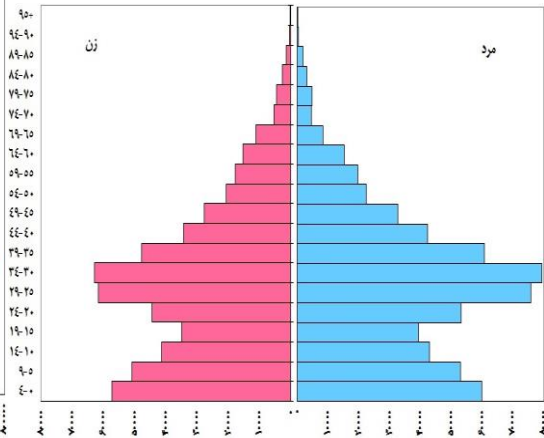
شکل ۲-۱۴- هرم سنی استان ایلام: ۱۳۹۵

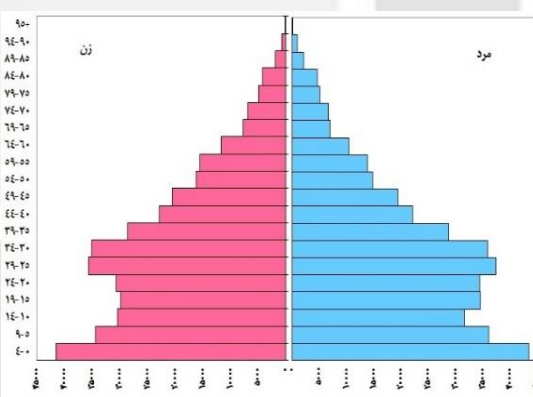
شکل ۲-۱۳- هرم سنی استان البرز: ۱۳۹۵

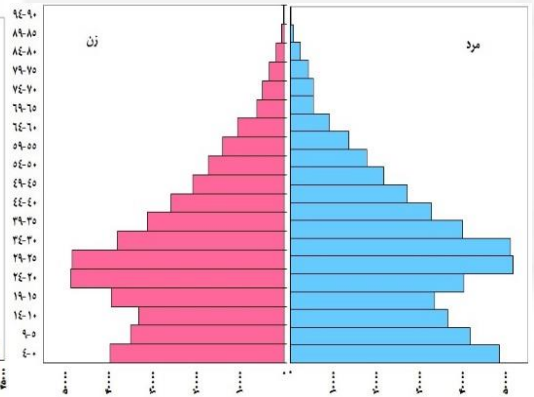
شکل ۲-۱۶- هرم سنی استان تهران: ۱۳۹۵

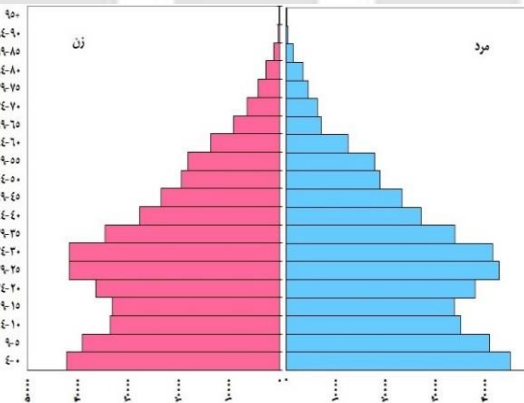
شکل ۲-۱۵- هرم سنی استان بوشهر: ۱۳۹۵

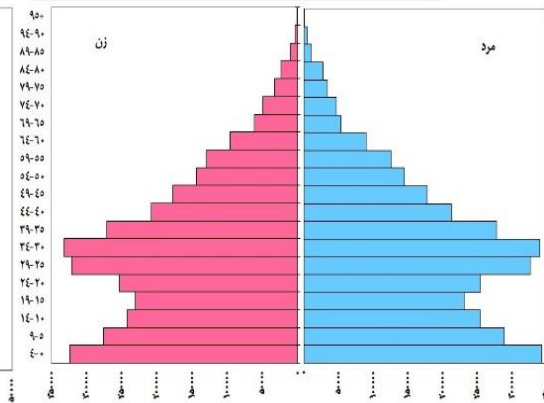
شکل ۲-۱۸- هرم سنی استان خراسان جنوبی: ۱۳۹۵

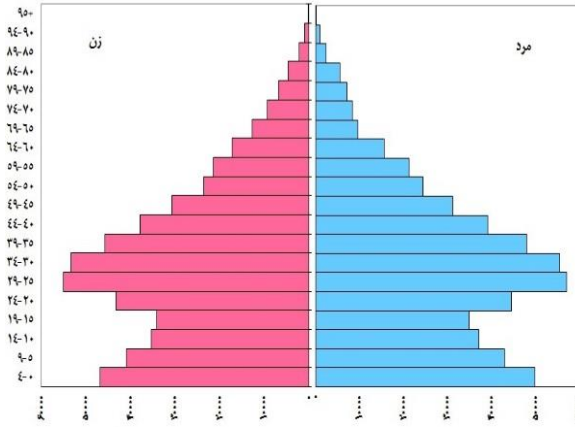
شکل ۲-۱۷- هرم سنی استان چهارمحال و بختیاری: ۱۳۹۵

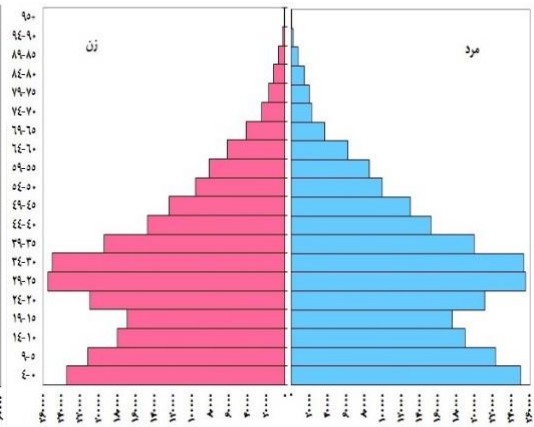
شکل ۲-۲۰- هرم سنی استان خراسان شمالی: ۱۳۹۵

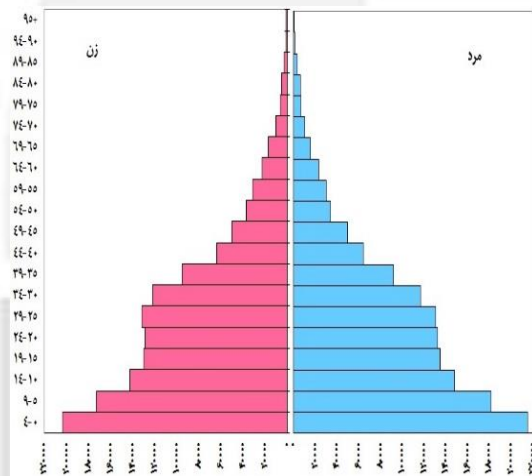
شکل ۲-۱۹- هرم سنی استان خراسان رضوی: ۱۳۹۵

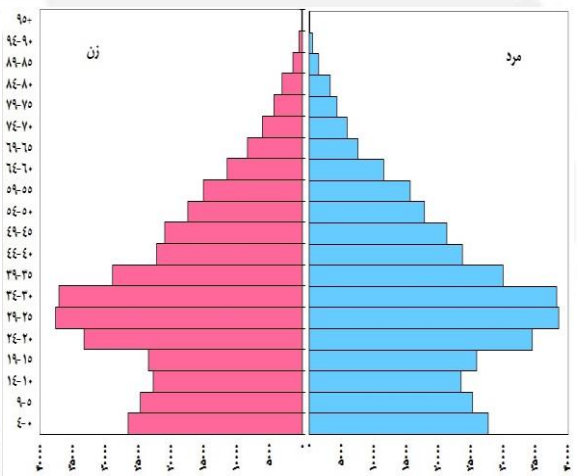
شکل ۲-۲۲- هرم سنی استان زنجان: ۱۳۹۰

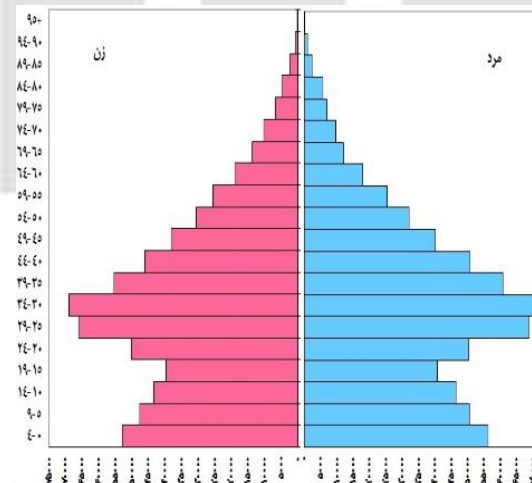
شکل ۲-۲۱- هرم سنی استان خوزستان: ۱۳۹۵

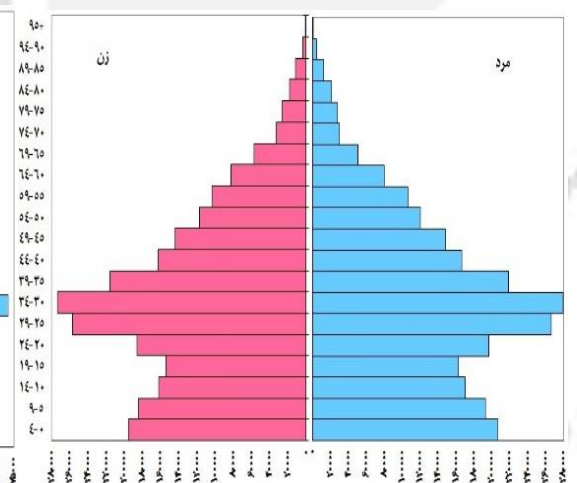
شکل ۲-۲۴- هرم سنی استان سیستان و بلوچستان: ۱۳۹۵

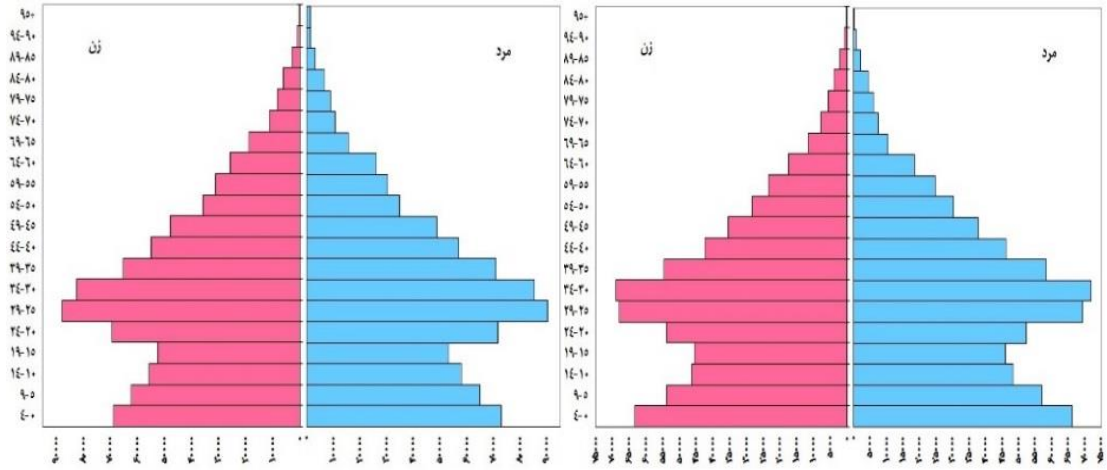
شکل ۲-۲۳- هرم سنی استان سمنان: ۱۳۹۵

شکل ۲-۲۶- هرم سنی استان قزوین: ۱۳۹۵

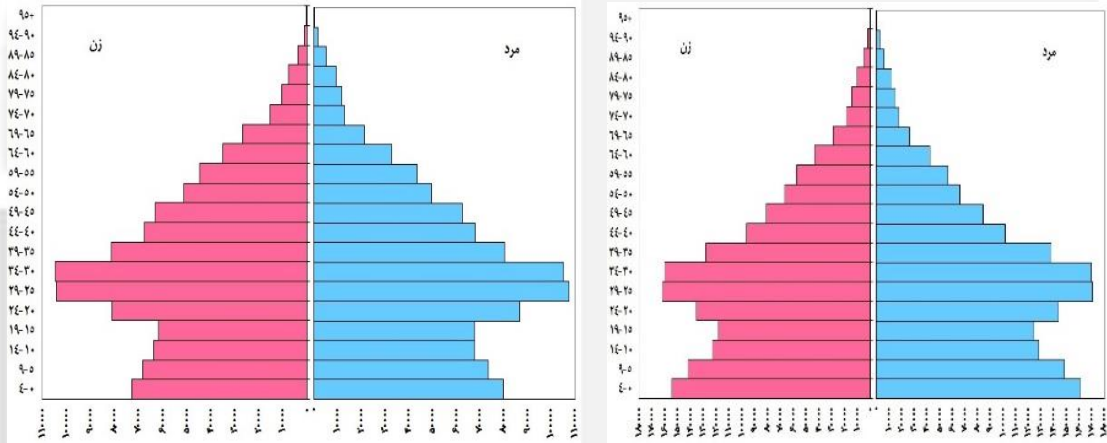

شکل ۲-۲۵- هرم سنی استان فارس: ۱۳۹۵

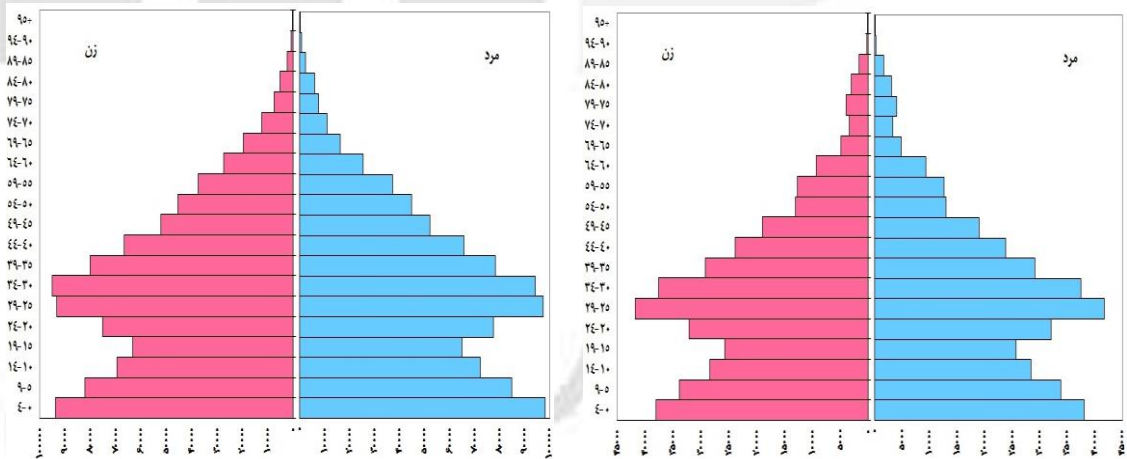
شکل ۲-۲۸- هرم سنی استان کردستان: ۱۳۹۵

شکل ۲-۲۷- هرم سنی استان قم: ۱۳۹۵

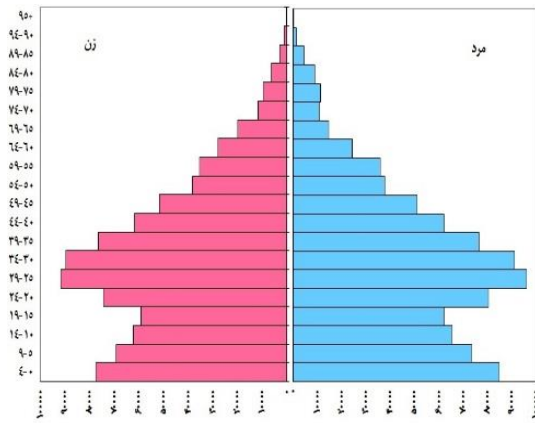
شکل ۲-۳۰- هرم سنی استان کرمانشاه: ۱۳۹۵

شکل ۲-۲۹- هرم سنی استان کرمان: ۱۳۹۵

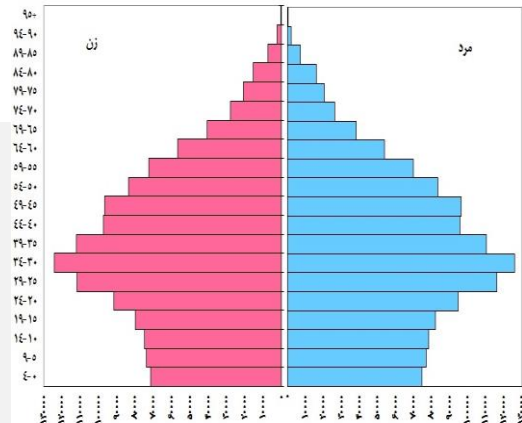

شکل ۲-۳۲- هرم سنی استان گلستان: ۱۳۹۵

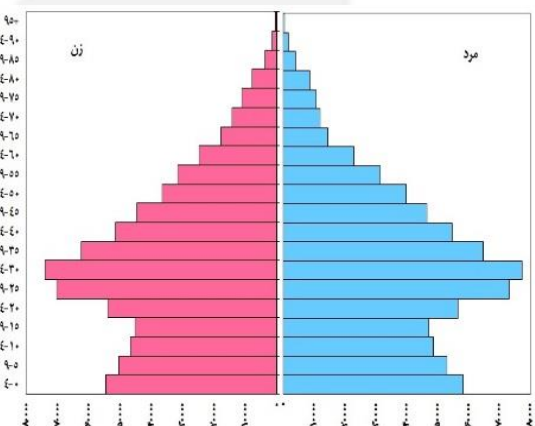
شکل ۲-۳۱- هرم سنی استان کهگیلویه و بویراحمد: ۱۳۹۵

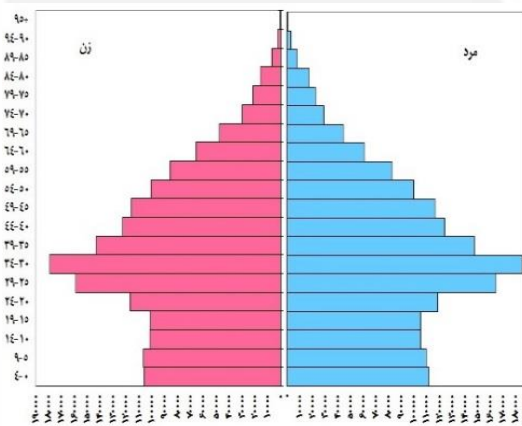
شکل ۲-۳۴- هرم سنی استان لرستان: ۱۳۹۵

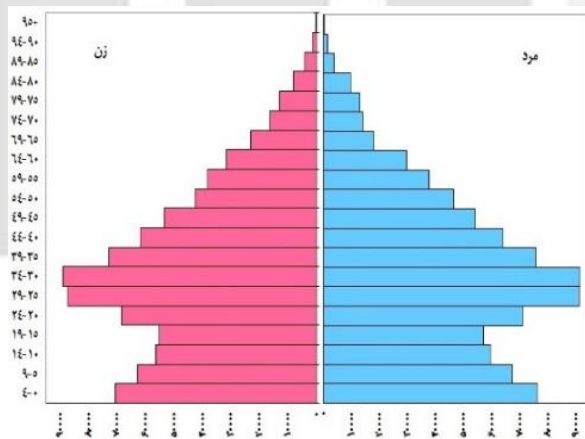
شکل ۲-۳۳- هرم سنی استان گیلان: ۱۳۹۵

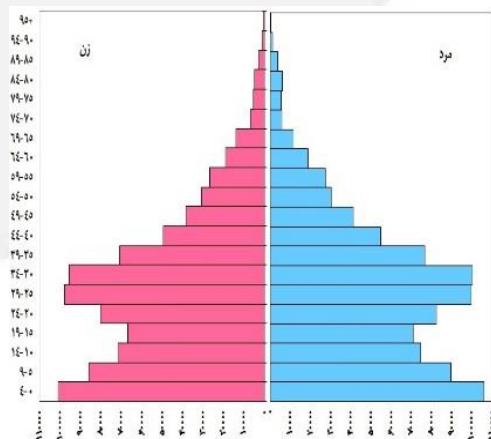
شکل ۲-۳۶- هرم سنی استان مرکزی: ۱۳۹۵

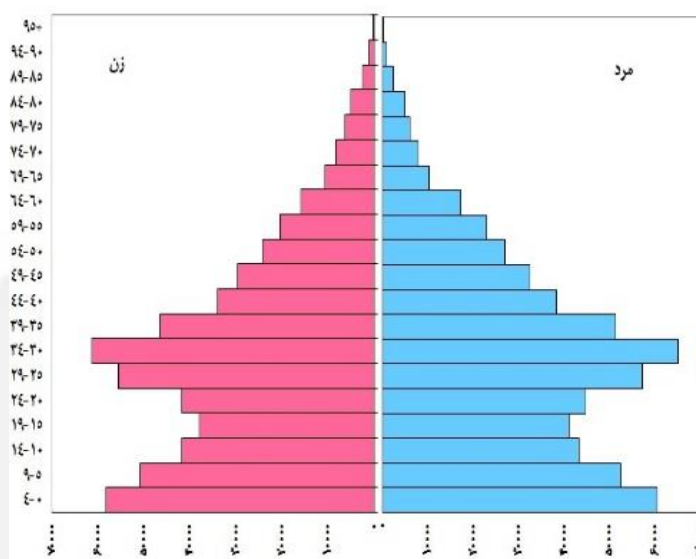
شکل ۲-۳۵- هرم سنی استان مازندران: ۱۳۹۵

شکل ۲-۳۸- هرم سنی استان همدان: ۱۳۹۵

شکل ۲-۳۷- هرم سنی استان هرمزگان: ۱۳۹۵

شکل ۲-۳۹- هرم سنی استان یزد: ۱۳۹۵

مشاهده هرم‌های سنی استان‌های مختلف بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ نشان می‌دهد متولدین دهه ۱۳۶۰ که اکنون به سن جوانی و فعالیت رسیده‌اند، پدیده تورم جوانی جمعیت را بوجود آورده‌اند. البته شدت و ضعف این پدیده در تمام استان‌ها یکسان نیست. علاوه بر این در استان سیستان و بلوچستان گرچه میزان باروری کل در مقایسه با گذشته کاهش یافته اما هنوز قاعده هرم سنی این استان پهن و گسترده می‌باشد (هرم مخروطی شکل). در مقابل هرم سنی استان گیلان در حال تغییر شکل به هرم استوانه‌ای شکل است.

۲-۱-۲- جمعیت برحسب گروه‌های منظم سنی ۵ ساله

جدول ۱-۲ جمعیت کل کشور را برحسب گروه‌های سنی منظم پنج ساله در سرشماری‌های مختلف نشان می‌دهد. بررسی تعداد و حجم جمعیت ایران در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۵ نشان می‌دهد، جمعیت کشور از ۱۸۹۵۴۷۰۴ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۷۹۹۲۶۲۷۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته یعنی طی ۶۵ سال بالغ بر ۶۰ میلیون نفر به جمعیت کشور اضافه شده است. در سرشماری سال ۱۳۳۵ بیشترین حجم جمعیت کشور در دو گروه سنی ۰-۴ سال و ۵-۹ سال قرار داشته که این وضعیت در سرشماری سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ نیز ملاحظه می‌شود. افزایش باروری در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ ساختار سنی کشور را جوان‌تر کرده و سهم جمعیت ۰-۴ ساله به شدت افزایش یافته است بطوری‌که در سرشماری سال ۱۳۶۵ به دلیل افزایش باروری، جمعیت ۰ تا ۴ سال که در سرشماری سال ۱۳۵۵، بیش از ۵/۴۲ میلیون نفر بوده در سرشماری سال ۱۳۶۵ به بیش از ۹/۰۴ میلیون نفر افزایش یافت. در سرشماری سال ۱۳۷۵ جمعیت ۰ تا ۴ سال به دلیل اثرگذاری سیاست‌های کاهش نرخ موالید از سوی دولت در این دهه بالغ بر ۶/۱۶ میلیون نفر کاهش یافت. با ادامه روند سیاست‌های دولت در جهت کاهش نرخ موالید، در سرشماری سال ۱۳۸۵، جمعیت ۰-۴ سال به رقمی بالغ بر ۵/۴۶ میلیون نفر کاهش یافت. اما در سرشماری ۱۳۹۰ علی‌رغم نبودن سیاست جمعیتی مشخص، به دلیل موج دوم افزایش تعداد جمعیت، مجدداً تعداد موالید افزایش یافت و به رقمی معادل ۶/۲۳ میلیون

نفر رسید. در ادامه موج دوم افزایش تعداد جمعیت و افزایش تعداد موالید بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ جمعیت ۰-۴ ساله به ۷/۰۹ نفر افزایش یافت.

جدول ۱-۲- جمعیت کل کشور بر حسب گروه‌های سنی: ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

گروه‌های سنی	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل جمعیت	۱۸۹۵۴۷۰۴	۲۵۰۷۸۹۳۲	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
۰-۴ ساله	۳۳۴۷۶۹۸	۴۴۳۶۹۲۱	۵۴۲۹۷۱۲	۹۰۴۴۸۲۳	۶۱۶۳۰۲۴	۵۴۶۳۹۷۸	۶۲۳۲۵۵۲	۷۰۹۳۰۰۴
۵-۹ ساله	۲۸۲۲۹۷۵	۴۱۰۶۱۵۸	۵۲۷۶۵۳۳	۷۵۲۵۸۹۴	۸۴۸۱۸۴۵	۵۵۰۹۰۵۷	۵۶۵۷۷۹۱	۶۴۱۱۲۷۷
۱۰-۱۴ ساله	۱۸۲۲۴۸۳	۳۰۱۷۲۵۰	۴۳۰۳۱۱۸	۵۹۰۳۳۰۰	۹۰۸۰۶۷۶	۶۷۰۸۵۹۴	۵۶۷۱۴۳۵	۵۶۸۸۳۸۴
۱۵-۱۹ ساله	۱۴۲۰۵۲۴	۲۱۲۹۰۳۶	۳۶۰۰۲۶۵	۵۱۹۲۲۰۲	۷۱۱۵۵۴۷	۸۷۲۶۷۶۱	۶۶۰۷۰۴۳	۵۴۵۸۹۹۷
۲۰-۲۴ ساله	۱۴۹۷۱۷۸	۱۶۸۲۱۶۱	۲۷۹۲۲۱۵	۴۱۹۳۷۲۴	۵۲۲۱۹۸۲	۹۰۱۱۴۲۲	۸۴۱۴۴۹۷	۶۳۹۲۸۱۷۹
۲۵-۲۹ ساله	۱۵۱۳۲۳۵	۱۶۴۹۶۷۲	۲۱۱۱۵۸۵	۳۶۵۲۲۹۷	۴۷۰۹۱۵۴	۷۲۲۴۹۵۲	۸۶۷۲۶۵۴	۸۲۰۱۱۳۳
۳۰-۳۴ ساله	۱۳۹۰۹۴۰	۱۶۶۸۰۴۶	۱۷۲۶۹۹۷	۲۹۲۷۹۸۳	۳۹۸۰۰۶۶	۵۵۳۳۵۳۱	۶۹۷۱۹۲۴	۸۶۰۰۹۱۳
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۲۰۴۶۸	۱۴۱۸۲۳۹	۱۶۲۶۶۱۹	۲۱۱۷۲۱۱	۳۵۷۱۷۷۹	۴۹۲۱۱۲۴	۵۵۷۱۰۱۸	۷۰۳۷۵۹۸
۴۰-۴۴ ساله	۹۲۶۹۷۳	۱۳۲۱۰۵۰	۱۶۶۸۶۸۵	۱۶۵۵۳۵۱	۲۸۱۲۰۸۶	۴۰۸۹۱۵۸	۴۹۰۶۷۴۹	۵۵۱۸۳۰۷
۴۵-۴۹ ساله	۶۴۲۶۶۸	۸۴۳۶۰۸	۱۳۸۹۴۶۵	۱۵۸۵۳۹۸	۲۰۱۳۰۴۰	۳۵۲۲۷۶۱	۴۰۳۰۴۸۱	۴۸۳۳۱۲۳
۵۰-۵۴ ساله	۸۰۳۷۶۵	۷۴۰۸۲۹	۱۳۲۹۰۴۹	۱۵۹۹۰۱۸	۱۵۲۹۰۷۸	۲۷۵۵۴۲۰	۳۵۲۷۴۰۸	۳۹۲۵۹۷۱
۵۵-۵۹ ساله	۳۶۹۶۸۴	۴۲۷۹۰۱	۷۰۳۸۸۷	۱۳۳۷۷۴۶	۱۳۶۶۷۲۸	۱۸۸۷۹۸۱	۲۶۸۰۱۱۹	۳۳۵۰۵۹۳
۶۰-۶۴ ساله	۶۱۷۴۴۳	۶۶۹۹۳۷	۵۸۴۱۴۴	۱۱۸۴۶۳۲	۱۳۸۲۹۴۶	۱۴۶۴۴۵۲	۱۸۶۲۹۰۷	۲۵۴۲۵۷۳
۶۵ ساله و بیشتر	۷۵۱۶۰۷	۹۶۸۱۰۵	۱۱۸۶۴۷۰	۱۵۰۱۷۱۸	۲۵۹۵۱۸۱	۳۶۵۶۵۹۱	۴۲۹۶۷۶۹	۴۸۷۱۵۱۸
نامشخص	۷۰۶۳	-	-	۲۳۷۱۳	۳۲۳۵۶	-	۴۶۳۲۲	-

جدول ۲-۲- درصد جمعیت کل کشور بر حسب گروه‌های سنی: ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

گروه‌های	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
۰-۴ ساله	۱۷/۷	۱۷/۷	۱۶/۱	۱۸/۳	۱۰/۳	۷/۸	۸/۳	۸/۹
۵-۹ ساله	۱۴/۹	۱۶/۴	۱۵/۷	۱۵/۲	۱۴/۱	۷/۸	۷/۵	۸/۰
۱۰-۱۴	۹/۶	۱۲/۰	۱۲/۸	۱۱/۹	۱۵/۱	۹/۵	۷/۵	۷/۱
۱۵-۱۹	۷/۵	۸/۵	۱۰/۷	۱۰/۵	۱۱/۹	۱۲/۴	۸/۸	۶/۸
۲۰-۲۴	۷/۹	۶/۷	۸/۳	۸/۵	۸/۷	۱۲/۸	۱۱/۲	۸/۰
۲۵-۲۹	۸/۰	۶/۶	۶/۳	۷/۴	۷/۹	۱۰/۳	۱۱/۵	۱۰/۳
۳۰-۳۴	۷/۳	۶/۷	۵/۱	۵/۹	۶/۶	۷/۹	۹/۳	۱۰/۸
۳۵-۳۹	۵/۴	۵/۷	۴/۸	۴/۳	۶/۰	۷/۰	۷/۴	۸/۸
۴۰-۴۴	۵/۹	۵/۳	۵/۰	۳/۳	۴/۷	۵/۸	۶/۵	۶/۹
۴۵-۴۹	۳/۴	۳/۴	۴/۱	۳/۲	۳/۴	۵/۰	۵/۴	۶/۰
۵۰-۵۴	۴/۲	۳/۰	۳/۹	۳/۲	۲/۶	۴/۰	۴/۷	۴/۹
۵۵-۵۹	۲/۰	۱/۷	۲/۱	۲/۷	۲/۳	۲/۷	۳/۶	۴/۲
۶۰-۶۴	۳/۳	۲/۷	۱/۷	۲/۴	۲/۳	۲/۱	۲/۵	۳/۲
۶۵ ساله و	۴/۰	۳/۹	۳/۵	۳/۰	۴/۴	۵/۲	۵/۷	۶/۱

۲-۱-۳- جمعیت برحسب گروه‌های عمده سنی

در مطالعات جمعیتی برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت را می‌توان در سه گروه عمده سنی زیر بررسی کرد:

- جمعیت کمتر از ۱۴-۰ سال
- جمعیت ۱۵-۶۴ سال
- جمعیت ۶۵ سال و بیشتر

براساس سه طبقه‌بندی فوق، جمعیت شناسان به مطالعه و بررسی جوامع مختلف از نظر جوانی، میانسالی و سالمندی جمعیت پرداخته‌اند. جدول ۲-۳ درصد جمعیت کشور و نقاط شهری و روستایی را در سه گروه عمده سنی طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

جدول ۲-۳- درصد جمعیت کل و نقاط شهری و روستایی کشور در سه گروه عمده سنی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	جمع	۱۴-۰ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ ساله و بیشتر
کل کشور				
۱۳۳۵	۱۰۰	۴۲/۲	۵۳/۸	۴/۰
۱۳۴۵	۱۰۰	۴۶/۱	۵۰/۱	۳/۹
۱۳۵۵	۱۰۰	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵
۱۳۶۵	۱۰۰	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰
۱۳۷۵	۱۰۰	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳
۱۳۸۵	۱۰۰	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲
۱۳۹۰	۱۰۰	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷
۱۳۹۵	۱۰۰	۲۴	۶۹/۹	۶/۱
نقاط شهری				
۱۳۳۵	۱۰۰	۴۰/۲	۵۶/۲	۳/۶
۱۳۴۵	۱۰۰	۴۴/۱	۵۲/۴	۳/۵
۱۳۵۵	۱۰۰	۴۱/۰	۵۵/۷	۳/۳
۱۳۶۵	۱۰۰	۴۲/۸	۵۴/۲	۳/۰
۱۳۷۵	۱۰۰	۳۷/۵	۵۸/۴	۴/۱
۱۳۸۵	۱۰۰	۲۳/۷	۷۱/۵	۴/۸
۱۳۹۰	۱۰۰	۲۲/۳	۷۲/۳	۵/۵
۱۳۹۵	۱۰۰	۲۳	۷۱/۲	۵/۸
نقاط روستایی				
۱۳۳۵	۱۰۰	۴۳/۱	۵۲/۷	۴/۲
۱۳۴۵	۱۰۰	۴۷/۴	۴۸/۵	۴/۱
۱۳۵۵	۱۰۰	۴۷/۷	۴۸/۳	۳/۷
۱۳۶۵	۱۰۰	۴۸/۲	۴۸/۲	۳/۲
۱۳۷۵	۱۰۰	۴۲/۶	۵۲/۵	۴/۸
۱۳۸۵	۱۰۰	۲۸/۰	۶۵/۹	۶/۱
۱۳۹۰	۱۰۰	۲۶/۱	۶۷/۴	۶/۵
۱۳۹۵	۱۰۰	۲۶/۹	۶۶/۳	۶/۸

براساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن جمعیت ۱۴-۰ ساله کشور از ۴۲/۲ درصد (معادل ۷/۹ میلیون نفر) در سال ۱۳۳۵ به ۲۴ درصد (معادل ۱۷/۵ میلیون نفر) در سال ۱۳۹۵ رسیده است. جمعیت ۶۴-۱۵ ساله کشور از ۵۳/۸ درصد (معادل ۱۰/۲ میلیون نفر) در سال ۱۳۳۵ به ۶۹/۹ درصد (معادل ۵۳/۲ میلیون نفر) در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر از ۴/۰ درصد (معادل ۷۵۸ هزار نفر) در سال ۱۳۳۵ به ۶/۱ درصد (معادل ۴/۳ میلیون نفر) افزایش یافته است. به عبارت دیگر از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵، جمعیت ۱۴-۰ ساله کشور بیش از دو برابر، جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت در سنین فعالیت) بیش از ۵ برابر و جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر نیز بیش از ۵ برابر شده است.

درصد جمعیت ۰ تا ۱۴ سال در نقاط شهری و روستایی کشور نیز روندی مشابه کل کشور داشته بطوری که این نسبت در نقاط شهری از ۴۰/۲ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲۳ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته و در نقاط روستایی از ۴۳/۱ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲۶/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است و طی این سال‌ها جمعیت نقاط روستایی کشور در مقایسه با جمعیت کل کشور و نقاط شهری ساختار سنی جوانتری داشته است. تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله طی این سال‌ها بدین صورت است که در سال ۱۳۳۵ این نسبت در کل کشور ۵۳/۸ درصد بوده و تا سال ۱۳۶۵ روندی کاهشی داشته و پس از آن افزایش یافته است و به ۶۹/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است که درصد قابل ملاحظه‌ای است. در سال‌های مورد بحث همواره در نقاط شهری کشور سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله بیشتر از کل کشور و نقاط روستایی بوده است بطوریکه از ۵۶/۲ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۷۱/۲ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده و نقاط روستایی کشور از ۵۲/۷ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶۶/۳ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

بدیهی است از جمله ویژگی‌های مربوط به جمعیت ایران افزایش جمعیت بالقوه فعال (۱۵-۶۴ ساله) است و در صورت بهره‌برداری مناسب و بهینه از این ظرفیت می‌توان بر سرعت توسعه اقتصادی کشور افزود. اهمیت این موضوع در حدی است که برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی سال‌هایی را که برخی از کشورها با حجم زیادی از جمعیت واقع در سن فعالیت روبرو می‌شوند به عنوان «پنجره جمعیتی فرصت‌ها» نامیده‌اند. در این زمان می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده‌ی بهینه از نیروی انسانی موجود به سوی توسعه‌ی و شکوفایی اقتصادی گام برداشت.

در مطالعات جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معناست که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه‌ی سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است. (۱۳۸۸).

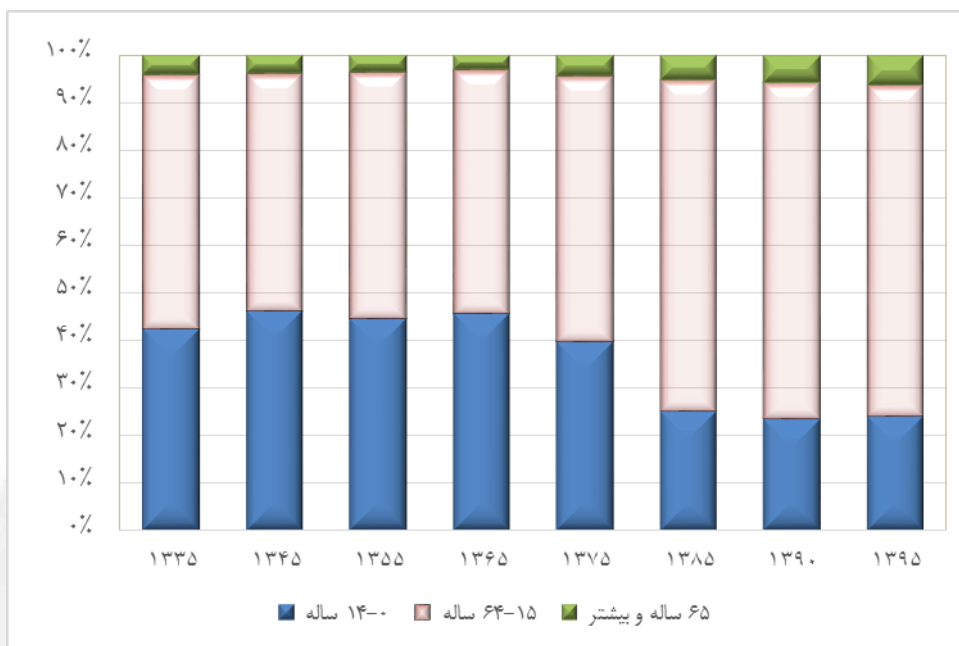
توضیح این‌که هرگاه میزان مرگ و میر به حداقل خود برسد و میزان مولید هم کاهش یابد، جمعیت سالمندان افزایش می‌یابد. تغییرات سهم جمعیت گروه سنی ۶۵ ساله و بیشتر نیز از اهمیت ویژه‌ای در ساختار جمعیتی برخوردار است، اما نکته‌ی قابل توجه این است که سرعت تغییرات سهم جمعیت سالمند در جامعه‌ی روستایی بیشتر از جامعه‌ی شهری کشور است. درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر کل کشور از ۴ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶/۱ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر در نقاط شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۳۵ به ترتیب ۳/۶ درصد و ۴/۲ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ به ترتیب به ۵/۸ و ۶/۸ درصد در نقاط شهری و روستایی افزایش یافته است. در فواصل زمانی سرشماری سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ همواره در نقاط روستایی کشور سهم جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر بیشتر از سهم نقاط شهری بوده است. به عبارت دیگر درصد جمعیت سالمند در روستاهای کشور بیشتر بوده که از دلایل آن می‌توان به مهاجرت جوانان برای ادامه تحصیل و جستجوی کار بهتر در نقاط شهری کشور اشاره کرد.

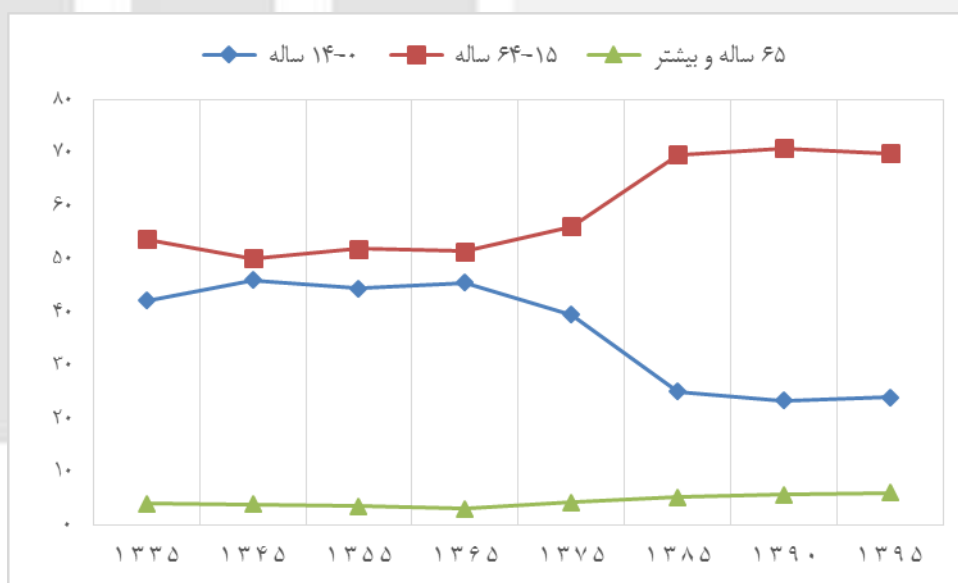
بدیهی است در سال‌های اخیر با افزایش سطح بهداشت عمومی و تغییرات اساسی در نگرش و سبک زندگی افراد همزمان با کاهش میزان موالید، شاخص امید زندگی در بدو تولد برای هر دو جنس افزایش یافته و این موضوع باعث شده تا در دهه‌های اخیر نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر افزایش یابد.

در نیم قرن اخیر موضوع انتقال جمعیتی از مباحثی بوده که ذهن صاحب‌نظران جمعیتی را بیش از هر مبحث دیگر به خود مشغول داشته است. در مرحله انتقال جمعیتی از وضعیت تعادلی که ناشی از مرگ و میر و زاد و ولد بالاست به وضعیت تعادل قبلی که ناشی از مرگ و میر و زاد و ولد پایین است منتقل می‌شوند. از آن جایی که در مواردی مرحله انتقالی مرگ و میر زودتر از مرحله انتقالی باروری شروع می‌شود همه کشورهای که این مراحل را پشت سر گذارده‌اند دوره‌ای از رشد شتابان و بی‌سابقه جمعیت را تجربه کرده‌اند که البته این رشد شتابان در هر مورد شدت و ضعف متفاوتی داشته است، میرزایی (۱۳۷۷). در حال حاضر کشورهای پیشرفته صنعتی مراحل انتقال جمعیتی را پشت سر گذاشته‌اند و این در حالی است که کشورهای در حال توسعه در وضعیت متفاوتی از مراحل انتقال جمعیتی قرار دارند. آنچه مسلم است همه کشورهای در حال توسعه، مرحله اول از مراحل انتقال جمعیتی را پشت سر گذاشته‌اند. پاره‌ای از آن‌ها (اکثر کشورهای آسیا و آمریکای لاتین) در مرحله سوم و تعدادی از آنها در مرحله چهارم مراحل بلاکر قرار گرفته‌اند. تا قبل از دهه ۱۳۳۰ میزان موالید و مرگ و میر در ایران در سطح بسیار بالایی قرار داشت، اما پس از کاهش اساسی و مستمر مرگ و میر از دهه ۱۳۳۰ به بعد، کشور با رشد شتابان جمعیت مواجه شد که این رشد سریع تا دهه ۱۳۶۰ ادامه یافته و جمعیت ایران در این مدت سه برابر شده و به ۵۰ میلیون نفر بالغ گردید. از اواخر دهه ۱۳۶۰ و به ویژه در دهه ۱۳۷۰ سطح زاد و ولد و باروری به سرعت کاهش یافت و بالاخره چندین دهه بعد از شروع مرحله انتقال مرگ و میر کشور ایران وارد مرحله انتقالی باروری شد؛ سرایی (۱۳۸۸).

به عبارت دیگر، گذار جمعیتی و بویژه کاهش باروری در ایران منجر به تغییرات بنیادی در ساختار سنی جمعیت کشور شد. در نتیجه این تحولات و در مسیر انتقال ساختار جمعیت از جوان (شکل هرم) به ساختار سالخورده (شکل استوانه) فرصت جمعیتی ایجاد شده که در آن تمرکز اصلی جمعیت بر سنین ۱۵ تا ۶۴ ساله است. به عبارت دیگر در حدود سال ۱۳۸۵ جمعیت ایران وارد دوره فرصت جمعیتی (پنجره جمعیتی) شده است، دوره‌ای که فرصتی بالقوه، بی‌نظیر و تکرارنشده برای رشد و توسعه اقتصادی فراهم می‌کند؛ سرایی (۱۳۸۸). بنابراین در صورت بهره‌برداری مناسب و بهینه از این فرصت می‌توان بر رشد اقتصادی کشور افزود.

شکل ۲-۴۰- توزیع درصدی جمعیت کشور در سه گروه عمده سنی: ۱۳۳۵ - ۱۳۹۵

شکل ۲-۴۱- روند تغییرات جمعیت کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی: ۱۳۳۵ - ۱۳۹۵

شکل‌های ۲-۴۰ و ۲-۴۱ تغییرات گروه‌های عمده سنی کشور را طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. در سال ۱۳۳۵ سهم قابل توجهی از جمعیت کشور (۴۲/۲ درصد) در سنین ۰-۱۴ سال قرار داشتند و کشور دارای ساختار سنی جوان بوده است که در مسیر گذار جمعیتی کشور سهم جمعیت ۰-۱۴ ساله در سال ۱۳۹۵ به ۲۴ درصد کاهش یافته است. در مقابل سهم جمعیت ۱۵-۶۴ ساله به بالا در جمعیت کشور افزایش یافته است بطوریکه حجم جمعیت ۱۵-۶۴ ساله از ۵۳/۸ درصد در سال

۱۳۳۵ به ۶۹/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است و سهم جمعیت ۶۵ ساله به بالا از ۴ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶/۱ درصد افزایش یافته است. موضوع مهمی که باید به آن توجه داشت و در سال‌های اخیر در ساختار سنی کشور قابل ملاحظه است، حجم قابل توجه جمعیت در سنین فعالیت است که این وضعیت ایران را در دوره پنجره جمعیتی قرار داده است.

جدول ۲-۴ درصد جمعیت کشور بر حسب استان‌ها را در سه گروه عمده سنی طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همانطور که ملاحظه می‌شود در بین استان‌های کشور در سال ۱۳۶۵ بیشترین سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله با ۵۱/۹ و ۵۱/۷ درصد به ترتیب مربوط به استان کهگیلویه و بویراحمد و سیستان و بلوچستان است و در سال ۱۳۹۵ استان سیستان و بلوچستان با ۳۸/۳ درصد بیشترین سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله را به خود اختصاص داده است و به عبارت دیگر جوان‌ترین ساخت جمعیت را در بین استان‌های کشور دارد. در سال ۱۳۶۵ استان تهران با ۵۶/۷ درصد بیشترین سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت در سن فعالیت) را داشته و در سال ۱۳۹۵ نیز استان‌های گیلان با ۷۳/۳ و تهران و البرز با ۷۳ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند و استان سیستان و بلوچستان با ۵۸/۵ درصد، کمترین سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله را دارد. با توجه به تعریف تکنیکی پنجره جمعیتی^۳ در سال ۱۳۹۵ تقریباً همه استان‌ها بجز سیستان و بلوچستان از نظر ساختار جمعیت در دوره پنجره جمعیتی قرار گرفته‌اند.

در مورد جمعیت ۶۵ ساله به بالا در سال ۱۳۶۵ استان سمنان با ۴/۴ درصد بیشترین سهم جمعیت سالمند و پیرترین استان و در سال ۱۳۹۵ استان گیلان با ۸/۹ درصد جمعیت سالمند، بیشترین سهم جمعیت سالمند را در بین استان‌های کشور دارد.

۳. بخش جمعیت سازمان ملل، پنجره جمعیتی را به عنوان دوره‌ای تعریف می‌کند که در آن نسبت جمعیت زیر ۱۵ ساله کمتر از ۳۰ درصد می‌شود؛ در حالی که نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر هنوز زیر ۱۵ درصد است. تعریف عملیاتی دیگری؛ دوره ای که در آن نسبت وابستگی کل کمتر از ۰/۵ درصد باشد. سرایی (۱۳۸۸)

جدول ۲-۴- درصد جمعیت کشور به تفکیک استان در سه گروه عمده سنی: ۱۳۹۵-۱۳۵۵

شرح	۱۴-۰ ساله					۶۴-۱۵ ساله				
	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵
کل کشور	۴۵/۴	۵۱/۳۹	۲۵/۱	۲۳/۴	۲۴	۴۵/۴	۷۰/۹	۶۹/۷	۵۶/۱	۵۱/۵
آذربایجان شرقی	۴۵/۵	۳۶/۸	۲۳/۱	۲۲/۲	۲۲/۹	۴۵/۵	۷۰/۷	۷۰/۶	۵۸/۲	۵۱/۶
آذربایجان غربی	۴۵/۹	۴۰/۳	۲۷/۵	۲۵/۳	۲۵/۷	۴۵/۹	۶۹/۳	۶۷/۴	۵۵/۶	۵۱/۵
اردبیل	۴۹/۱	۴۲/۲	۲۶/۲	۲۳/۲	۲۳/۶	۴۹/۱	۷۰/۷	۶۸/۲	۵۳/۵	۴۸/۴
اصفهان	۴۴/۱	۳۶/۷	۲۲/۱	۲۱	۲۱/۶	۴۴/۱	۷۲/۵	۷۲/۱	۴۸/۵	۵۲/۴
البرز	-	-	-	-	۲۱/۴	۷۳	۷۳/۹	-	-	-
ایلام	۵۱/۱	۴۴/۸	۲۵/۴	۲۲/۴	۲۳/۲	۵۱/۱	۷۲/۹	۷۰/۱	۵۱/۵	۴۶/۱
بوشهر	۴۸/۶	۴۲/۵	۲۵/۷	۲۴/۱	۲۶/۲	۴۸/۶	۷۲	۷۰/۲	۵۳/۷	۴۸/۷
تهران	۰/۴۰	۳۴/۲	۲۱/۴	۱۹/۹	۲۰/۲	۰/۴۰	۷۳/۹	۷۳/۶	۶۱/۴	۵۶/۷
چهارمحال و بختیاری	۴۹/۹	۴۴	۲۷/۲	۲۵/۱	۲۶	۴۹/۹	۶۹/۶	۶۷/۸	۵۱/۸	۴۷/۴
خراسان جنوبی	۴۵/۶	۴۰/۳	۲۸/۶	۲۷/۶	۲۸/۳	۴۵/۶	۶۴/۸	۶۴/۴	۵۳/۶	۵۰/۷
خراسان رضوی	۴۷/۱	۴۱/۵	۲۷/۱	۲۵/۷	۲۶/۹	۴۷/۱	۶۸/۵	۶۷/۷	۵۳/۶	۴۹/۶
خراسان شمالی	۴۷/۹	۴۳/۸	۲۹/۳	۲۷	۲۷/۳	۴۷/۹	۶۷/۶	۷۱/۶	۵۲/۲	۴۹/۵
خوزستان	۴۸/۸	۴۴/۲	۲۸/۶	۲۶/۴	۲۷/۳	۴۸/۸	۶۹/۵	۷۶/۶	۵۲/۵	۴۸/۶
زنجان	۴۸/۴	۴۱/۳	۲۵/۳	۲۲/۸	۲۳/۹	۴۸/۴	۷۰/۷	۶۸/۸	۵۳/۹	۴۸/۵
سمنان	۴۱/۲	۳۵/۶	۲۲/۶	۲۱/۵	۲۱/۴	۴۱/۲	۷۱/۵	۷۱/۳	۵۸/۷	۵۴/۴
سیستان و بلوچستان	۵۱/۷	۴۸/۸	۳۸/۸	۳۷/۷	۳۸/۳	۵۱/۷	۵۹/۱	۵۸/۲	۴۸/۳	۴۵/۴
فارس	۴۶/۶	۴۰/۸	۲۳/۸	۲۲/۳	۲۲/۹	۴۶/۶	۷۲/۱	۷۰/۹	۵۴/۸	۵۰/۲
قزوین	۴۷/۶	۴۰/۴	۲۴/۳	۲۲/۴	۲۳/۳	۴۷/۶	۷۱/۹	۷۰/۶	۵۵/۵	۴۹/۱
قم	۴۶/۲	۴۰/۴	۲۶/۴	۲۴/۹	۲۵/۹	۴۶/۲	۷۰/۳	۶۹/۱	۵۵/۶	۵۰/۷
کردستان	۴۸/۲	۴۲/۸	۲۶/۲	۲۳/۲	۲۳/۹	۴۸/۲	۷۱/۱	۶۸/۴	۵۳/۱	۴۸/۸
کرمان	۴۷/۹	۴۲/۲	۲۸/۳	۲۶/۷	۲۷/۱	۴۷/۹	۶۸/۴	۶۶/۹	۵۳/۵	۴۸/۸
کرمانشاه	۴۶/۱	۴۰/۷	۲۴/۳	۲۱/۳	۲۱/۸	۴۶/۱	۷۲/۹	۷۰/۲	۵۵/۱	۵۱
کهگیلویه و بویراحمد	۵۲	۴۷/۱	۲۹	۲۶/۴	۴/۲۷	۵۲	۶۹/۱	۶۶/۸	۴۹/۸	۴۵/۸
گلستان	۴۸/۳	۴۲/۴	۲۷/۲	۲۵/۳	۲۶/۸	۴۸/۳	۷۰/۱	۶۸/۵	۵۴/۱	۴۹/۲
گیلان	۴۱/۳	۳۴/۵	۲۱/۳	۱۸/۶	۱۷/۸	۴۱/۳	۷۳/۳	۷۱/۴	۵۹/۸	۵۵/۴
لرستان	۴۹/۹	۴۳/۴	۲۶/۳	۲۳/۵	۲۴/۶	۴۹/۹	۷۱/۱	۶۸/۷	۵۲/۸	۴۷/۳
مازندران	۴۵	۳۸/۵	۲۱/۳	۱۹/۶	۱۹/۵	۴۵	۷۲/۹	۷۳/۶	۵۷/۲	۵۲/۱
مرکزی	۴۵	۳۸/۳	۲۳/۲	۲۱/۴	۲۱/۸	۴۵	۷۰/۶	۷۱/۱	۵۶/۴	۵۱/۵
هرمزگان	۴۹	۴۴/۹	۳۰/۹	۲۹	۲۹/۸	۴۹	۶۶/۳	۶۷/۱	۶۵	۵۱
همدان	۴۸/۱	۴۰/۹	۲۴/۱	۲۱/۶	۲۲/۶	۴۸/۱	۷۰/۱	۷۱/۴	۶۹	۵۴/۳
یزد	۴۴/۸	۳۸/۸	۲۴/۳	۲۴/۹	۲۷	۴۴/۸	۶۸/۹	۶۹/۸	۵۵/۹	۵۱/۱

برای استان البرز و تهران سال‌های ۶۵ تا ۸۵ تطبیق محدود نشده است.

ادامه جدول ۲-۴- درصد جمعیت کشور به تفکیک استان در سه گروه عمده سنی: ۱۳۹۵-۱۳۵۵

شرح	۶۵ ساله و بیش تر			
	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵
کل کشور	۶/۱	۵/۷	۵/۲	۴/۳
آذربایجان شرقی	۷/۲	۷/۱	۶/۳	۵
آذربایجان غربی	۵/۶	۴/۵	۵/۱	۴/۱
اردبیل	۶/۴	۶/۱	۵/۶	۴/۳
اصفهان	۷/۱	۶/۵	۵/۸	۴/۸
البرز	۵/۶	۴/۸	-	-
ایلام	۵/۶	۴/۷	۴/۵	۳/۷
بوشهر	۴/۲	۳/۹	۴/۱	۳/۷
تهران	۶/۸	۶/۱	۴/۹	۴/۱
چهارمحال و بختیاری	۵/۸	۵/۳	۵	۴/۲
خراسان جنوبی	۶/۹	۷/۳	۷	۶/۱
خراسان رضوی	۵/۶	۵/۷	۵/۲	۴/۴
خراسان شمالی	۵/۵	۵/۳	۴/۹	۳/۹
خوزستان	۴/۴	۴/۱	۳/۸	۳/۳
زنجان	۶/۷	۶/۴	۶	۴/۶
سمنان	۶/۷	۶/۶	۶	۵/۷
سیستان و بلوچستان	۳/۲	۳/۲	۲/۹	۲/۹
فارس	۶/۱	۵/۶	۵/۲	۴/۴
قزوین	۶/۰	۵/۸	۵/۱	۴/۲
قم	۴/۹	۴/۸	۴/۵	۳/۹
کردستان	۶/۱	۵/۶	۵/۳	۴/۲
کرمان	۵/۱	۴/۸	۴/۷	۴/۳
کرمانشاه	۶/۵	۵/۸	۵/۴	۴/۱
کهگیلویه و بویراحمد	۶/۴	۴/۵	۴/۳	۳/۲
گلستان	۵/۰	۴/۵	۴/۳	۳/۶
گیلان	۸/۹	۸/۱	۷/۳	۵/۷
لرستان	۵/۹	۵/۵	۵	۳/۸
مازندران	۷/۶	۶/۷	۶	۴/۳
مرکزی	۷/۶	۷/۴	۶/۹	۵/۶
هرمزگان	۳/۹	۳/۹	۴/۱	۴
همدان	۷/۳	۶/۸	۶/۳	۴/۸
یزد	۵/۹	۶/۱	۵/۸	۵/۲

برای استان البرز و تهران سال‌های ۶۵ تا ۸۵ تطبیق محدود نشده است.

۲-۱-۴- جوانی جمعیت

ورتهایم (Wertheim) جامعه‌شناس و جمعیت‌شناس معروف هلندی، پس از مطالعاتی که در سرزمین اندونزی و تعدادی از کشورهای توسعه نیافته و صنعتی به عمل آورده است به این نتیجه می‌رسد که در بیشتر کشورهای توسعه نیافته نسبت افراد در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت، حدود ۴۰ درصد یا بیشتر از آن بوده است؛ ژوزوئه دوکاسترو (۱۳۴۶). از آن پس این شاخص تحت عنوان «تست ورتهایم» معروف شده است. در این شاخص چنانچه ۴۰ درصد و بیشتر از جمعیت یک کشور را جمعیت کمتر از ۱۵ سال تشکیل دهد، جمعیت آن کشور به عنوان جمعیت جوان تلقی می‌شود.

جدول ۲-۵- میزان جوانی جمعیت کشور به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

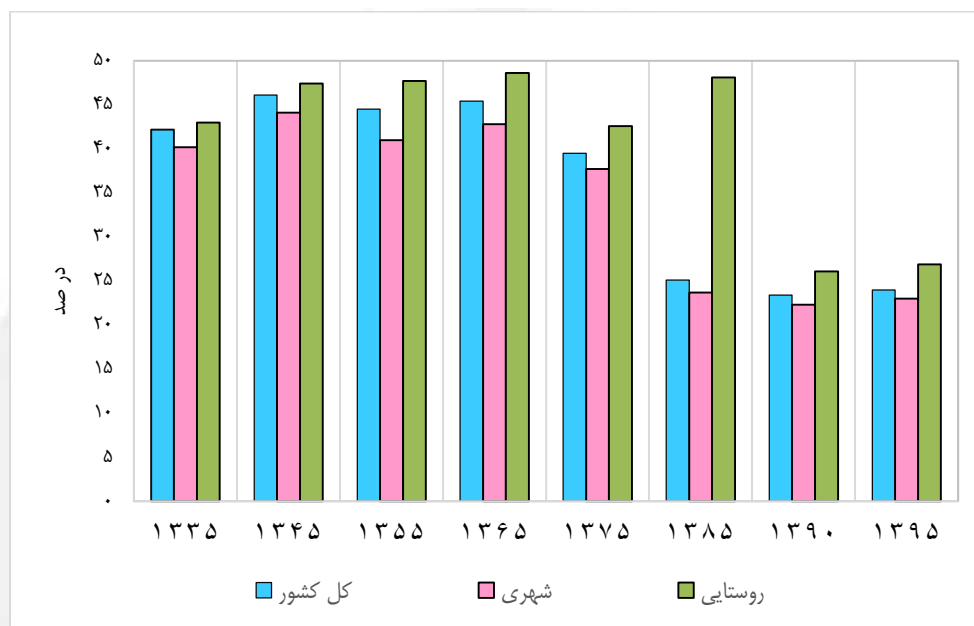
سال	کل کشور	شهری	روستایی
۱۳۳۵	۴۲/۲	۴۰/۲	۴۳/۰
۱۳۴۵	۴۶/۱	۴۴/۱	۴۷/۴
۱۳۵۵	۴۴/۵	۴۱/۰	۴۷/۷
۱۳۶۵	۴۵/۴	۴۲/۸	۴۸/۶
۱۳۷۵	۳۹/۵	۳۷/۷	۴۲/۶
۱۳۸۵	۲۵/۱	۲۳/۷	۴۸/۱
۱۳۹۰	۲۳/۴	۲۲/۳	۲۶/۱
۱۳۹۵	۲۴	۲۳	۲۶/۹

جدول ۲-۵ میزان جوانی کل جمعیت و نقاط شهری و روستایی کشور را بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. براساس تست ورتهایم ملاحظه می‌شود که جمعیت کشور از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۵ جوان بوده و از سال ۱۳۷۵ به بعد از جوانی جمعیت کاسته شده است.

به بیانی دیگر در سال ۱۳۳۵ نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ ساله کشور از ۴۲/۲ درصد به ۲۴ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. همانگونه که ملاحظه می‌شود تغییرات نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ سال طی سال‌های مورد بحث از الگوی یکنواختی پیروی نکرده است. به این ترتیب که طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ افزایش و سپس در سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ کاهش و مجدداً در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ افزایش و پس از آن مجدداً روند کاهشی داشته است. این کاهش طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ قابل ملاحظه است، روندی که با تغییرات رشد طبیعی جمعیت کشور سازگاری دارد.

بررسی تغییرات ساختار سنی جمعیت کشور بر حسب نقاط شهری و روستایی نشان می‌دهد که آهنگ تغییرات در نقاط شهری و روستایی با آهنگ تغییرات در کل کشور هماهنگ است با این تفاوت که آهنگ تغییرات در نقاط شهری سریع‌تر و در نقاط

روستایی کندتر است. این وضع نشان می‌دهد که تاثیر سیاست‌های کنترل جمعیت در جامعه‌ی شهری بیش از جامعه‌ی روستایی بوده است.

شکل ۲-۴۲- نسبت جوانی کل جمعیت و نقاط شهری و روستایی کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

همان گونه که در شکل ۲-۴۲ مشاهده می‌شود میزان جوانی جمعیت (سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله) در نقاط روستایی کشور ۴۳ درصد و نقاط شهری ۴۰/۲ درصد بوده و نقاط روستایی ساخت جوانتری نسبت به نقاط شهری دارد و در سال ۱۳۶۵ همراه با افزایش سهم جمعیت جوان، این میزان در نقاط روستایی با ۴۸/۶ درصد بیشتر از نقاط شهری با ۴۲/۸ درصد است و در سال ۱۳۹۰ با کاهش چشمگیر این شاخص در مقایسه با سال‌های قبل در نقاط روستایی به ۲۶/۱ درصد و در نقاط شهری به ۲۲/۳ درصد رسیده است و همچنان در نقاط روستایی میزان جوانی جمعیت (سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله) بیشتر از نقاط شهری کشور است. در سال ۱۳۹۵ جمعیت جوان در کل کشور، مناطق شهری و مناطق روستایی افزایش نامحسوس یافته است.

جدول ۲-۶ میزان جوانی جمعیت استان‌های کشور را در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همانطوریکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۶۵ در بین استان‌های کشور، مرکزی و کهگیلویه و بویراحمد به ترتیب با ۵۴ و ۵۲ درصد بیشترین میزان جوانی (بیشترین سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله) و استان تهران با ۴۰/۱ درصد کمترین سهم را در بین استان‌های کشور داشته‌اند و استان سیستان و بلوچستان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ به ترتیب با ۴۸/۸، ۳۸/۸، ۳۷/۶ و ۳۸/۳ درصد بیشترین میزان جوانی و در سال ۱۳۹۵ استان گیلان با ۱۷/۸ درصد دارای کمترین میزان جوانی در بین استان‌های کشور است.

جدول ۲-۶- میزان جوانی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۱۳۶۵

شرح	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۴۵/۴	۳۹/۵	۲۵/۱	۲۳/۴۰	۲۴
آذربایجان شرقی	۴۹/۴	۳۶/۸	۲۳/۱	۲۲/۲۰	۲۲/۹
آذربایجان غربی	۴۵/۹	۴۰/۳	۲۷/۵	۲۵/۳۰	۲۵/۷
اردبیل	۴۹/۱	۴۲/۲	۲۶/۲	۲۳/۲۰	۲۳/۶
اصفهان	۴۹/۱	۳۶/۷	۲۲/۱	۲۱/۰۰	۲۱/۶
البرز	-	-	-	۲۱/۲۰	۲۱/۴
ایلام	۵۱/۱	۴۴/۸	۲۵/۴	۲۲/۴۰	۲۳/۲
بوشهر	۴۸/۶	۴۲/۵	۲۵/۷	۲۴/۱۰	۲۶/۲
تهران	۴۰/۱	۳۴/۲	۲۱/۴	۱۹/۹۰	۲۰/۲
چهارمحال و	۵۰	۴۴	۲۷/۲	۲۵/۱۰	۲۶
خراسان جنوبی	۴۵/۶	۴۰/۳	۲۸/۶	۲۷/۶۰	۲۸/۳
خراسان رضوی	۴۷/۱	۴۱/۵	۲۷/۱	۲۵/۷۰	۲۶/۹
خراسان شمالی	۴۷/۹	۴۳/۸	۲۹/۳	۲۷/۰۰	۲۷/۳
خوزستان	۴۸/۸	۴۴/۲	۲۸/۶	۲۶/۴۰	۲۷/۳
زنجان	۴۸/۴	۴۱/۳	۲۵/۳	۲۲/۸۰	۲۳/۹
سمنان	۴۱/۲	۳۵/۶	۲۲/۶	۲۱/۵۰	۲۱/۴
سیستان و بلوچستان	۵۱/۷	۴۸/۸	۳۸/۸	۳۷/۶۰	۳۸/۳
فارس	۴۶/۶	۴۰/۸	۲۳/۹	۲۲/۳۰	۲۲/۹
قزوین	۴۷/۶	۴۰/۴	۲۴/۳	۲۲/۴۰	۲۳/۳
قم	۴۶/۲	۴۰/۴	۲۶/۴	۲۴/۹۰	۲۵/۹
کردستان	۴۸/۲	۴۲/۸	۲۶/۲	۲۳/۲۰	۲۳/۹
کرمان	۴۷/۹	۴۲/۲	۲۸/۳	۲۶/۷۰	۲۷/۱
کرمانشاه	۴۶/۱	۴۰/۷	۲۴/۳	۲۱/۳۰	۲۱/۸
کهگیلویه و	۵۲	۴۷/۱	۲۹	۲۶/۴۰	۲۷/۴
گلستان	۴۸/۳	۴۲/۴	۲۷/۲	۲۵/۳۰	۲۶/۸
گیلان	۴۱/۳	۳۴/۵	۲۱/۳	۱۸/۶۰	۱۷/۸
لرستان	۴۹/۹	۴۳/۴	۲۶/۳	۲۳/۵۰	۲۴/۶
مازندران	۴۴/۹	۳۸/۵	۲۱/۳	۱۹/۶۰	۱۹/۵
مرکزی	۵۴	۳۸/۳	۲۳/۱	۲۱/۴۰	۲۱/۸
هرمزگان	۴۹	۴۴/۹	۳۰/۹	۲۹/۰۰	۲۹/۸
همدان	۴۸/۱	۴۰/۹	۲۴/۱	۲۱/۶۰	۲۲/۶
یزد	۴۴/۸	۳۸/۸	۲۴/۳	۲۴/۹۰	۲۷

برای استان البرز و تهران سال‌های ۶۵ تا ۸۵ تطبیق محدود نشده است.

۲-۱-۵- میانگین و میانه سنی جمعیت

از شاخص‌های مهم در بررسی ساختار سنی جمعیت کشور میانگین و میانه سنی جمعیت است. بررسی میانگین و میانه سنی جمعیت، تصویر واضح‌تری از جوانی جمعیت را عرضه می‌کند. میانه سنی، سنی است که در آن دقیقاً نصف جمعیت پیرتر و نصف دیگر در سنین جوان‌تر از آن قرار دارند.

جمعیتی را که میانه سنی آن زیر ۲۰ سال باشد جوان، جمعیتی را که میانه سنی آن بین ۲۰ تا ۳۰ سال باشد میانسال و جمعیتی را که میانه سنی آن ۳۰ سال یا بیشتر باشد پیر به حساب می‌آورند؛ سرایی (۱۳۸۲). میانگین سنی در جمعیت‌های طبیعی بین ۲۰ تا ۳۵ سال و میانه سنی بین ۱۵ تا ۴۰ سال نوسان دارد؛ کاظمی پور (۱۳۸۳)

جدول ۲-۷- میانگین سنی جمعیت کشور برحسب جنس در نقاط شهری و روستایی: ۱۳۹۵-۱۳۴۵^۴

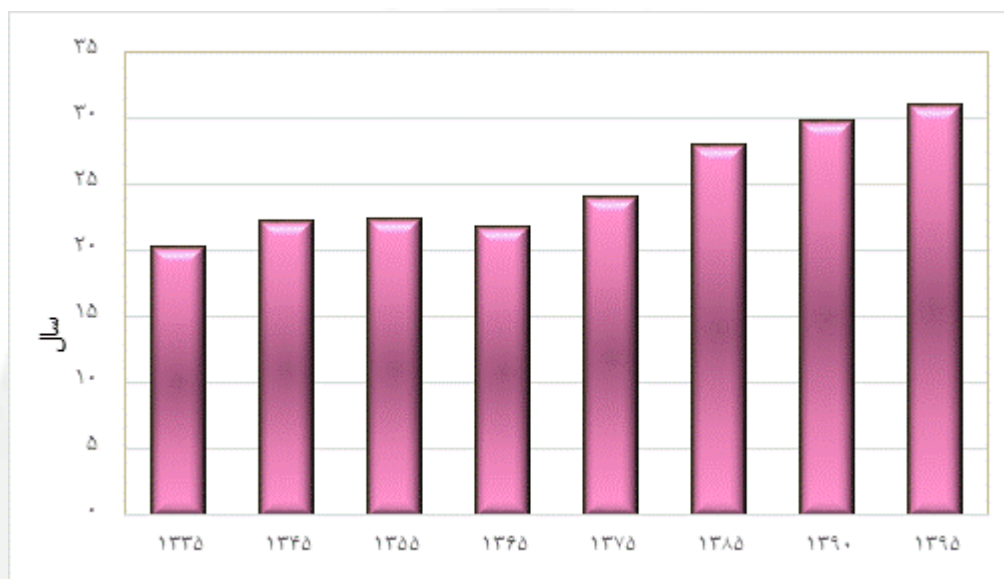
سال	کل		شهری		روستایی	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۴۵	۲۲/۴	۲۲/۰	۲۲/۶	۲۲/۲	۲۲/۳	۲۱/۹
۱۳۵۵	۲۲/۶	۲۲/۲	۲۳/۰	۲۲/۸	۲۲/۲	۲۱/۷
۱۳۶۵	۲۱/۹	۲۱/۶	۲۲/۳	۲۲/۱	۲۱/۴	۲۱/۰
۱۳۷۵	۲۴/۲	۲۳/۹	۲۴/۷	۲۴/۴	۲۳/۳	۲۳/۲
۱۳۸۵	۲۸/۰	۲۸/۰	۲۸/۴	۲۸/۳	۲۷/۴	۲۵/۲
۱۳۹۰	۲۹/۷	۳۰/۰	۳۰/۱	۳۰/۳	۲۸/۶	۲۹/۲
۱۳۹۵	۳۰/۹	۳۱/۳	۳۱/۳	۳۱/۶	۲۹/۷	۳۰/۵

جدول ۲-۷ میانگین سنی جمعیت کشور را برحسب جنس برای کل کشور و نقاط شهری و روستایی طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. با توجه به نوع جداول انتشاراتی سرشماری نفوس سال ۱۳۳۵ امکان محاسبه میانگین سنی بر حسب مرد و زن و به تفکیک مناطق شهری و روستایی میسر نمی‌باشد.

میانگین سنی جمعیت کل کشور در سال ۱۳۴۵، برای مردان و زنان به ترتیب ۲۲/۴ و ۲۲ سال بوده است که در سال ۱۳۹۵ برای مردان به ۳۰/۹ سال و برای زنان به ۳۱/۳ سال رسیده است. میانگین سنی در سال ۱۳۴۵ در نقاط شهری برای مردان ۲۲/۶ سال و زنان ۲۲/۲ سال و در نقاط روستایی برای مردان ۲۲/۳ سال و ۲۱/۹ سال برای زنان بوده است. در سال ۱۳۶۵ میانگین سنی جمعیت نقاط شهری و روستایی کاهش یافته به گونه‌ای که در نقاط شهری به حدود ۲۲ سال برای هر دو جنس و نقاط روستایی حدود ۲۱ سال رسیده است. در دهه‌های بعد میانگین سنی جمعیت در نقاط شهری و روستایی روندی صعودی داشته بطوری که در

^۴ میانگین سنی بر حسب مرد و زن و نقاط شهری و روستایی در نشریات سرشماری سال ۱۳۳۵ محاسبه نشده است.

سال ۱۳۹۵ در نقاط شهری برای مردان ۳۱/۱ سال و زنان ۳۱/۶ سال و در نقاط روستایی برای مردان ۲۹/۷ سال و زنان ۳۰/۵ سال می‌باشد.

شکل ۲-۴۳- میانگین سنی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

شکل ۲-۴۳ روند تغییرات میانگین سنی جمعیت کل کشور را طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، میانگین سنی جمعیت کل کشور در سال ۱۳۳۵، ۲۳/۷ سال بوده که در دهه ۶۰ کاهش یافته و سپس روندی صعودی داشته است و این شاخص در سال ۱۳۹۵ برای کل جمعیت به ۳۱ سال افزایش یافته است. به عبارت دیگر میانگین سنی جمعیت کشور طی ۶ دهه بیش از ۷ سال افزایش یافته است.

مرکز آمار ایران

جدول ۲-۸- میانگین سنی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۲۱/۸	۲۴/۰	۲۸/۰	۲۹/۸	۳۱
آذربایجان شرقی	۲۱/۸	۲۵/۲	۲۹/۳	۳۱/۲	۳۲
آذربایجان غربی	۲۱/۶	۲۳/۵	۲۷/۳	۲۹/۰	۳۰
اردبیل	-	۲۳/۰	۲۷/۶	۳۰/۰	۳۱
اصفهان	۲۲/۳	۲۵/۱	۲۹/۳	۳۱/۰	۳۳
البرز	۲۱/۸	۲۴/۰	۲۸/۰	۲۹/۸	۳۲
ایلام	۱۹/۷	۲۱/۸	۲۶/۸	۲۹/۰	۳۱
بوشهر	۲۰/۴	۲۲/۶	۲۶/۵	۲۸/۰	۲۹
تهران	۲۳/۲	۲۵/۶	۲۹/۵	۳۲/۰	۳۳
چهارمحال و بختیاری	۲۰/۱	۲۲/۵	۲۶/۸	۲۹/۰	۳۰
خراسان جنوبی	-	-	۲۷/۶	۲۹/۰	۲۹
خراسان رضوی	-	-	۲۷/۳	۲۹/۰	۳۰
خراسان شمالی	-	-	۲۶/۶	۲۸/۰	۲۹
خوزستان	۲۰/۳	۲۱/۹	۲۵/۸	۲۷/۰	۲۹
زنجان	۲۱/۳	۲۳/۵	۲۸/۰	۳۰/۰	۳۱
سمنان	۲۳/۷	۲۵/۹	۲۹/۱	۳۰/۸	۳۲
سیستان و بلوچستان	۱۹/۸	۲۰/۲	۲۲/۱	۲۳/۰	۲۴
فارس	۲۱/۲	۲۳/۶	۲۸/۰	۳۰/۱	۳۲
قزوین	-	-	۲۷/۹	۳۰/۰	۳۱
قم	-	۲۳/۴	۲۷/۰	۲۸/۷	۳۰
کردستان	۲۱/۲	۲۳/۱	۲۷/۵	۲۹/۶	۳۱
کرمان	۲۱/۲	۲۳/۱	۲۶/۳	۲۷/۸	۲۹
کرمانشاه	۲۱/۴	۲۳/۵	۲۸/۲	۳۰/۴	۳۲
کهگیلویه و بویراحمد	۱۹/۱	۲۱/۰	۲۵/۵	۲۷/۴	۲۹
گلستان	-	-	۲۶/۹	۲۸/۵	۳۰
گیلان	۲۳/۴	۲۶/۶	۳۱/۲	۳۳/۶	۳۶
لرستان	۲۰/۳	۲۲/۳	۲۶/۹	۲۹/۱	۳۱
مازندران	۲۱/۷	۲۴/۵	۳۰/۰	۳۲/۳	۳۴
مرکزی	۲۲/۲	۲۵/۱	۲۹/۳	۳۱/۳	۳۳
هرمزگان	۲۰/۸	۲۲/۱	۲۵/۰	۲۶/۳	۲۷
همدان	۲۱/۵	۲۴/۱	۲۸/۷	۳۰/۷	۳۲
یزد	۲۲/۵	۲۴/۸	۲۸/۱	۲۹/۴	۳۰

به دلیل تغییرات تقسیمات کشوری در سال‌های مختلف سرشماری و عدم بازسازی اطلاعات در محدوده‌های جدید استانی، شاخص‌های

استان‌های جدید با محدوده‌های قبلی خود لحاظ شده‌اند.

جدول ۲-۸ میانگین سنی جمعیت کشور را به تفکیک استان طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همانطور که ملاحظه

می‌شود در سال ۱۳۶۵ استان‌های سمنان و گیلان به ترتیب با ۲۳/۷ سال و ۲۳/۴ سال بیشترین میانگین سنی جمعیت و استان

۵. میانگین سنی جمعیت کشور طی سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ مطابق با تقسیمات کشوری همان سال‌ها ارائه شده است. بنابراین اطلاعات استان‌های خراسان شمالی، جنوبی و رضوی در قالب استان خراسان؛ استان‌های گیلان و گلستان در قالب استان گیلان، قم و قزوین در قالب استان تهران و اردبیل در قالب استان آذربایجان شرقی ارائه شده است.

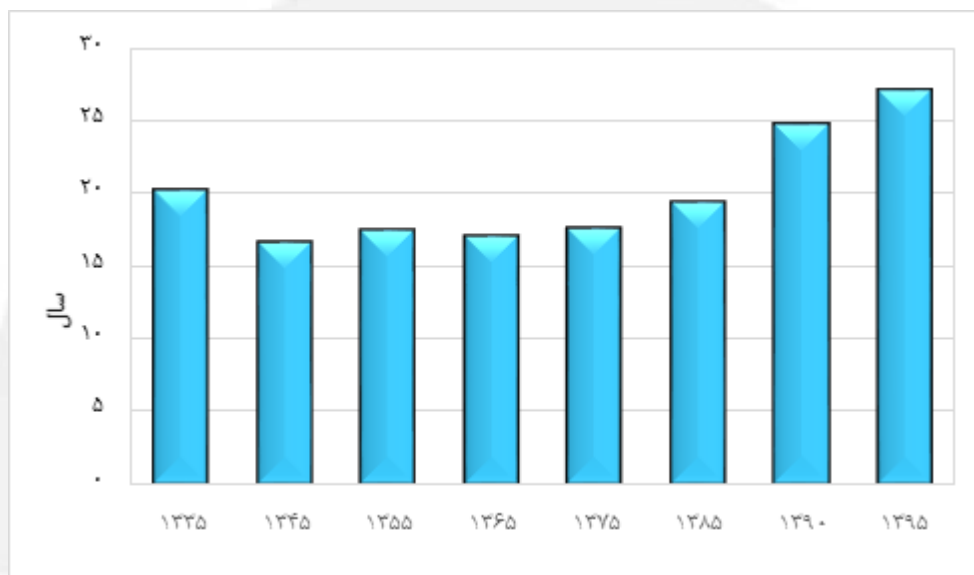
کهگیلویه و بویراحمد با ۱۹/۱ سال کمترین میانگین سنی جمعیت را داشته‌اند. در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استان گیلان به ترتیب با ۲۶/۶، ۳۱/۲ و ۳۳/۶ و ۳۶ سال بیشترین میانگین سنی جمعیت و استان سیستان و بلوچستان به ترتیب با ۲۰/۲، ۲۲/۱، ۲۳ و ۲۴ سال کمترین میانگین سنی را در بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده‌اند. در سال ۱۳۳۵ اختلاف بین بیشترین و کمترین میانگین سنی جمعیت استان‌های کشور حدود ۴ سال است که این اختلاف در سال ۱۳۹۵ به حدود ۱۲ سال رسیده است. در سال ۱۳۹۵ میانگین سنی جمعیت استان گیلان ۳۶ سال و استان سیستان و بلوچستان ۲۴ سال است بنابراین استان سیستان و بلوچستان با میانگین سنی کمتر دارای جمعیت بسیار جوانتری نسبت به استان گیلان و دیگر استان‌های کشور است.

جدول ۹-۲- میانگین سنی جمعیت کشور برحسب جنس و مناطق شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

سال	کل		شهری		روستایی	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۳۵	۲۰/۲	۲۰/۲	۲۰/۷	۲۰/۴	۱۹/۹	۲۰/۱
۱۳۴۵	۱۶/۸	۱۷/۱	۱۸/۰	۱۷/۵	۱۵/۸	۱۶/۸
۱۳۵۵	۱۷/۱	۱۷/۷	۱۸/۷	۱۸/۶	۱۵/۴	۱۶/۷
۱۳۶۵	۱۷/۰	۱۷/۰	۱۸/۴	۱۸/۳	۱۵/۵	۱۵/۷
۱۳۷۵	۱۹/۴	۱۹/۵	۲۰/۵	۲۰/۴	۱۷/۹	۱۸/۳
۱۳۸۵	۲۴/۰	۲۳/۹	۲۴/۶	۲۴/۴	۲۲/۲	۲۲/۲
۱۳۹۰	۲۷/۰	۲۷/۰	۲۸/۰	۲۸/۰	۲۵/۰	۲۶/۰
۱۳۹۵	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۲۸	۲۸

جدول ۹-۲ میانگین سنی جمعیت کشور را برحسب جنس در نقاط شهری و روستایی طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. میانگین سنی جمعیت مرد و زن کشور در سال ۱۳۳۵، ۲۰/۲ سال بوده که در دهه‌های بعد کاهش یافته و به ۱۷ سال برای جمعیت مرد و زن در سال ۱۳۶۵ رسیده است و سپس روندی صعودی داشته که در سال ۱۳۹۵ به ۳۰ سال برای جمعیت مرد و زن افزایش یافته است. در نقاط شهری نیز از حدود ۲۰ سال برای جمعیت مرد و زن در سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۵ روندی نزولی داشته و سپس در دهه‌های بعد افزایش یافته است بطوری که در سال ۱۳۹۵ میانگین سنی جمعیت مرد و زن در نقاط شهری ۳۰ سال و در نقاط روستایی برای جمعیت مرد ۲۸ سال و برای جمعیت زن نیز ۲۸ سال است. بنابراین میانگین سنی نقاط روستایی کشور کمتر از میانگین سنی کل کشور و نقاط شهری است. میانگین سنی جمعیت نقاط شهری از ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ همیشه بیشتر از میانگین سنی جمعیت روستایی بوده است.

شکل ۲-۴۴ روند تغییرات میانه سنی جمعیت کل کشور را طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، میانه سنی جمعیت کشور از ۲۰/۲ سال در سال ۱۳۳۵ به حدود ۱۷ سال در سال ۱۳۶۵ کاهش یافته و سپس در سال ۱۳۹۵ به ۳۰ سال افزایش یافته است بنابراین کشور در سال ۱۳۹۵ دارای جمعیت میانسال است.

شکل ۲-۴۴- میانه سنی جمعیت کل کشور: ۱۳۳۵ - ۱۳۹۵

مرکز آمار ایران

جدول ۲-۱۰- میانه سنی جمعیت کشور به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۱۷	۱۹	۲۴	۲۷	۳۰
آذربایجان شرقی	۱۶	۲۰	۲۶	۲۹	۳۱
آذربایجان غربی	۱۶	۱۹	۲۴	۲۶	۲۹
اردبیل	-	۱۸	۲۴	۲۷	۳۰
اصفهان	۱۷	۲۱	۲۶	۲۹	۳۲
البرز	-	-	-	۲۹	۳۱
ایلام	۱۴	۱۷	۲۳	۲۶	۲۹
بوشهر	۱۵	۱۸	۲۴	۲۶	۲۸
تهران	۱۹	۲۳	۲۷	۳۰	۳۲
چهارمحال و بختیاری	۱۵	۱۸	۲۳	۲۶	۲۸
خراسان جنوبی			۲۳	۲۵	۲۷
خراسان رضوی	۱۶	۱۹	۲۴	۲۶	۲۹
خراسان شمالی			۲۳	۲۵	۲۸
خوزستان	۱۵	۱۷	۲۳	۲۵	۲۷
زنجان	۱۵	۱۹	۲۴	۲۷	۳۰
سمنان	۱۹	۲۱	۲۵	۲۸	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۴	۱۶	۱۹	۲۰	۲۱
فارس	۱۶	۱۹	۲۵	۲۷	۳۰
قزوین	-	-	۲۵	۲۷	۳۰
قم		۱۹	۲۴	۲۶	۲۹
کردستان	۱۵	۱۸	۲۴	۲۷	۲۹
کرمان	۱۵	۱۸	۲۳	۲۵	۲۸
کرمانشاه	۱۶	۱۹	۲۵	۲۷	۳۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۴	۱۶	۲۲	۲۵	۲۷
گلستان	-	-	۲۴	۲۶	۲۸
گیلان	۱۸	۲۲	۲۹	۳۱	۳۴
لرستان	۱۵	۱۸	۲۳	۲۶	۲۹
مازندران	۱۷	۲۰	۲۷	۳۰	۳۳
مرکزی	۱۷	۲۰	۲۶	۲۸	۳۱
هرمزگان	۱۵	۱۷	۲۲	۲۴	۲۶
همدان	۱۶	۱۹	۲۵	۲۸	۳۱
یزد	۱۷	۲۰	۲۴	۲۷	۲۹

به دلیل تغییرات تقسیمات کشوری در سال‌های مختلف سرشماری و عدم بازسازی اطلاعات در محدوده‌های جدید استانی، شاخص‌های استان‌های جدید با محدوده‌های قبلی خود لحاظ شده‌اند.

جدول ۲-۱۰ میانه سنی جمعیت کشور را به تفکیک استان طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همانطوری که ملاحظه

می‌شود در سال ۱۳۶۵ استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و سیستان و بلوچستان هر دو با ۱۴ سال کمترین میانه سنی و استان‌های

تهران و سمنان با ۱۹ سال بیشترین میانۀ سنی را در بین استان‌های کشور داشته‌اند. در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استان سیستان و بلوچستان به ترتیب با ۱۶، ۱۹، ۲۰ و ۲۱ سال همچنان کمترین میانۀ سنی جمعیت را در بین استان‌های کشور دارد و استان‌های تهران و گیلان به ترتیب با ۲۳، ۲۲ سال در سال ۱۳۷۵ دارای بیشترین میانۀ سنی و در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استان گیلان با ۳۱ و ۳۴ سال بیشترین میانۀ سنی را در بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. در سال ۱۳۹۵ میانۀ سنی جمعیت استان سیستان و بلوچستان ۲۱ سال و استان گیلان ۳۴ سال و میانۀ سنی جمعیت کل کشور ۳۰ سال است. بنابراین ترکیب سنی جمعیت استان گیلان پیرتر از ترکیب سنی کل کشور و دیگر استان‌های کشور است و استان سیستان و بلوچستان جوانترین ترکیب سنی را در بین استان‌های کشور دارد.

۲-۲- نسبت وابستگی (بار تکفل)

نسبت وابستگی سنی یا بارتکفل به نسبت افراد واقع در سنین وابستگی (زیر ۱۵ سال و بالای ۶۴ سال) به افراد در سنین به لحاظ اقتصادی مولد (۶۴-۱۵ سال) گفته می‌شود. پایین بودن این شاخص بیانگر سطح مطلوب رفاه اقتصادی جامعه و قدرت پس انداز بیشتر است. بر عکس، هر چه مقدار شاخص وابستگی بالاتر باشد، فشار وارده بر جمعیت شاغل برای تأمین معاش افراد تحت تکفل فزونی گرفته و سطح رفاه کاهش می‌یابد.

نسبت وابستگی کل از تقسیم جمعیت کمتر از ۱۵ سال و بالای ۶۴ سال به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله به دست می‌آید.

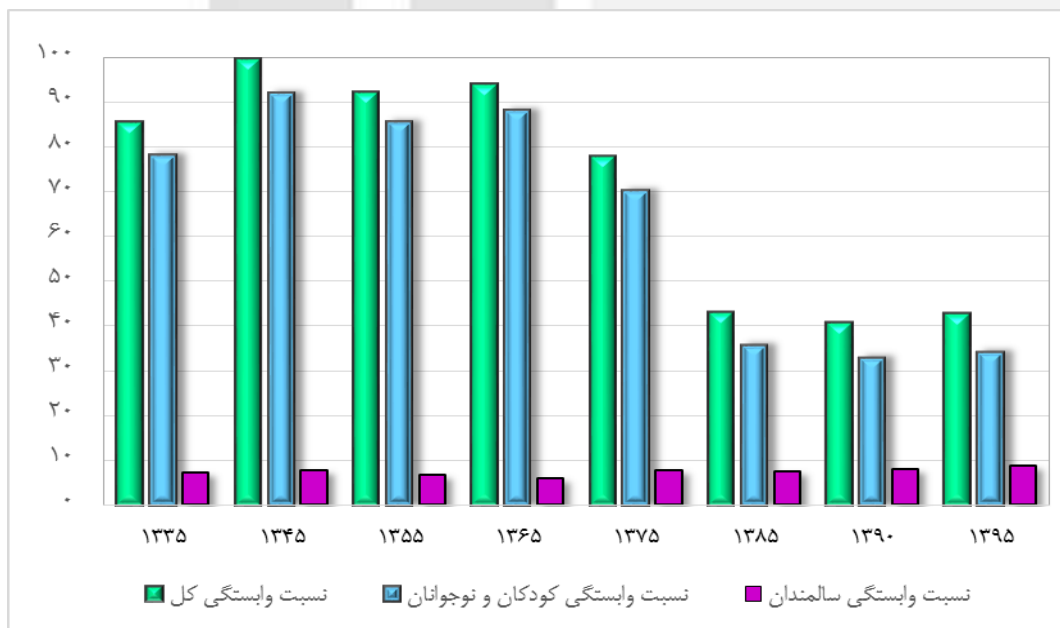
نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان از تقسیم جمعیت کمتر از ۱۵ سال به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله و نسبت وابستگی سالمندان از تقسیم جمعیت بالای ۶۴ سال به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله به دست می‌آید.

جدول ۲-۱۱ و شکل ۲-۱۳ هر سه شاخص وابستگی را طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. شاخص نسبت وابستگی سالمندان در طول این دوره تقریباً تغییری نداشته است. نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۶۵ با شروع کاهش باروری تغییر کرده و به شدت کاهش می‌یابد. به دنبال آن هم شاخص وابستگی کل با توجه به سهم بالای نسبت کودکان در آن، کاهش سریع پیدا می‌کند به طوری که در سال ۱۳۸۵ به زیر ۴۵ درصد می‌رسد. از سال ۱۳۸۵ به بعد نقش وابستگی سالخوردگان در نسبت وابستگی کل افزایش می‌یابد. کاهش نسبت وابستگی به دلیل افزایش سهم افراد فعال از کل جمعیت است.

با توجه به این که سهم جمعیت ۶۴-۱۵ سال از سال ۱۳۸۵ به بعد تقریباً بیش از ۷۰ درصد کل جمعیت است و بر همین اساس، نسبت وابستگی کل کاهش یافته، برخی این شرایط را زمینه مناسبی برای رشد و توسعه اقتصادی یک کشور می‌دانند و از آن به عنوان سود جمعیتی یا پنجره جمعیتی یاد می‌کنند. براساس بررسی بلوم و دیگران سود جمعیتی دوره‌ای است چند دهه‌ای که در آن نسبت بزرگسالان در سنین فعالیت نسبت به کودکان و سالخوردگان بالاست. به این ترتیب سال‌های پیش‌رو یکی از بهترین زمان‌هایی است که در صورت برنامه‌ریزی درست و متناسب، می‌تواند زمینه رشد اقتصادی کشور را فراهم آورد. ناگفته پیداست که همین فرصت در صورت بی‌توجهی و عدم برنامه‌ریزی مناسب و یا اجرای سیاست‌های نادرست، می‌تواند تبدیل به تهدید و چالش برای جامعه شود؛ ضرغامی (۱۳۹۰).

جدول ۲-۱۱- نسبت وابستگی: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	نسبت وابستگی کل	نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان	نسبت وابستگی سالمندان
۱۳۳۵	۸۵/۷۱	۷۸/۳۴	۷/۳۷
۱۳۴۵	۹۹/۸۲	۹۲/۱۱	۷/۷۱
۱۳۵۵	۹۲/۴۸	۸۵/۷۰	۶/۷۷
۱۳۶۵	۹۴/۲۲	۸۸/۳۲	۵/۹۰
۱۳۷۵	۷۸/۱۰	۷۰/۴۰	۷/۷۰
۱۳۸۵	۴۳/۴۱	۳۵/۹۷	۷/۴۴
۱۳۹۰	۴۱/۰۵	۳۲/۹۸	۸/۰۷
۱۳۹۵	۴۳/۰۸	۳۴/۳۶	۸/۷۲

شکل ۲-۴۵- نسبت وابستگی جمعیت کل کشور: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

شکل ۲-۴۴- نسبت وابستگی جمعیت کل کشور را در سال‌های مختلف سرشماری نشان می‌دهد. براساس این شکل در طی نیم قرن اخیر نسبت وابستگی در کشور در سال ۱۳۴۵ در حداکثر مقدار خود (۹۹/۸) بوده و در سال ۱۳۹۵ به ۴۳/۰۸ درصد رسیده است. که این موضوع ناشی از تغییرات ساختار سنی جمعیت کشور در سال‌های اخیر است.

جدول ۲-۱۲ سه شاخص وابستگی را طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ به تفکیک استان نشان می‌دهد. در سال ۱۳۹۵ شاخص وابستگی کل در سطح کشور ۴۳/۰۱ درصد است. به جز استان‌های خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان و هرمزگان، در سایر

استان‌ها این شاخص کمتر از ۵۰ درصد است. بیشترین میزان این شاخص مربوط به استان سیستان و بلوچستان (۷۱/۱ درصد) و کمترین میزان مربوط به استان‌های البرز، گیلان و تهران می‌باشد.

نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان برای سال ۱۳۹۵ در استان‌های البرز، تهران، گیلان، مازندران و سمنان بین ۲۵ تا ۳۰ درصد است. این نسبت فقط در استان سیستان و بلوچستان بالاتر از ۵۰ درصد (۶۵/۶ درصد) می‌باشد. نسبت وابستگی سالمندان از ۵/۵ درصد (استان سیستان و بلوچستان) تا ۱۲/۱ درصد (استان خراسان جنوبی) متغیر است.

بررسی روند شاخص‌های فوق طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان دهنده کاهش سریع این شاخص‌ها است. نسبت وابستگی کل در سال ۱۳۶۵ در بسیاری از استان‌ها بالاتر از ۱۰۰ درصد است که با بررسی نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان نشان‌دهنده تعداد زیاد جمعیت زیر ۱۵ سال طی این دوره بوده است.

مرکز آمار ایران

جدول ۲-۱۲- نسبت وابستگی^۶ به تفکیک استان: ۱۳۶۵-۱۳۹۵ (درصد)

استان	نسبت وابستگی کل					نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۹۴/۲	۷۸/۱	۴۳/۴	۴۱/۱	۴۳/۱	۸۸/۳	۷۰/۴	۳۶/۰	۳۳/۰	۳۴/۴
آذربایجان شرقی	۹۳/۷	۷۱/۸	۴۱/۶	۴۱/۴	۴۳/۱	۸۸/۲	۶۳/۳	۲۲/۷	۳۱/۴	۳۲/۷
آذربایجان غربی	۹۴/۲	۷۹/۸	۴۸/۳	۴۴/۳	۴۵/۶	۸۹/۲	۷۲/۵	۴۰/۷	۳۶/۵	۳۷/۳
اردبیل	۱۰۶/۵	۸۶/۹	۴۶/۶	۴۱/۵	۴۳/۰	۱۰۱/۵	۷۸/۹	۲۸/۵	۲۲/۹	۳۳/۸
اصفهان	۹۰/۸	۷۰/۹	۳۸/۶	۳۷/۹	۴۰/۱	۸۴/۱	۶۲/۷	۳۰/۶	۲۸/۹	۳۰/۲
البرز	-	-	-	-	۳۶/۹	-	-	-	۲۸/۷	۲۹/۳
ایلام	۱۱۷/۰	۹۴/۳	۴۲/۷	۳۷/۳	۴۰/۵	۱۱۰/۹	۸۷/۰	۳۶/۳	۳۰/۸	۳۲/۶
بوشهر	۱۰۵/۳	۸۶/۱	۴۲/۴	۳۸/۸	۴۳/۸	۱۰۰/۰	۷۹/۱	۳۶/۶	۳۳/۴	۳۷/۷
تهران	۷۶/۱	۶۲/۴	۳۵/۸	۳۵/۲	۳۷/۰	۷۰/۶	۵۵/۷	۲۹/۱	۲۶/۹	۲۷/۷
چهارمحال و بختیاری	۱۱۰/۹	۹۲/۹	۴۷/۶	۴۳/۷	۴۶/۶	۱۰۵/۳	۸۴/۸	۴۰/۲	۳۶/۱	۳۸/۱
خراسان جنوبی	۹۷/۲	۸۶/۶	۵۵/۳	۵۳/۹	۵۴/۳	۸۹/۹	۷۵/۲	۴۴/۴	۴۲/۶	۴۳/۶
خراسان رضوی	۱۰۱/۵	۸۴/۹	۴۷/۸	۴۶/۰	۴۸/۰	۹۴/۸	۷۶/۷	۴۰/۱	۳۷/۶	۳۹/۸
خراسان شمالی	۱۰۲/۱	۹۱/۴	۵۲/۲	۴۷/۸	۴۸/۸	۹۶/۸	۸۳/۹	۴۴/۷	۳۹/۹	۴۰/۷
خوزستان	۱۰۵/۸	۹۰/۶	۴۲/۲	۴۴/۰	۴۶/۵	۱۰۰/۴	۸۴/۲	۳۷/۳	۳۸/۱	۴۰/۱
زنجان	۱۰۶/۰	۸۵/۳	۴۵/۴	۴۱/۳	۴۴/۱	۹۹/۸	۷۶/۷	۳۶/۷	۳۲/۳	۳۴/۵
سمنان	۸۳/۷	۷۰/۲	۴۰/۲	۳۹/۲	۳۹/۱	۷۵/۷	۶۰/۶	۳۱/۷	۳۰/۰	۲۹/۸
سیستان و بلوچستان	۱۲۰/۲	۱۰۷/۱	۷۱/۸	۶۹/۱	۷۱/۱	۱۱۴/۱	۱۰۱/۱	۶۶/۸	۶۳/۶	۶۵/۶
فارس	۹۷/۹	۸۲/۶	۴۱/۰	۳۸/۶	۴۱/۰	۹۲/۲	۷۴/۵	۳۳/۷	۳۰/۹	۳۲/۳
قزوین	۱۰۳/۷	۸۰/۳	۴۱/۷	۳۹/۱	۴۱/۵	۹۷/۰	۷۲/۸	۳۴/۵	۳۱/۱	۳۳/۰
قم	۹۷/۴	۷۹/۸	۴۴/۸	۴۲/۲	۴۴/۷	۹۱/۲	۷۲/۷	۲۸/۲	۳۵/۵	۳۷/۵
کردستان	۱۰۴/۹	۸۸/۵	۴۶/۱	۴۰/۵	۴۲/۸	۹۸/۷	۸۰/۶	۲۸/۳	۳۲/۶	۳۴/۱
کرمان	۱۰۴/۹	۸۷/۰	۴۹/۳	۴۶/۱	۴۷/۴	۹۸/۳	۷۹/۰	۴۲/۳	۳۹/۰	۳۹/۹
کرمانشاه	۹۵/۸	۸۱/۳	۴۲/۳	۳۷/۲	۳۹/۶	۹۰/۳	۷۳/۸	۳۴/۶	۲۹/۳	۳۰/۴
کهگیلویه و بویراحمد	۱۱۷/۹	۱۰۱/۳	۴۹/۷	۴۴/۸	۴۷/۰	۹۴/۹	۴۳/۴	۲۸/۳	۴۰/۳	۱۱۳/۴
گلستان	۱۰۳/۱	۸۵/۰	۴۵/۹	۴۲/۶	۴۶/۶	۷۸/۴	۳۹/۷	۳۶/۱	۳۹/۳	۹۸/۲
گیلان	۸۰/۶	۶۷/۳	۴۰/۰	۳۶/۵	۳۶/۳	۵۷/۸	۲۹/۸	۲۵/۴	۲۴/۲	۷۴/۵
لرستان	۱۱۱/۴	۸۹/۵	۴۵/۷	۴۰/۷	۴۳/۸	۸۲/۲	۳۸/۴	۳۳/۰	۳۵/۴	۱۰۵/۵
مازندران	۹۱/۷	۷۴/۷	۳۷/۶	۳۵/۸	۳۷/۱	۶۷/۲	۲۹/۳	۲۶/۷	۲۶/۸	۸۶/۱
مرکزی	۹۴/۲	۷۸/۱	۴۲/۹	۴۰/۶	۴۱/۶	۶۸/۲	۳۳/۱	۳۰/۱	۳۰/۹	۸۷/۴
هرمزگان	۱۰۹/۰	۹۶/۰	۵۳/۸	۴۸/۹	۵۰/۸	۸۸/۱	۴۷/۶	۴۳/۲	۴۴/۹	۱۰۲/۳
همدان	۱۰۱/۳	۸۴/۱	۴۳/۷	۳۹/۹	۴۲/۶	۷۵/۳	۳۴/۶	۳۰/۳	۳۲/۲	۹۴/۸
یزد	۹۵/۷	۷۸/۷	۴۳/۱	۴۵/۰	۴۸/۹	۶۹/۳	۳۴/۹	۳۶/۱	۴۰/۲	۸۷/۸

۶- جمعیت‌های مورد استفاده در محاسبه نسبت‌های وابستگی در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ تقریبی بوده و بر اساس توزیع جمعیت استان‌های کشور بر حسب سه گروه عمده سنی محاسبه شده است.

ادامه جدول ۲-۱۲- نسبت وابستگی به تفکیک استان : ۱۳۹۵-۱۳۶۵ (درصد)

نسبت وابستگی سالمندان					استان
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۸/۷	۸/۱	۷/۴	۷/۷	۵/۹	کل کشور
۱۰/۴	۱۰/۰	۹/۰	۸/۵	۵/۵	آذربایجان شرقی
۸/۲	۷/۸	۷/۶	۷/۳	۵/۰	آذربایجان غربی
۹/۲	۸/۶	۸/۲	۸/۱	۵/۰	اردبیل
۹/۹	۹/۰	۸/۰	۸/۲	۶/۷	اصفهان
۷/۷	۶/۵	-	-	-	البرز
۷/۹	۶/۵	۶/۴	۷/۲	۶/۱	ایلام
۶/۱	۵/۴	۵/۸	۷/۰	۵/۳	بوشهر
۹/۳	۸/۳	۶/۷	۶/۷	۵/۶	تهران
۸/۵	۷/۶	۷/۴	۸/۱	۵/۶	چهارمحال و بختیاری
۱۰/۶	۱۱/۳	۱۰/۹	۱۱/۴	۷/۳	خراسان جنوبی
۸/۳	۸/۴	۷/۷	۸/۲	۶/۶	خراسان رضوی
۸/۱	۷/۹	۷/۵	۷/۵	۵/۳	خراسان شمالی
۶/۵	۵/۹	۴/۹	۶/۳	۵/۴	خوزستان
۹/۶	۹/۰	۸/۷	۸/۶	۶/۲	زنجان
۹/۳	۹/۲	۸/۵	۹/۷	۸/۰	سمنان
۵/۵	۵/۵	۵/۱	۶/۰	۶/۱	سیستان و بلوچستان
۸/۶	۷/۸	۷/۳	۸/۱	۵/۷	فارس
۸/۵	۸/۰	۷/۲	۷/۵	۶/۷	قزوین
۷/۱	۶/۸	۶/۶	۷/۱	۶/۱	قم
۸/۷	۷/۹	۷/۷	۷/۹	۶/۲	کردستان
۷/۵	۷/۱	۷/۰	۸/۰	۶/۶	کرمان
۹/۱	۷/۹	۷/۶	۷/۵	۵/۶	کرمانشاه
۶/۸	۶/۵	۶/۴	۶/۴	۴/۵	کهگیلویه و بویراحمد
۷/۳	۶/۵	۶/۲	۶/۶	۴/۹	گلستان
۱۲/۱	۱۱/۱	۱۰/۲	۹/۵	۶/۰	گیلان
۸/۴	۷/۷	۷/۳	۷/۳	۵/۹	لرستان
۱۰/۴	۹/۱	۸/۲	۷/۵	۵/۶	مازندران
۱۰/۷	۱۰/۴	۹/۸	۱۰/۰	۶/۷	مرکزی
۵/۹	۵/۷	۶/۳	۷/۹	۶/۶	هرمزگان
۱۰/۴	۹/۶	۹/۱	۸/۸	۶/۵	همدان
۸/۷	۸/۹	۸/۳	۹/۴	۷/۹	یزد

۳-۲- جمعیت جوان

موضوع جوانی و جوانان از مباحث مهم علوم اجتماعی در جوامع جدید و عصر حاضر است. جوانان گروه خاصی از جمعیت می‌باشند که با استمرار سال‌های طولانی تحصیل، از اشتغال و برخی از مسئولیت‌های زندگی به دور بوده و از این نظر با بزرگسالان متفاوت هستند. در واقع جوانی دوره‌ای از زندگی محسوب می‌شود که حد فاصل کودکی و بزرگسالی است، گذر کودکی به بزرگسالی امری تدریجی است و نمی‌توان مرز مشخص و دقیقی برای آن قائل شد. بسیاری از اندیشمندان علوم اجتماعی جهت روشن شدن محدوده‌ی سنی جوانان و مطالعه درباره‌ی آنان گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ ساله را به عنوان جمعیت جوان در نظر می‌گیرند. در حالی که بعضی دیگر

گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ ساله را به عنوان جمعیت جوان تلقی می‌نمایند. در کشورهایی که میانگین سنی جمعیت بالاتری دارند این گروه سنی (۱۵ تا ۲۹) سال و برای کشورهایی که ساختار سنی بسیار جوانی دارند سنین ۱۵ تا ۲۴ سال لحاظ می‌شود. علاوه بر این سازمان بین‌المللی کار سن جوانی را سن ۱۵ تا ۲۴ سال در نظر می‌گیرد. در ایران سازمان ملی جوانان این سن را ۱۵ تا ۲۹ سال در نظر گرفته است. در این جا دو گروه سنی ۱۵-۲۴ و ۱۵-۲۹ سال را به عنوان دو زیر مجموعه مهم از جمعیت و نیز به عنوان جمعیت جوان تلقی کرده و وضعیت جمعیتی این دو گروه سنی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

توضیح این که با شروع انتقال جمعیتی، فرایند انتقال سنی هم آغاز خواهد شد، بو و سومستد (۲۰۰۰) انتقال سنی را به چهار مرحله تقسیم بندی کرده‌اند که هر مرحله با افزایش تعداد جمعیت در یک رده سنی خاص مشخص می‌شود:

- الف. مرحله کودکی: افزایش درصد جمعیت زیر ۱۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی.
- ب. مرحله جوانی: افزایش درصد جمعیت بین ۱۵-۲۹ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی.
- ج. مرحله میان‌سالی: افزایش درصد جمعیت بین ۳۰-۶۴ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی.
- د. مرحله سالمندی: افزایش درصد جمعیت بالای ۶۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی.

جدول ۲-۱۳- روند تغییرات جمعیت کل کشور و جمعیت جوان: ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	جمعیت کل کشور	جوانان (۱۵-۲۴ ساله)		جوانان (۱۵-۲۹ ساله)	
		نسبت جنسی	نسبت فراوانی	نسبت جنسی	نسبت فراوانی
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	۹۳/۴	۱۵/۴	۹۳/۸	۲۳/۴
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۷۲۲	۹۴/۶	۱۴/۸	۹۴/۶	۲۱/۲
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۹۷/۷	۱۹/۰	۹۶/۲	۲۵/۲
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۰۳/۱	۱۹/۰	۱۰۲/۶	۲۶/۴
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۹۹/۳	۲۰/۵	۹۹/۷	۲۸/۴
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۲/۰	۲۵/۲	۱۰۲/۲	۳۵/۴
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۱۰۱/۰	۲۰/۰	۱۰۱/۰	۳۱/۵
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۱۰۳/۰	۱۴/۸	۱۰۲/۰	۲۵/۱

اعداد و ارقام نشان می‌دهند که در سال ۱۳۸۵ جمعیت ایران از نظر جوانی جمعیت به حداکثر خود رسیده اما از سال ۱۳۹۰ به تدریج جمعیت جوان کاهش یافته است و به ۱۴/۸ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است، انتظار می‌رود این روند در سال‌های آتی ادامه یابد. بدیهی است که در حال حاضر ایران در مراحل پایانی گذار از پدیده‌ی تورم جوانی جمعیت است. توضیح این که تورم جوانی منحصر به ایران نبوده، بلکه در بسیاری از کشورهای آسیایی بوجود آمده و تعدادی از آنها از این مرحله با موفقیت عبور کرده‌اند.

عوامل متعددی همچون تغییر در سیاست‌های جمعیتی و نگرش افراد جامعه به موضوع باروری و نیز تغییر در رفتارهای باروری در بوجود آمدن این حالت مؤثر بوده‌اند.

بحث دیگری که در ارتباط با جمعیت جوان مطرح است، همان طور که قبلاً اشاره شد، پنجره جمعیتی فرصت‌ها، هدیه جمعیتی یا درجه جمعیتی است. بر این اساس در ایران درجه جمعیتی از حوالی سال ۱۳۸۵ آغاز شده و احتمالاً تا حدود چهار دهه باز می‌ماند و در حدود سال ۱۴۲۵ بسته خواهد شد. سرایی (۱۳۸۸)

با توجه به تقدم و تاخر در گذار جمعیتی، به خصوص گذار باروری، مناطق و کشورهای مختلف جهان هم با تقدم و تاخر وارد درجه جمعیتی شده‌اند یا می‌شوند. درجه جمعیتی اروپا از ۱۹۵۰ تا سال ۲۰۰۰ دوام داشت. درجه جمعیتی چین از ۱۹۹۰ شروع شد و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۱۵ دوام آورد. هند در سال ۲۰۱۰ وارد درجه جمعیتی می‌شود و این دوره در این کشور تا اواسط این قرن دوام می‌آورد. بیشتر کشورهای آفریقایی تا ۲۰۴۵ وارد درجه جمعیتی نمی‌شوند. (همان)

بلوم و دیگران بررسی کرده‌اند که سود جمعیتی - یعنی دوره‌ی زمانی که در آن نسبت بزرگسالان در سنین فعالیت نسبت به کودکان و سالخوردگان بالاست - رشد اقتصادی را می‌تواند تحت تاثیر قرار دهد (Bloom et.al., ۲۰۰۲: ۳). به این ترتیب، سال‌های پیش رو یکی از بهترین زمان‌هایی است که در صورت برنامه‌ریزی درست و متناسب، می‌تواند زمینه رشد اقتصادی کشور را فراهم آورد. ناگفته پیداست که همین فرصت، در صورت بی‌توجهی و عدم برنامه‌ریزی و یا اجرای سیاست‌های نادرست، می‌تواند تبدیل به تهدید و چالش جدی برای جامعه شود.

علاوه بر این، آن‌چه در زمان تورم جوانی جمعیت، برای دولتمردان حائز اهمیت است، دسترسی به اطلاعات جمعیتی، جامعه‌شناسی، روانشناسی و بهداشتی کافی از جوانان مجرد است که اشاره‌ی ضمنی مهمی بر برنامه‌ها و سیاست‌های کوتاه مدت و بلندمدت دولت دارد، زیرا مجردان جوان ممکن است به طور ویژه درگیر مخاطرات رفتاری با ریسک بالا باشند. بنابراین برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری و سرمایه‌گذاری اندیشمندانه در خصوص اشتغال، ازدواج، بهداشت باروری، آموزش و گذران اوقات فراغت جوانان ایرانی دارای اهمیت ویژه‌ای است.

جمعیت جوان کشور به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵ در جدول ۲-۱۴ نشان داده شده است. بررسی جمعیت جوان ۱۵ تا ۲۴ سال نشان می‌دهد که استان سیستان و بلوچستان بالاترین میزان جمعیت جوان را دارا است (۱۸/۹ درصد از کل جمعیت این استان) و کمترین جمعیت جوان مربوط به استانهای تهران و مازندران است (۱۳/۴ درصد از کل جمعیت در این دو استان). اما بررسی جمعیت جوان ۱۵ تا ۲۹ سال نشان می‌دهد که استان سیستان و بلوچستان (۲۸/۴ درصد) بیشترین میزان جمعیت جوان در این سن را دارا است و استان گیلان کمترین میزان جمعیت جوان را دارد (۲۲/۸ درصد). جمعیت جوان سنین ۱۵ تا ۲۹ سال در استان تهران ۲۳/۵ درصد است.

جدول ۲-۱۴- جمعیت جوان کشور به تفکیک استان: ۱۳۹۵

استان	سال ۱۵-۲۴		سال ۱۵-۲۹	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل کشور	۱۱۸۵۱۸۷۶	۱۴/۸	۲۰۰۵۳۰۰۹	۲۵/۱
آذربایجان شرقی	۵۴۸۱۹۰	۱۴/۰	۹۱۷۸۱۷	۲۳/۵
آذربایجان غربی	۵۲۵۱۴۱	۱۶/۱	۸۵۶۳۰۳	۲۶/۲
اردبیل	۱۹۶۵۰۹	۱۵/۵	۳۲۸۰۱۲	۲۵/۸
اصفهان	۶۹۲۵۹۰	۱۳/۵	۱۲۰۷۸۵۴	۲۳/۶
البرز	۳۶۴۸۸۸	۱۳/۵	۶۴۶۲۴۱	۲۳/۸
ایلام	۸۹۲۱۵	۱۵/۴	۱۵۷۸۱۷	۲۷/۲
بوشهر	۱۷۲۰۰۴	۱۴/۸	۳۰۹۶۷۰	۲۶/۶
تهران	۱۷۸۱۲۸۰	۱۳/۴	۳۱۱۸۰۳۷	۲۳/۵
چهارمحال و بختیاری	۱۴۶۴۷۴	۱۵/۵	۲۴۶۹۲۱	۲۶/۱
خراسان جنوبی	۱۲۹۵۱۲	۱۶/۸	۲۰۲۶۶۴	۲۶/۴
خراسان رضوی	۹۶۹۱۷۴	۱۵/۱	۱۶۱۶۸۶۱	۲۵/۱
خراسان شمالی	۱۴۱۳۴۰	۱۶/۴	۲۲۵۸۹۲	۲۶/۲
خوزستان	۷۶۶۲۴۰	۱۶/۳	۱۲۷۶۳۴۸	۲۷/۱
زنجان	۱۵۶۸۴۱	۱۴/۸	۲۶۹۰۷۱	۲۵/۴
سمنان	۱۱۷۱۷۲	۱۶/۷	۱۹۳۳۹۷	۲۷/۵
سیستان و بلوچستان	۵۲۵۷۶۴	۱۸/۹	۷۸۸۰۷۰	۲۸/۴
فارس	۷۰۰۱۷۵	۱۴/۴	۱۲۲۳۷۵۸	۲۵/۲
قزوین	۱۸۰۹۱۸	۱۴/۲	۳۱۵۸۴۲	۲۴/۸
قم	۱۹۷۶۸۹	۱۵/۳	۳۳۵۲۴۳	۲۵/۹
کردستان	۲۴۷۰۶۵	۱۵/۴	۴۲۵۲۵۸	۲۶/۵
کرمان	۵۲۲۰۱۷	۱۶/۵	۸۵۴۷۲۳	۲۷/۰
کرمانشاه	۲۹۷۴۲۲	۱۵/۲	۵۰۹۰۳۸	۲۶/۱
کهگیلویه و بویراحمد	۱۱۵۵۸۰	۱۶/۲	۱۹۷۶۵۳	۲۷/۷
گلستان	۲۸۱۳۴۷	۱۵/۱	۴۷۲۱۰۶	۲۵/۳
گیلان	۳۴۸۷۴۱	۱۳/۸	۵۷۶۹۸۳	۲۲/۸
لرستان	۲۷۶۲۸۴	۱۵/۷	۴۶۴۰۳۳	۲۶/۴
مازندران	۴۴۱۳۶۸	۱۳/۴	۷۶۴۳۵۸	۲۳/۳
مرکزی	۲۰۳۰۶۵	۱۴/۲	۳۴۶۳۷۵	۲۴/۲
هرمزگان	۳۰۰۶۱۵	۱۶/۹	۴۹۸۲۲۲	۲۸/۰
همدان	۲۵۱۸۸۴	۱۴/۵	۴۳۰۳۴۵	۲۴/۸
یزد	۱۶۵۳۷۲	۱۴/۵	۲۷۸۰۹۷	۲۴/۴

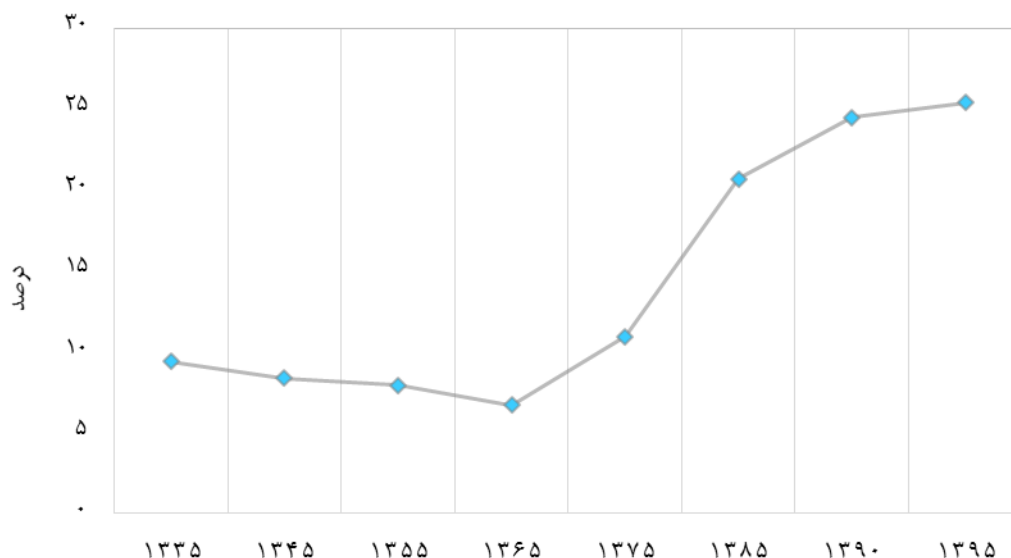
۲-۴- شاخص سالخوردگی

از مهمترین معیارهای مرتبط با سالخوردگی جمعیت، شاخص سالخوردگی یا نسبت سالمندان به کودکان است که از تقسیم جمعیت بالای ۶۵ سال به جمعیت زیر ۱۵ سال به دست می‌آید (البته آن را در ۱۰۰ ضرب می‌کنند). می‌توان دامنه‌های دیگری را هم انتخاب کرد. مثلاً جمعیت بالای ۵۰ ساله به جمعیت زیر ۱۰ سال، ولی حالت اول معمول است. شاخص سالخوردگی بیشترین حساسیت را به تفاوت‌ها و تغییرات در ترکیب سنی دارد و برای برخی اهداف می‌تواند بهترین معیار باشد. این شاخص، تغییرات باروری را به سرعت در خود نشان می‌دهد که همین موضوع هم اهمیت زیادی در بررسی سالخوردگی جمعیت دارد. طبق این معیار، جمعیت‌های با رقم کمتر از ۱۵، جوان و جمعیت‌های بیش از ۳۰ سال، سالخورده به حساب می‌آیند. در سطح دنیا در سال ۲۰۰۰، شاخص سالخوردگی دو کشور ژاپن و بلغارستان بیش از ۱۰۰ بوده و پیش‌بینی شده است که تا سال ۲۰۳۰، همه کشورهای توسعه یافته شاخص بیش از ۱۰۰ داشته باشند و حتی در ژاپن و برخی کشورهای اروپایی به بالای ۲۰۰ هم برسد. برخی جامعه‌شناسان همچون پترسون، با توجه به تغییرات ساخت سنی برخی جوامع و سالخورده شده جمعیت آن‌ها با عنوان خاکستری شدن جمعیت یاد کرده‌اند و آن را ثمره دو عامل در روندهای طولانی‌مدت جمعیت دانسته‌اند: اول تمایل خانواده‌ها به داشتن فرزند کمتر و دوم زنده ماندن افراد بیشتر. این تغییرات اهمیت زیاد و بیشماری برای آینده جمعیت دارد. در کشور ما ایران، نیز به بحث سالخوردگی جمعیت بیش از پیش توجه شده است و با توجه به روندهای آینده، انتظار افزایش این توجه می‌رود؛ ضرغامی (۱۳۹۰).

جدول ۲-۱۵ و شکل ۲-۱۴ شاخص سالخوردگی را طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

جدول ۲-۱۵- شاخص سالخوردگی جمعیت ایران: ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ (درصد)

شاخص سالخوردگی	سال
۹/۴۰	۱۳۳۵
۸/۳۷	۱۳۴۵
۷/۹۰	۱۳۵۵
۶/۶۸	۱۳۶۵
۱۰/۹۴	۱۳۷۵
۲۰/۶۸	۱۳۸۵
۲۴/۴۷	۱۳۹۰
۲۵/۴	۱۳۹۵

شکل ۲-۴۶- شاخص سالخوردگی جمعیت ایران: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

شکل ۲-۴۶ شاخص سالخوردگی جمعیت ایران را در سال‌های مختلف سرشماری نشان می‌دهد. به این ترتیب که این شاخص از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۵، روند کاهش تدریجی داشته و در این سال به ۶/۶۸ درصد رسیده است. این روند عمدتاً به خاطر کاهش مرگ و میر کودکان و نوزادان و بخشی هم افزایش موالید بوده است که باعث شده میزان رشد سالیانه جمعیت کودک و نوجوان در این مدت بیش از میزان رشد جمعیت سالمند باشد. از سال ۱۳۶۵ و با کاهش سریع باروری، روند این شاخص هم معکوس شده به طوری که در سال ۱۳۹۵ به ۲۵/۴ درصد رسیده است که نشان می‌دهد جمعیت ایران به سمت سالخوردگی در حرکت است.

جدول ۲-۱۶ شاخص سالخوردگی را طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ به تفکیک استان نشان می‌دهد. طبق سرشماری ۱۳۹۵ استان گیلان با ۴۹/۹ درصد، بالاترین میزان را در شاخص سالخوردگی دارا است. در استان‌های آذربایجان شرقی، اصفهان، تهران، سمنان، کرمانشاه، گیلان، مازندران، مرکزی و همدان این شاخص ۳۰ درصد و بالاتر است که نشان دهنده سالخوردگی جمعیت در این استان‌ها است. این شاخص در استان سیستان و بلوچستان ۸/۴ درصد است که نشان دهنده جوان بودن جمعیت این استان است.

مقایسه این شاخص طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان دهنده افزایش چشمگیر این شاخص در استان‌های کشور طی این دوره است. تنها در استان سیستان و بلوچستان روند افزایشی نسبت به سایر استان‌ها کند بوده به طوری که از ۵/۴ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۸/۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۲-۱۶- شاخص سالخوردگی^۷ به تفکیک استان (درصد): ۹۵-۱۳۶۵

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۶/۷	۱۰/۹	۲۰/۷	۲۴/۵	۲۵/۴
آذربایجان شرقی	۶/۳	۱۳/۴	۲۴/۷	۳۱/۸	۳۱/۷
آذربایجان غربی	۵/۶	۱۰/۱	۱۸/۶	۲۱/۴	۲۲/۰
اردبیل	۴/۹	۱۰/۲	۲۱/۳	۲۶/۲	۲۷/۲
اصفهان	۷/۹	۱۳/۱	۲۶/۲	۳۱/۰	۳۲/۷
البرز	-	-	-	۲۲/۶	۲۶/۱
ایلام	۵/۵	۸/۳	۱۷/۶	۲۱/۰	۲۴/۲
بوشهر	۵/۳	۸/۸	۱۵/۸	۱۶/۲	۱۶/۱
تهران ^۸	۷/۹	۱۲/۰	۲۳/۱	۳۰/۹	۳۳/۶
چهارمحال و بختیاری	۵/۳	۹/۵	۱۸/۴	۲۱/۲	۲۲/۲
خراسان جنوبی	۸/۱	۱۵/۲	۲۴/۶	۲۶/۵	۲۴/۳
خراسان رضوی	۷/۰	۱۰/۷	۱۹/۲	۲۲/۲	۲۰/۸
خراسان شمالی	۵/۴	۸/۹	۱۶/۸	۱۹/۸	۲۰/۰
خوزستان	۵/۴	۷/۵	۱۳/۲	۱۵/۵	۱۶/۲
زنجان	۶/۲	۱۱/۲	۲۳/۶	۲۸/۰	۲۷/۹
سمنان	۱۰/۶	۱۶/۰	۲۶/۷	۳۰/۵	۳۱/۴
سیستان و بلوچستان	۵/۴	۶/۰	۷/۶	۸/۶	۸/۴
فارس	۶/۱	۱۰/۹	۲۱/۸	۲۵/۱	۲۶/۷
قزوین	۶/۹	۱۰/۴	۲۰/۹	۲۵/۷	۲۵/۸
قم	۶/۷	۹/۷	۱۷/۲	۱۹/۱	۱۹/۰
کردستان	۶/۳	۹/۸	۲۰/۲	۲۴/۳	۲۵/۴
کرمان	۶/۷	۱۰/۱	۱۶/۶	۱۸/۲	۱۸/۸
کرمانشاه	۶/۲	۱۰/۲	۲۲/۱	۲۷/۰	۳۰/۰
کهگیلویه و بویراحمد	۴/۰	۶/۸	۱۴/۷	۱۷/۰	۱۶/۸
گلستان	۵/۰	۸/۴	۱۵/۷	۱۷/۹	۱۸/۵
گیلان	۸/۱	۱۶/۴	۳۴/۳	۴۳/۴	۴۹/۹
لرستان	۵/۶	۸/۹	۱۹/۰	۲۳/۳	۲۳/۸
مازندران	۶/۵	۱۱/۲	۲۸/۱	۳۴/۱	۳۸/۷
مرکزی	۷/۷	۱۴/۶	۲۹/۶	۳۴/۶	۳۴/۷
هرمزگان	۶/۵	۸/۹	۱۳/۲	۱۳/۳	۱۳/۲
همدان	۶/۹	۱۱/۷	۲۶/۲	۳۱/۶	۳۲/۲
یزد	۹/۰	۱۳/۵	۲۳/۸	۲۴/۶	۲۱/۸

^۷ جمعیت‌های مورد استفاده در محاسبه نسبت‌های وابستگی طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ تقریبی بوده و بر اساس توزیع جمعیت استان‌های کشور بر حسب سه گروه عمده سنی محاسبه شده است.

^۸ نسبت وابستگی استان تهران طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ بر اساس جمعیت این استان مطابق تقسیمات کشوری سال ۱۳۸۵ (که شامل استان البرز کنونی می‌باشد)، محاسبه شده است.

۲-۵- ترکیب جنسی

در علم جمعیت شناسی جمعیت از نظر جنس به دو گروه مرد و زن تفکیک می‌شود. اطلاعات درباره جنس در برنامه‌ریزی‌های مختلف و به ویژه برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به‌طور متفاوت رخ می‌دهند. باروری، یا تعداد فرزندان متولد شده در ارتباط با ویژگی‌های زنان، همسران، سن زوجین، طول مدت ازدواج و فاصله بین موالید اندازه‌گیری می‌شود. بین میزان‌های مرگ دو جنس، به ویژه در سنین بالاتر تفاوت‌های اساسی وجود دارد که عمدتاً ناشی از تفاوت‌های بیولوژیکی - اند. همچنین تفاوت در رفتارهای تحرک مکانی دو جنس، که تابعی از مقتضیات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هر جامعه است، بخشی از تفاوت در نسبت‌های جنسی جوامع مختلف را موجب می‌شود. اغلب به دلیل مرد گزین بودن بیشتر جریان‌های مهاجرت (به خصوص مهاجرت‌های روستا - شهر)، نسبت جنسی در مبدأ، با کاهش و در مقصد با افزایش همراه است. از این رو زمانی که شاخص‌های جمعیتی (باروری، مرگ و میر و مهاجرت) را مقایسه می‌کنیم در نظر گرفتن تفاوت در ترکیب جنسی آن‌ها اهمیت می‌یابد. سنجه‌ای که عموماً برای نشان دادن ترکیب جنسی جمعیت به کار برده می‌شود، نسبت جنسی است.

نسبت جنسی عبارت است از تعداد مردان در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن. معمولاً در هنگام تولد نسبت موالید پسر به موالید دختر مساوی ۱/۰۵ است. بدین معنی که در مقابل ۱۰۰ تولد دختر ۱۰۵ تولد پسر وقوع می‌یابد. اما این نسبت همیشه مساوی ۱/۰۵ نیست و تفاوت‌های ناچیزی در زمان و مکان از این لحاظ به چشم می‌خورد. نسبت موالید پسر به موالید دختر را در اصطلاح جمعیت‌شناسی نسبت جنسی در هنگام تولد می‌نامند. نسبت جنسی جمعیت در سنین بعد از تولد نیز به همین روش محاسبه می‌شود، به طوری که تعداد مردان هر سن یا هر گروه سنی را به تعداد زنان همان سن یا گروه سنی تقسیم می‌کنند.

جدول ۲-۱۷ نسبت جنسی به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سرشماری‌های ۹۵-۱۳۳۵ را نشان می‌دهد. همان گونه که داده‌ها نشان می‌دهد نسبت جنسی کل کشور در سرشماری ۱۳۳۵، برابر با ۱۰۳/۵۸ می‌باشد. این نسبت در سرشماری ۱۳۴۵ به ۱۰۷/۳۱ افزایش یافته که از همه ارقام نسبت جنسی سرشماری‌های انجام شده در کشور بالاتر است. نسبت جنسی کل کشور از سال ۱۳۴۵ به بعد روندی کاهشی داشته و نهایتاً در سرشماری ۱۳۹۵ به رقم ۱۰۳ کاهش یافته است. بالاترین مقدار نسبت جنسی در مناطق شهری کشور (۱۰۹/۶۰) در سال ۱۳۵۵ بوده و از این سال به بعد نسبت جنسی مناطق شهری کاهش یافته است. نسبت جنسی مناطق شهری در سرشماری ۱۳۹۵ به ۱۰۱/۸۳ رسیده است. بر عکس مناطق شهری، نسبت جنسی در مناطق روستایی روند یکسانی در طی سال‌های مورد بررسی نداشته است. نسبت جنسی در مناطق روستایی در سرشماری ۱۳۳۵ برابر با ۱۰۲/۳۱ و پس از نوساناتی در طی دوره ۸۵-۱۳۴۵ در سرشماری ۱۳۹۵ به ۱۰۵/۲۵ رسیده است.

جدول ۲-۱۷- نسبت جنسی به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۹۵-۱۳۳۵

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۱۰۳/۵۸	۱۰۷/۳۱	۱۰۶/۱۰	۱۰۴/۶۲	۱۰۳/۳۰	۱۰۴/۰۰	۱۰۲/۰۰	۱۰۳/۰۰
نقاط شهری	۱۰۶/۴۸	۱۰۸/۵۰	۱۰۹/۶۰	۱۰۵/۳۱	۱۰۴/۴۰	۱۰۳/۸۰	۱۰۱/۵۰	۱۰۱/۸۳
نقاط روستایی	۱۰۲/۳۱	۱۰۶/۵۶	۱۰۳/۱۰	۱۰۳/۸۳	۱۰۱/۶۰	۱۰۳/۱۰	۱۰۲/۴۵	۱۰۵/۲۵

جدول ۲-۱۷ نسبت جنسی به تفکیک استان‌های کشور در سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵ را نشان می‌دهد. همان گونه که داده‌های جدول نشان می‌دهد بیشترین مقدار نسبت جنسی (۱۰۹) در سرشماری ۱۳۶۵ متعلق به استان همدان و کمترین نسبت جنسی (۱۰۱) هم متعلق به استان سیستان و بلوچستان است. مقادیر نسبت جنسی بقیه استان‌ها بین مقدار نسبت جنسی این دو استان قرار می‌گیرد. در سرشماری ۱۳۷۵ بیشترین نسبت جنسی (۱۰۶) مربوط به استان‌های تهران، سمنان، کرمانشاه، هرمزگان و یزد بوده و کمترین مقدار نسبت جنسی (۹۹) هم مربوط به استان‌های مازندران، گیلان و گلستان بوده است. در سرشماری ۱۳۸۵ بیشترین مقدار نسبت جنسی (۱۱۲) مربوط به استان بوشهر و کمترین مقدار نسبت جنسی را هم استان خراسان شمالی (۹۸) داشته است. در سرشماری ۱۳۹۰ نیز استان بوشهر دارای بیشترین مقدار نسبت جنسی (۱۱۹) و استان‌های گیلان و خراسان شمالی دارای کمترین مقدار نسبت جنسی (۹۹) در بین دیگر استان‌های کشور می‌باشد. در سرشماری ۱۳۹۵ نیز استان بوشهر دارای بیشترین مقدار نسبت جنسی (۱۱۴) و استان گیلان کمترین مقدار نسبت جنسی (۱۰۰) در بین دیگر استان‌های کشور می‌باشد. تفاوت نسبتاً زیاد مقدار نسبت جنسی در استان بوشهر در مقایسه با دیگر استان‌ها به دلیل مهاجرپذیر بودن جمعیت مردان برای اشتغال در این استان است و به همین دلیل نسبت جنسی در این استان بالا است.

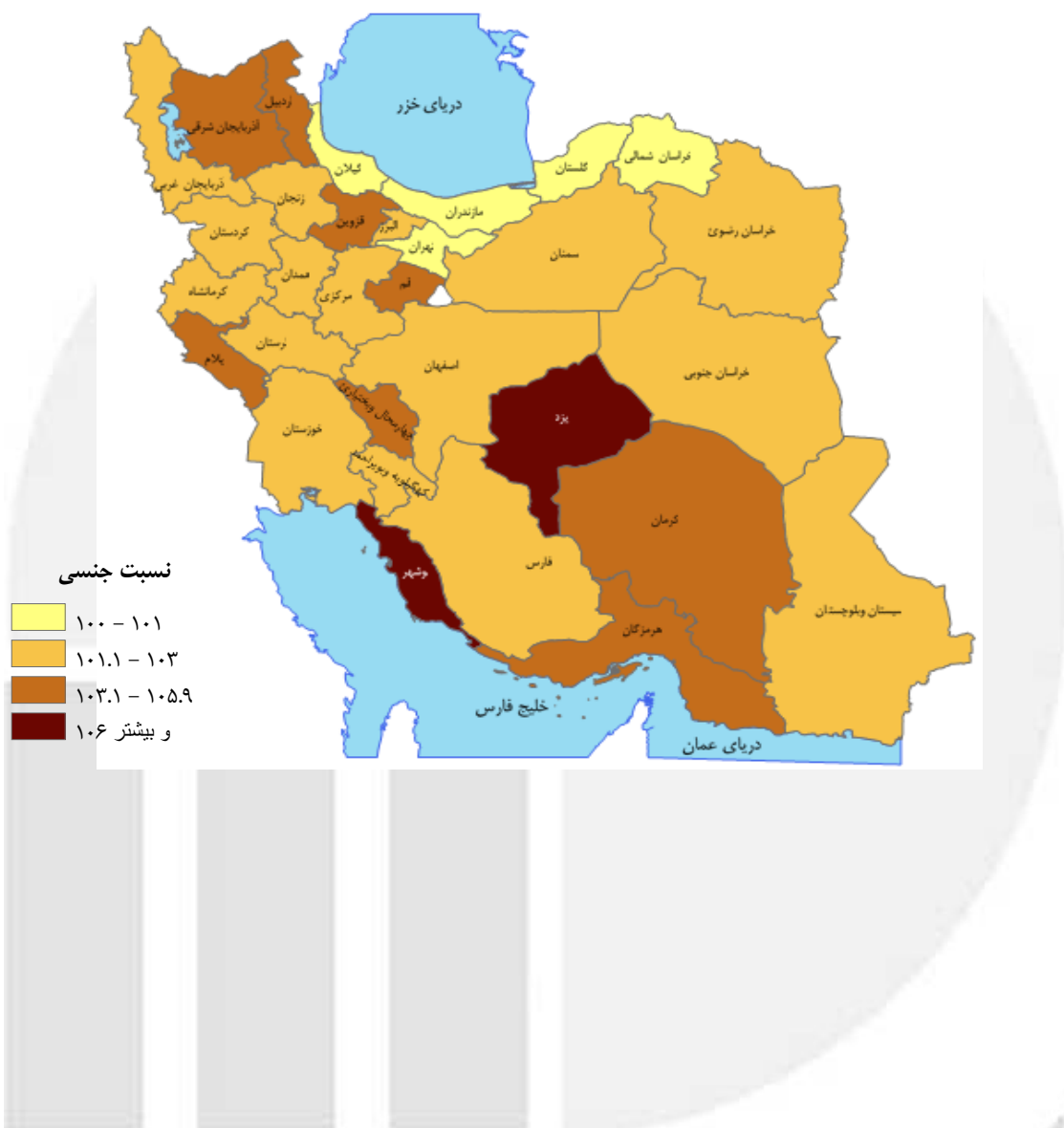
مرکز آمار ایران

جدول ۲-۱۸- نسبت جنسی به تفکیک استان : ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل کشور	۱۰۵	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۳
آذربایجان شرقی	۱۰۵	۱۰۲	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۴
آذربایجان غربی	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۲	۱۰۳
اردبیل	-	۱۰۲	۱۰۱	۱۰۳	۱۰۵
اصفهان	۱۰۷	۱۰۵	۱۰۵	۱۰۳	۱۰۳
البرز	-	-	۱۰۶	۱۰۳	۱۰۳
ایلام	۱۰۷	۱۰۴	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۴
بوشهر	۱۰۴	۱۰۳	۱۱۲	۱۱۹	۱۱۴
تهران	۱۰۶	۱۰۶	۱۰۶	۱۰۲	۱۰۱
چهار محال و بختیاری	۱۰۵	۱۰۲	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۴
خراسان جنوبی	-	۱۰۱	۱۰۳	۱۰۱	۱۰۳
خراسان رضوی	۱۰۳	۱۰۱	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۲
خراسان شمالی	-	۱۰۰	۹۸	۹۹	۱۰۱
خوزستان	۱۰۵	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۲	۱۰۳
زنجان	۱۰۴	۱۰۱	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲
سمنان	۱۰۵	۱۰۶	۱۰۵	۱۰۲	۱۰۳
سیستان و بلوچستان	۱۰۱	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۰	۱۰۲
فارس	۱۰۵	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۲	۱۰۳
قزوین	-	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۴
قم	-	۱۰۵	۱۰۵	۱۰۴	۱۰۴
کردستان	۱۰۵	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۱	۱۰۳
کرمان	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۵
کرمانشاه	۱۰۶	۱۰۶	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۲
کهگیلویه و بویر احمد	۱۰۷	۱۰۳	۱۰۲	۱۰۰	۱۰۳
گلستان	-	۹۹	۹۹	۱۰۰	۱۰۱
گیلان	۱۰۳	۹۹	۹۹	۹۹	۱۰۰
لرستان	۱۰۶	۱۰۴	۱۰۴	۱۰۲	۱۰۳
مازندران	۱۰۲	۹۹	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱
مرکزی	۱۰۳	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۲	۱۰۳
هرمزگان	۱۰۴	۱۰۶	۱۰۷	۱۰۴	۱۰۴
همدان	۱۰۹	۱۰۲	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۳
یزد	۱۰۷	۱۰۶	۱۰۹	۱۰۶	۱۰۶

مرکز آمار ایران

شکل ۲-۴۷- نسبت جنسی جمعیت به تفکیک استان در سال ۱۳۹۵

مرکز آمار ایران

فصل ۳

آینده‌نگری جمعیت کشور تا افق ۱۴۳۰ شمسی

مرکز آمار ایران

۳-۱- عوامل موثر بر رشد جمعیت

رشد جمعیت در چند دهه اخیر یکی از مباحث مهم جمعیتی بوده که همواره اذهان محافل جمعیتی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را به خود مشغول داشته است و پیامدهای آن از جهات مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. کشورها همواره در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در پی چاره‌اندیشی و برنامه‌ریزی افزایش یا کاهش جمعیت و تأثیراتی که ایجاد می‌کند هستند. آگاهی از رشد جمعیت همراه با سایر متغیرهای اقتصادی - اجتماعی پایه و اساس هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه ملی است، چرا که پیش‌بینی نیازمندی‌های اولیه‌ی هر جامعه مبتنی بر آمارهای مربوط به رشد جمعیت است. می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین متغیرها که در برنامه‌ریزی به‌عنوان مبنای محاسبات در نظر گرفته می‌شود، جمعیت، دگرگونی آن در گذشته، حال و پیش‌بینی تحولات آن در آینده است. رشد جمعیت چهار جز مهم دارد که عبارتند از موالید، مرگ و میر، مهاجرپذیری و مهاجرفرستی که تأثیر موالید و مهاجرپذیری افزایشی است، در صورتی که تأثیر مرگ و میر و مهاجرفرستی کاهش‌ی است. در ادامه به بررسی روند هر کدام از اجزای تغییرات جمعیت پرداخته می‌شود.

۳-۱-۱- باروری

زاد و ولد یکی از دو پدیده طبیعی و ذاتی جمعیت و عامل منحصر به فرد افزایش جمعیت در مقیاس جهانی است. این پدیده در جمعیت‌شناسی تحت عنوان باروری مورد مطالعه قرار می‌گیرد. باروری به رفتار تجربی، واقعی یا بالفعل فرزندآوری جمعیت اطلاق می‌شود. باروری به‌عنوان مهم‌ترین شاخص تأثیرگذار بر رشد جمعیت محسوب می‌شود. با این حال باروری پدیده‌ای جمعی است و نه فردی. به‌عبارت دیگر هر چند داده‌های اولیه به فرد مربوط است اما شاخص‌های باروری یکی از عوامل اصلی تغییرات جمعیت را مطرح می‌کند. در جمعیتی که در معرض مهاجرت نیست، ثبات یا تغییر در باروری، در کنار ثبات یا تغییر در مرگ و میر، عامل اصلی ثبات یا تغییر در حجم، توزیع و ترکیب جمعیت است. در جمعیت‌های بسته (بدون مهاجرپذیری و مهاجرفرستی)، تنها عامل رشد جمعیت باروری است، در صورتی که باروری از مرگ و میر بیش‌تر باشد جمعیت رشد می‌کند. سرایی (۱۳۸۱).

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندان که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۱۵ تا ۴۹ سال) بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان به دنیا می‌آورد. جدول ۳-۱ تغییرات شاخص میزان باروری کل به تفکیک استان بر حسب دوره‌های پنج‌ساله از ۹۵-۱۳۷۶ را نشان می‌دهد. همان گونه که داده‌های جدول نشان می‌دهد روند باروری کل در همه استان‌ها از ۹۰-۱۳۷۶ روندی کاهش‌ی بوده است. میزان باروری اکثر استان‌ها از ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره قبل اندکی افزایش یافته است. نکته قابل ذکر این که در همه دوره‌های مورد بررسی میزان باروری کل استان سیستان و بلوچستان بالاتر از دیگر استان‌های کشور قرار دارد.

۳-۱- میزان باروری کل به تفکیک استان : ۱۳۷۶-۱۳۹۵

شرح	۱۳۷۶-۸۰	۱۳۸۱-۸۵	۱۳۸۶-۹۰	۱۳۹۱-۹۵
کشور	۲/۰۹	۱/۸۱	۱/۷۹	۲/۰۱
آذربایجان شرقی	۱/۸۸	۱/۷	۱/۷۵	۱/۹۸
آذربایجان غربی	۲/۳۸	۲/۰۷	۲/۰	۲/۲۲
اردبیل	۲/۱۴	۱/۷۷	۱/۷۸	۱/۹۹
اصفهان	۱/۸	۱/۵۴	۱/۵۴	۱/۷۴
البرز	۱/۷۲	۱/۵	۱/۴۶	۱/۶۱
ایلام	۲/۲	۱/۹۱	۱/۷۸	۱/۹۸
بوشهر	۲/۲۶	۲/۱۳	۲/۱۳	۲/۳۳
تهران	۱/۷	۱/۴	۱/۳۹	۱/۵۶
چهارمحال و بختیاری	۲/۳۳	۲/۰۲	۲/۰	۲/۲۷
خراسان رضوی	۲/۳۷	۲/۰۶	۲/۰	۲/۴۱
خراسان شمالی	۲/۵۷	۲/۱۹	۲/۲	۲/۸۴
خراسان جنوبی	۲/۶۹	۲/۵۶	۲/۴۸	۲/۸۵
خوزستان	۲/۵۸	۲/۱۵	۲/۱۲	۲/۲۸
زنجان	۲/۰۹	۱/۷۸	۱/۷۹	۲/۱۱
سمنان	۱/۹۷	۱/۷۸	۱/۶۲	۱/۸۸
سیستان و بلوچستان	۴/۴۷	۳/۹۵	۳/۷۱	۳/۹۶
فارس	۲/۰	۱/۷۰	۱/۶۷	۱/۸۳
قزوین	۱/۹۱	۱/۶۸	۱/۶۴	۱/۹۱
قم	۲/۲۱	۱/۹۵	۱/۹۴	۲/۲۳
کردستان	۲/۰۸	۱/۹۳	۱/۹	۲/۰۳
کرمان	۲/۶۴	۲/۳۲	۲/۱۵	۲/۳۲
کرمانشاه	۲/۰۳	۱/۷۱	۱/۶۵	۱/۷۵
کهگیلویه و بویراحمد	۲/۴۸	۲/۲۵	۲/۲۷	۲/۲۹
گلستان	۲/۱۴	۱/۹۶	۲/۰	۲/۳۸
گیلان	۱/۷۱	۱/۳۹	۱/۲۸	۱/۳۸
لرستان	۲/۲۶	۱/۸۷	۱/۸۳	۲/۱۰
مازندران	۱/۷۱	۱/۴۲	۱/۴۰	۱/۵۱
مرکزی	۱/۹۲	۱/۶۷	۱/۶۱	۱/۸۱
هرمزگان	۲/۹۳	۲/۵۳	۲/۴۳	۲/۶۴
همدان	۱/۹۳	۱/۶۶	۱/۶۶	۱/۹۷
یزد	۲/۲۲	۲/۰۲	۲/۱۲	۲/۴۸

مرکز آمار ایران

مرگ و میر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. این پدیده شمول عام دارد و کلیه افراد جمعیت را در بر می‌گیرد. شدت مرگ و میر بر حسب سن و جنس متفاوت است و به همین دلیل مطالعات مرگ و میر اغلب به تفکیک سن و جنس انجام می‌شود.

سازمان ملل و سازمان جهانی بهداشت از بین رفتن دایمی نشانه‌های زندگی در هر زمانی پس از تولد را مرگ و میر می‌نامند. مرده‌زایی (Foetal Death) شامل تعریف مرگ نمی‌شود. شمار مرگ و میرها نیز مانند بسیاری از پدیده‌های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی‌های زیست محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت‌های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی‌های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آنها می‌تواند مطالعات مرگ و میر را به جهت خاصی سوق دهد و تشابهات و تمایزات آن را در شرایط مختلف بررسی کند که بر حسب مورد می‌توان آن‌ها را مطالعات افتراقی مرگ و میر یا مطالعات موردی نامید. منبع اصلی آمارهای مرگ و میر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مرگ و میر، امید زندگی بدو تولد است که آن را عمر متوسط نیز می‌نامند. منظور از امید زندگی بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد. معمولاً این شاخص را برای نسلی از زنان یا مردان یک جامعه (به صورت جداگانه) محاسبه می‌کنند زیرا مرگ و میر هر جنس تحت تأثیر عوامل متفاوتی قرار دارد؛ تمنا (۱۳۸۴).

جدول ۳-۲- شاخص امید زندگی بدو تولد به تفکیک جنس در استان‌های کشور را در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. داده‌ها نشان می‌دهد که از سال ۹۵-۱۳۸۵ امید زندگی در همه استان‌های کشور برای مردان و زنان بهبود یافته است. با این حال میزان تغییرات این شاخص در همه استان‌ها به یک اندازه نیست. این امر به دلیل ارتباط متقابل و بسیار نزدیک شاخص امید زندگی و سطح توسعه یافتگی استان‌هاست.

مرکز آمار ایران

جدول ۳-۲- شاخص امید زندگی در بدو تولد به تفکیک استان و جنس: ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

شرح	۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
جمع	۷۱/۱	۷۳/۱	۷۱/۵	۷۴	۷۲/۸	۷۵/۷
آذربایجان شرقی	۷۰/۳	۷۲/۵	۷۱/۱	۷۳/۹	۷۲/۵	۷۵/۹
آذربایجان غربی	۶۹/۰	۷۰/۸	۷۱/۰	۷۳/۱	۷۱/۶	۷۶/۳
اردبیل	۶۹/۸	۷۱/۶	۷۰/۵	۷۳/۲	۷۱/۳	۷۵/۶
اصفهان	۷۱/۷	۷۴/۲	۷۰/۹	۷۳/۷	۷۳/۰	۷۷/۰
البرز	۷۱/۹	۷۵/۱	۷۱/۴	۷۴/۲	۷۴/۴	۷۸/۰
ایلام	۶۶/۴	۶۷/۲	۷۰/۴	۷۲/۰	۷۰/۵	۷۲/۰
بوشهر	۷۰/۰	۷۲/۵	۷۱/۴	۷۴/۴	۷۱/۰	۷۳/۵
تهران	۷۱/۹	۷۵/۱	۷۱/۳	۷۴/۳	۷۴/۳	۷۷/۸
چهارمحال و بختیاری	۶۹/۸	۷۱/۸	۶۹/۸	۷۲/۱	۷۰/۲	۷۵/۰
خراسان رضوی	۶۹/۵	۷۲/۰	۶۸/۶	۷۰/۹	۷۲/۱	۷۶/۲
خراسان شمالی	۶۹/۰	۷۱/۲	۷۰/۲	۷۳/۰	۶۹/۸	۷۲/۶
خراسان جنوبی	۶۸/۰	۷۰/۰	۶۹/۶	۷۲/۱	۷۰/۸	۷۳/۹
خوزستان	۷۰/۸	۷۲/۸	۷۱/۲	۷۳/۷	۷۱/۳	۷۳/۹
زنجان	۷۰/۰	۷۲/۰	۷۱/۵	۷۴/۵	۷۳/۲	۷۵/۸
سمنان	۷۱/۷	۷۴/۲	۷۰/۰	۷۲/۷	۷۳/۲	۷۶/۱
سیستان و بلوچستان	۶۵/۷	۶۷/۵	۶۷/۲	۶۹/۵	۶۵/۷	۶۹/۲
فارس	۷۱/۱	۷۳/۹	۷۰/۴	۷۳/۶	۷۲/۱	۷۶/۳
قزوین	۷۱/۵	۷۴/۰	۷۰/۹	۷۳/۸	۷۱/۸	۷۵/۳
قم	۷۱/۴	۷۳/۹	۷۱/۸	۷۴/۷	۷۱/۵	۷۵/۶
کردستان	۶۷/۶	۶۹/۵	۶۸/۱	۷۰/۸	۷۰/۶	۷۴/۱
کرمان	۶۹/۲	۷۱/۵	۷۰/۹	۷۳/۷	۷۱/۴	۷۵/۵
کرمانشاه	۶۹/۳	۷۰/۶	۷۰/۸	۷۲/۴	۷۰/۴	۷۵/۳
کهگیلویه و بویراحمد	۶۷/۴	۶۹/۵	۷۱/۱	۷۳/۴	۷۱/۲	۷۳/۱
گلستان	۶۹/۵	۷۱/۶	۷۲/۰	۷۴/۴	۷۰/۸	۷۴/۲
گیلان	۷۲/۴	۷۴/۴	۷۲/۳	۷۴/۷	۷۲/۱	۷۶/۵
لرستان	۶۸/۸	۷۰/۵	۷۰/۹	۷۲/۹	۷۱/۱	۷۴/۵
مازندران	۷۱/۵	۷۲/۹	۷۱/۸	۷۴/۶	۷۳/۵	۷۷/۰
مرکزی	۷۰/۲	۷۲/۴	۷۱/۱	۷۳/۹	۷۲/۹	۷۶/۷
هرمزگان	۶۸/۵	۶۹/۲	۶۹/۷	۷۱/۹	۶۹/۹	۷۳/۷
همدان	۶۹/۶	۷۱/۸	۷۰/۸	۷۳/۵	۷۱/۲	۷۵/۶
یزد	۷۰/۶	۷۳/۵	۷۰/۹	۷۳/۷	۷۳/۲	۷۶/۷

مرکز آمار ایران

مهاجرت یکی از عناصر اصلی رشد مطلق جمعیت است که در سطوح مختلف جغرافیایی وجود دارد. تفاوتی که مهاجرت با دو عنصر دیگر رشد مطلق جمعیت دارد، اثر آن بر دو جامعه مبدأ و مقصد است. مهاجرت از یک جامعه موجب کاهش رشد مطلق آن و ورود آن‌ها به جامعه دیگر موجب افزایش رشد جامعه مهاجرپذیر می‌شود. مهاجرت از جمله پدیده‌های جمعیتی است که از دیدگاه اقتصادی و اجتماعی دارای اهمیت فراوانی است، زیرا پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم آن بر جنبه‌های گوناگون جمعیت اثر می‌گذارد.

با وجود این که مهاجرت جزء مهمی در رشد جمعیت است، اما در بیشتر کشورهای جهان به خوبی ثبت نمی‌شود. فقط کشورهای توسعه یافته معدودی یک سیستم ثبت جمعیتی دارند که نه تنها تولدها و مرگ و میرها بلکه سایر تغییرات را در خصوص وضعیت اتباع خود، مانند وضعیت اجتماعی و مدنی، استخدام و همچنین تغییر محل اقامت آن‌ها ثبت می‌کنند. هلند از جمله این کشورهاست. در بیشتر کشورها مهاجرت به روش غیرمستقیم برآورد می‌شود و در نتیجه بخشی از کل نقل و انتقال‌ها مشخص می‌گردد. چنانچه جمعیت یک کشور یا یک منطقه در داخل کشور، با میزانی متفاوت از میزان طبیعی افزایش جمعیت، رشد کند این اختلاف به مهاجرت مربوط می‌شود؛ اری اگا (۱۳۷۸).

مهاجران وارد شده و خارج شده از هر استان در طی دوره‌های ده‌ساله از ۸۵-۱۳۵۵ و دوره‌های پنج‌ساله ۹۰-۱۳۸۵ و ۹۵-۱۳۹۰ به ترتیب در جداول ۳-۳ تا ۷-۳ ارائه شده است. همان‌گونه که داده‌های جداول نشان می‌دهد در تمامی دوره‌های مذکور استان تهران مهاجرپذیرترین استان بوده است. در دوره‌های ۶۵-۱۳۵۵، ۷۵-۱۳۶۵، ۹۰-۱۳۸۵ و ۹۵-۱۳۹۰ استان خوزستان و در دوره ۸۵-۱۳۷۵ استان آذربایجان شرقی مهاجرفرست‌ترین استان‌ها هستند.

مرکز آمار ایران

جدول ۳-۳- مهاجران وارد شده و خارج شده از هر استان طی دوره ۶۵-۱۳۵۵

شرح	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
جمع	۱۸۷۲۳۵۰	۱۰۰/۰	۱۸۷۲۳۵۰	۱۰۰/۰	۰	۱۰۰/۰
آذربایجان شرقی	۳۹۰۱۴	۲/۱	۲۶۳۸۰۴	۱۴/۱	-۵/۵	۱۴/۸
آذربایجان غربی	۳۰۸۸۱	۱/۶	۴۴۶۹۵	۲/۴	-۰/۳	۶۹/۱
اصفهان	۱۶۳۳۲۳	۸/۷	۷۸۱۶۶	۴/۲	۲/۱	۲۰۸/۹
ایلام	۱۰۸۳۹	۰/۶	۱۵۰۳۶	۰/۸	-۰/۱	۷۲/۱
بوشهر	۷۱۲۵۲	۳/۸	۲۰۰۹۷	۱/۱	۱/۲	۳۵۴/۵
تهران	۷۴۱۹۴۰	۳۹/۶	۲۶۵۹۴۴	۱۴/۲	۱۱/۶	۲۷۹/۰
چهارمحال و بختیاری	۱۱۹۲۸	۰/۶	۲۱۹۶۹	۱/۲	-۰/۲	۵۴/۳
خراسان	۹۴۳۳۳	۵/۰	۸۲۶۴۳	۴/۴	۰/۳	۱۱۴/۱
خوزستان	۸۱۴۵۴	۴/۴	۳۴۹۰۹۸	۱۸/۶	-۶/۵	۲۳/۳
زنجان	۵۴۱۷۸	۲/۹	۸۳۳۸۲	۴/۵	-۰/۷	۶۵/۰
سمنان	۲۴۱۰۵	۱/۳	۱۹۸۲۶	۱/۱	۰/۱	۱۲۱/۶
سیستان و بلوچستان	۲۸۴۴۳	۱/۵	۳۰۴۷۵	۱/۶	۰/۰	۹۳/۳
فارس	۱۱۸۰۳۷	۶/۳	۵۷۱۶۰	۳/۱	۱/۵	۲۰۶/۵
کردستان	۱۵۶۷۹	۰/۸	۵۰۹۰۰	۲/۷	-۰/۹	۳۰/۸
کرمان	۲۹۳۰۸	۱/۶	۲۳۸۲۲	۱/۳	۰/۱	۱۲۳/۰
کرمانشاه	۳۵۶۸۱	۱/۹	۵۳۲۸۷	۲/۸	-۰/۴	۶۷/۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۶۳۱۷	۰/۹	۹۰۰۹	۱/۵	۰/۲	۱۸۱/۱
گیلان	۴۸۹۸۳	۲/۶	۷۹۷۵۵	۴/۳	-۰/۷	۶۱/۴
لرستان	۲۹۷۸۰	۱/۶	۶۲۲۷۱	۳/۳	-۰/۸	۴۷/۸
مازندران	۷۷۶۹۸	۴/۱	۷۵۵۹۵	۴/۰	۰/۱	۱۰۲/۸
مرکزی	۳۹۷۴۴	۲/۱	۶۲۵۰۴	۳/۳	-۰/۶	۶۳/۶
هرمزگان	۵۰۱۹۰	۲/۷	۱۷۳۲۴	۰/۹	۰/۸	۲۸۹/۷
همدان	۳۸۱۹۹	۲/۰	۸۹۱۳۲	۴/۸	-۱/۲	۴۲/۹
یزد	۲۱۰۴۴	۱/۱	۱۶۴۵۶	۰/۹	۰/۱	۱۲۷/۹

جدول ۳-۴- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۷۵-۱۳۶۵

شرح	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
جمع	۲۹۳۹۹۲۱	۱۰۰/۰	۲۹۳۹۹۲۱	۱۰۰/۰	۰	۱۰۰/۰
آذربایجان شرقی	۱۲۶۵۸۵	۴/۳	۲۱۵۰۴۳	۷/۳	-۸۸۴۵۸	۵۸/۹
آذربایجان غربی	۹۴۸۶۱	۳/۲	۹۶۲۵۸	۳/۳	-۱۳۹۷	۹۸/۵
اردبیل	۳۶۸۹۰	۱/۳	۷۶۴۴۶	۲/۶	-۳۹۵۵۵۶	۴۸/۳
اصفهان	۲۳۷۴۲۳	۸/۱	۱۶۶۳۵۰	۵/۷	-۱۲۹۴۶۰	۱۴۲/۷
ایلام	۲۲۳۸۰	۰/۸	۲۹۳۴۲	۱/۰	۲۰۸۰۸۱	۹۸/۵
بوشهر	۴۲۰۸۹	۱/۴	۸۱۰۲۶	۲/۸	-۵۸۶۴۶	۵۱/۹
تهران	۸۳۷۳۷۰	۲۸/۵	۴۸۶۹۸۷	۱۶/۶	-۴۴۴۸۹۸	۱۷۱/۹
چهارمحال و بختیاری	۱۳۹۹۹	۰/۵	۴۶۴۹۸	۱/۶	۷۹۰۸۷۲	۳۰/۱
خراسان	۱۷۱۶۵۱	۵/۸	۱۷۵۷۹۲	۶/۰	-۱۶۱۷۹۳	۹۷/۶
خوزستان	۲۷۸۳۳۶	۹/۵	۲۱۶۹۸۷	۷/۴	-۴۵۳۳۶	۱۲۸/۳
زنجان	۳۰۰۵۲	۱/۰	۶۳۹۱۴	۲/۲	۲۱۴۴۲۲	۴۷/۰
سمنان	۵۰۴۹۷	۱/۷	۳۲۸۱۵	۱/۱	-۲۷۶۳	۱۵۳/۹
سیستان و بلوچستان	۵۲۳۲۴	۱/۸	۶۶۹۱۶	۲/۳	-۱۶۴۱۹	۷۸/۲
فارس	۱۲۱۲۵۳	۴/۱	۱۴۶۱۱۶	۵/۰	-۹۳۷۹۲	۸۳/۰
قم	۱۰۶۷۵۴	۳/۶	۵۶۱۲۵	۱/۹	۶۵۱۲۸	۱۹۰/۲
کردستان	۵۴۸۲۸	۱/۹	۹۱۹۷۳	۳/۱	۱۴۷۸۱	۵۹/۶
کرمان	۵۵۴۲۰	۱/۹	۶۱۸۰۴	۲/۱	-۶۹۷۶	۸۹/۷
کرمانشاه	۴۹۶۲۰	۱/۷	۱۱۱۳۱۵	۳/۸	-۵۵۸۹۵	۴۴/۶
کهگیلویه و بویراحمد	۱۹۷۲۹	۰/۷	۲۵۲۵۰	۰/۹	۲۴۳۷۰	۷۸/۱
گیلان	۱۰۲۷۴۳	۳/۵	۱۲۰۵۱۵	۴/۱	-۱۰۰۷۸۶	۸۵/۳
لرستان	۴۲۳۲۰	۱/۴	۱۰۰۹۲۶	۳/۴	۱۸۱۷	۴۱/۹
مازندران	۱۳۱۱۱۳	۴/۵	۱۵۸۶۴۲	۵/۴	-۱۱۶۳۲۲	۸۲/۶
مرکزی	۷۸۱۸۵	۲/۷	۸۷۶۹۳	۳/۰	۴۳۴۲۰	۸۹/۲
هرمزگان	۵۹۲۶۷	۲/۰	۶۸۷۵۱	۲/۳	۹۴۳۴	۸۶/۲
همدان	۸۲۹۸۲	۲/۸	۱۲۷۳۳۸	۲/۳	-۶۸۰۷۱	۶۵/۲
یزد	۴۱۲۵۰	۱/۴	۲۹۰۹۹	۲/۳	۵۳۸۸۳	۱۴۱/۸

جدول ۳-۵- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۸۵-۱۳۷۵

شرح	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
جمع	۴۷۷۴۰۴۶	۱۰۰/۰	۴۷۷۴۰۴۶	۱۰۰/۰	۰/۰	۰/۰
آذربایجان شرقی	۱۵۸۴۲۴	۳/۳	۳۰۲۱۵۷	۶/۳	-۱۴۳۷۳۳	-۰/۲
آذربایجان غربی	۱۲۱۶۲۳	۲/۵	۱۴۸۴۴۲	۳/۱	-۲۶۸۱۹	۰/۰
اردبیل	۷۹۳۳۱	۱/۷	۱۳۴۷۲۳	۲/۸	-۵۵۳۹۲	-۰/۱
اصفهان	۲۹۹۹۴۳	۶/۳	۲۳۱۳۲۰	۴/۸	۶۸۶۲۳	۰/۱
ایلام	۳۷۲۹۲	۰/۸	۴۸۴۲۸	۱/۰	-۱۱۱۳۶	۰/۰
بوشهر	۹۱۵۹۶	۱/۹	۷۶۰۱۶	۱/۶	۱۵۵۸۰	۰/۰
تهران	۱۴۳۸۴۰۶	۳۰/۱	۸۲۳۳۷۹	۱۷/۲	۶۱۵۰۲۷	۰/۹
چهارمحال و بختیاری	۴۸۷۰۵	۱/۰	۶۵۶۳۸	۱/۴	-۱۶۹۳۳	۰/۰
خراسان جنوبی	۵۰۲۴۴	۱/۱	۶۰۴۴۹	۱/۳	-۱۰۲۰۵	۰/۰
خراسان رضوی	۳۰۵۳۰۵	۶/۴	۲۷۴۴۵۱	۵/۷	۳۰۸۵۴	۰/۰
خراسان شمالی	۵۱۴۸۴	۱/۱	۷۶۸۶۵	۱/۶	-۲۵۳۸۱	۰/۰
خوزستان	۱۷۰۴۵۰	۳/۶	۲۷۸۶۶۲	۵/۸	-۱۰۸۲۱۲	-۰/۲
زنجان	۸۰۱۳۲	۱/۷	۹۶۰۸۷	۲/۰	-۱۵۹۵۵	۰/۰
سمنان	۷۱۷۷۸	۱/۵	۶۳۷۱۵	۱/۳	۸۰۶۳	۰/۰
سیستان و بلوچستان	۶۶۷۹۲	۱/۴	۱۳۸۱۲۴	۲/۹	-۷۱۳۳۲	-۰/۱
فارس	۱۶۵۶۹۴	۳/۵	۱۹۹۵۴۰	۴/۲	-۳۳۸۴۶	۰/۰
قزوین	۹۶۷۵۸	۲/۰	۹۴۹۳۴	۲/۰	۱۸۲۴	۰/۰
قم	۱۲۰۶۸۸	۲/۵	۹۷۲۸۲	۲/۰	۲۳۴۰۶	۰/۰
کردستان	۷۱۴۹۳	۱/۵	۱۳۰۳۸۲	۲/۷	-۵۸۸۸۹	-۰/۱
کرمان	۸۷۴۲۷	۱/۸	۱۱۴۰۷۱	۲/۴	-۲۶۶۴۴	۰/۰
کرمانشاه	۸۰۸۱۹	۱/۷	۱۹۹۹۴۷	۴/۲	-۱۱۹۱۲۸	-۰/۲
کهگیلویه و بویراحمد	۲۸۶۴۷	۰/۶	۴۳۷۵۷	۰/۹	-۱۵۱۱۰	۰/۰
گلستان	۱۲۵۷۴۲	۲/۶	۹۷۶۱۳	۲/۰	۲۸۱۲۹	۰/۰
گیلان	۲۰۲۳۸۵	۴/۲	۱۷۷۷۰۵	۳/۷	۲۴۶۸۰	۰/۰
لرستان	۷۵۱۳۱	۱/۶	۱۴۳۹۲۱	۳/۰	-۶۸۷۹۰	-۰/۱
مازندران	۱۹۸۵۲۰	۴/۲	۱۶۳۰۷۶	۳/۴	۳۵۴۴۴	۰/۱
مرکزی	۱۳۶۶۲۱	۲/۹	۱۳۰۳۵۳	۲/۷	۶۲۶۸	۰/۰
هرمزگان	۱۰۴۴۹۲	۲/۲	۱۰۴۷۳۵	۲/۲	-۲۴۳	۰/۰
همدان	۱۰۸۳۴۲	۲/۳	۱۹۷۸۴۶	۴/۱	-۸۹۵۰۴	-۰/۱
یزد	۹۹۷۸۲	۲/۱	۶۰۴۲۸	۱/۳	۳۹۳۵۴	۰/۱

جدول ۳-۶- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۹۰-۱۳۸۵

شرح	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
جمع	۱۹۶۵۴۹۱	۱۰۰/۰	۱۹۶۵۴۹۱	۱۰۰/۰	۰	۱۰۰
آذربایجان شرقی	۶۴۳۳۰	۳/۳	۷۱۷۲۸	۳/۶	-۷۳۹۸	۸۹/۶۹
آذربایجان غربی	۳۷۸۵۱	۱/۹	۵۱۷۳۲	۲/۶	-۱۳۸۸۱	۷۳/۱۷
اردبیل	۲۶۲۳۲	۱/۳	۳۹۸۲۷	۲/۰	-۱۳۵۹۵	۶۵/۸۶
اصفهان	۱۳۹۳۶۸	۷/۱	۹۲۶۵۶	۴/۷	۴۶۷۱۲	۱۵۰/۴۱
البرز	۱۹۰۳۴۱	۹/۷	۹۷۷۹۹	۵/۰	۹۲۵۴۲	۱۹۴/۶۲
ایلام	۱۵۸۵۸	۰/۸	۱۸۵۱۳	۰/۹	-۲۶۵۵	۸۵/۶۶
بوشهر	۵۱۶۱۲	۲/۶	۲۷۴۰۵	۱/۴	۲۴۲۰۷	۱۸۸/۳۳
تهران	۳۷۹۱۵۸	۱۹/۳	۴۰۰۸۲۱	۲۰/۴	-۲۱۶۶۳	۹۴/۶۰
چهارمحال و بختیاری	۱۴۹۶۵	۰/۸	۳۱۵۵۱	۱/۶	-۱۶۵۸۶	۴۷/۴۳
خراسان جنوبی	۳۱۲۰۱	۱/۶	۱۷۴۹۹	۰/۹	۱۳۷۰۲	۱۷۸/۳۰
خراسان رضوی	۱۰۸۸۲۷	۵/۵	۱۱۵۰۲۱	۵/۹	-۶۱۹۴	۹۴/۶۱
خراسان شمالی	۲۹۸۳۶	۱/۵	۳۰۲۳۸	۱/۵	-۴۰۲	۹۸/۶۷
خوزستان	۶۰۵۲۱	۳/۱	۱۱۴۴۹۳	۵/۸	-۵۳۹۷۲	۵۲/۸۶
زنجان	۳۰۲۷۷	۱/۵	۲۶۸۸۰	۱/۴	۳۳۹۷	۱۱۲/۶۴
سمنان	۴۱۵۰۶	۲/۱	۲۳۲۵۶	۱/۲	۱۸۲۵۰	۱۷۸/۴۷
سیستان و بلوچستان	۲۷۰۰۰	۱/۴	۶۰۴۱۴	۳/۱	-۳۳۴۱۴	۴۴/۶۹
فارس	۷۳۱۷۰	۳/۷	۹۸۵۸۹	۵/۰	-۲۵۴۱۹	۷۴/۲۲
قزوین	۳۱۵۹۸	۱/۶	۳۷۹۹۸	۱/۹	-۶۴۰۰	۸۳/۱۶
قم	۴۵۶۴۴	۲/۳	۴۰۹۳۰	۲/۱	۴۷۱۴	۱۱۱/۵۲
کردستان	۳۶۷۹۳	۱/۹	۴۶۹۵۴	۲/۴	-۱۰۱۶۱	۷۸/۳۶
کرمان	۳۷۷۹۲	۱/۹	۴۳۹۳۵	۲/۲	-۶۱۴۳	۸۶/۰۲
کرمانشاه	۳۹۰۲۰	۲/۰	۷۷۱۳۱	۳/۹	-۳۸۱۱۱	۵۰/۵۹
کهگیلویه و بویراحمد	۱۲۹۴۰	۰/۷	۱۷۱۹۳	۰/۹	-۴۲۵۳	۷۵/۲۶
گلستان	۵۱۰۱۷	۲/۶	۳۷۱۷۹	۱/۹	۱۳۸۳۸	۱۳۷/۲۲
گیلان	۸۵۹۲۴	۴/۴	۵۶۱۰۶	۲/۹	۲۹۸۱۸	۱۵۳/۱۵
لرستان	۲۴۹۹۱	۱/۳	۶۰۷۳۵	۳/۱	-۳۵۷۴۴	۴۱/۱۵
مازندران	۷۸۹۴۷	۴/۰	۵۳۶۶۰	۲/۷	۲۵۲۸۷	۱۴۷/۱۲
مرکزی	۵۱۳۳۳	۲/۶	۴۳۵۳۸	۲/۲	۷۷۹۵	۱۱۷/۹۰
هرمزگان	۵۱۴۳۷	۲/۶	۴۳۴۲۷	۲/۲	۸۰۱۰	۱۱۸/۴۴
همدان	۴۵۵۱۲	۲/۳	۶۳۷۲۴	۳/۲	-۱۸۲۱۲	۷۱/۴۲
یزد	۵۰۴۹۰	۲/۶	۲۴۵۵۹	۱/۲	۲۵۹۳۱	۲۰۵/۵۹

جدول ۳-۷- مهاجران خارج شده و وارد شده به هریک از استان‌های کشور: ۹۵-۱۳۹۰

استان	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		نسبت خالص مهاجرت به	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
کشور	۲۰۶۲۹۵۴	۱۰۰	۲۰۶۲۹۵۴	۱۰۰/۰	۰	۱۰۰
آذربایجان شرقی	۴۸۹۰۸	۲/۴	۶۷۹۶۸	۳/۳	-۱۹۰۶۰	۷۲/۰
آذربایجان غربی	۳۴۸۰۹	۱/۷	۴۸۳۰۹	۲/۳	-۱۳۵۰۰	۷۲/۱
اردبیل	۲۴۳۸۴	۱/۲	۴۴۶۲۵	۲/۲	-۲۰۲۴۱	۵۴/۶
اصفهان	۱۲۷۹۰۳	۶/۲	۱۰۳۱۴۰	۵/۰	۲۴۷۶۳	۱۲۴/۰
البرز	۲۰۷۶۶۹	۱۰/۱	۱۰۳۴۳۷	۵/۰	۱۰۴۲۳۲	۲۰۰/۸
ایلام	۱۱۷۹۵	۰/۶	۲۳۰۶۶	۱/۱	-۱۱۲۷۱	۵۱/۱
بوشهر	۴۳۷۰۵	۲/۱	۳۰۸۸۵	۱/۵	۱۲۸۲۰	۱۴۱/۵
تهران	۵۱۶۹۲۲	۲۵/۱	۳۵۰۶۳۲	۱۷/۰	۱۶۶۲۹۰	۱۴۷/۴
چهارمحال و بختیاری	۱۷۵۷۷	۰/۹	۳۸۸۴۴	۱/۹	-۲۱۲۶۷	۴۵/۳
خراسان جنوبی	۲۸۷۸۷	۱/۴	۳۱۲۶۰	۱/۵	-۲۴۷۳	۹۲/۱
خراسان رضوی	۱۱۲۰۲۷	۵/۴	۱۰۷۷۸۶	۵/۲	۴۲۴۱	۱۰۳/۹
خراسان شمالی	۲۱۵۴۸	۱	۳۷۰۱۱	۱/۸	-۱۵۴۶۳	۵۸/۲
خوزستان	۵۳۶۳۲	۲/۶	۱۳۵۴۹۱	۶/۶	-۸۱۸۵۹	۳۹/۶
زنجان	۲۳۹۶۰	۱/۲	۳۰۴۹۳	۱/۵	-۶۵۳۳	۷۸/۶
سمنان	۵۳۲۶۸	۲/۶	۲۲۶۲۲	۱/۱	۳۰۶۴۶	۲۳۵/۵
سیستان و بلوچستان	۲۷۳۰۱	۱/۳	۵۹۶۲۷	۲/۹	-۳۲۳۲۶	۴۵/۸
فارس	۷۲۷۴۵	۳/۵	۹۲۹۳۴	۴/۵	-۲۰۱۸۹	۷۸/۳
قزوین	۳۶۰۱۰	۱/۷	۳۴۹۱۸	۱/۷	۱۰۹۲	۱۰۳/۱
قم	۶۳۸۶۱	۳/۱	۴۱۶۰۸	۲/۰	۲۲۲۵۳	۱۵۳/۵
کردستان	۳۷۷۸۹	۱/۸	۴۹۶۱۸	۲/۴	-۱۱۸۲۹	۷۶/۲
کرمان	۲۶۴۷۷	۱/۳	۴۸۲۱۷	۲/۳	-۲۱۷۴۰	۵۴/۹
کرمانشاه	۴۲۶۲۵	۲/۱	۷۷۵۵۳	۳/۸	-۳۴۹۲۸	۵۵/۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۳۹۳۰	۰/۷	۲۶۱۲۳	۱/۳	-۱۲۱۹۳	۵۳/۳
گلستان	۳۳۶۹۹	۱/۶	۵۱۸۴۸	۲/۵	-۱۸۱۴۹	۶۵/۰
گیلان	۷۴۸۹۱	۳/۶	۶۱۵۵۵	۳/۰	۱۳۳۳۶	۱۲۱/۷
لرستان	۲۷۳۵۰	۱/۳	۹۱۴۷۲	۴/۴	-۶۴۱۲۲	۲۹/۹
مازندران	۶۹۷۱۴	۳/۴	۵۹۰۶۳	۲/۹	۱۰۶۵۱	۱۱۸/۰
مرکزی	۴۴۵۷۰	۲/۲	۵۰۱۲۶	۲/۴	-۵۵۵۶	۸۸/۹
هرمزگان	۶۵۵۹۹	۳/۲	۴۷۵۵۲	۲/۳	۱۸۰۴۷	۱۳۸/۰
همدان	۳۹۲۱۸	۱/۹	۷۱۶۳۶	۳/۵	-۳۲۴۱۸	۵۴/۷
یزد	۶۰۲۸۱	۲/۹	۲۳۵۳۵	۱/۱	۳۶۷۴۶	۲۵۶/۱

۲-۳- آینده‌نگری جمعیت ایران تا افق ۱۴۳۰ هجری شمسی

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد. به این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیرمتعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود. برای دستیابی به تجزیه و تحلیل‌های بهتر در این زمینه، این تحقیق در پی آن است تا جمعیت کشور را تا افق ۱۴۳۰ هجری شمسی با استفاده از سه سناریو پیش‌بینی نماید. سیاست‌های جمعیتی در هر کشور جزء سیاست‌های کلان به حساب می‌آید و بر این اساس کشورها سه راهبرد مشخص را در این زمینه پیگیری می‌کنند به این ترتیب که یا جمعیت خود را کاهش می‌دهند، یا حفظ می‌کنند و یا این‌که آن را افزایش می‌دهند. پژوهش حاضر نیز آینده‌نگری جمعیت ایران را با چهار دیدگاه افزایش باروری (با ۲/۶ فرزند) ثبات باروری (۲/۱۱ فرزند)، کاهش باروری (۱/۵ فرزند) و کاهش ملایم باروری (۱/۹۵ فرزند) ارائه می‌نماید.

برای پیش‌بینی جمعیت از روش ترکیبی و نرم افزار اسپکتروم ۴ استفاده شده است. امروزه روش ترکیبی بیش از هر روش دیگری برای پیش‌بینی به کار می‌رود. در این روش جمعیت پیش‌بینی شده بر اساس مجموعه عوامل موثر بر تغییر و تحول جمعیت به دست می‌آید؛ این عوامل عبارتند از: باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت. از میان این عوامل، تنها جمعیت و ترکیب سنی و جنسی را در اختیار داریم و تغییرات سه عامل دیگر را باید از طریق بررسی و تدوین فرضیات حدس زد. بهترین حالت در این مورد در اختیار داشتن ترکیب سنی و جنسی جمعیت در گروه‌های منظم پنج‌ساله است. بسته به آن که اطلاعات مرگ و میر و مهاجرت تا چه سنی با هم قابل مقایسه باشد؛ آخرین گروه سنی جمعیت مورد مطالعه (جمعیت سال پایه پیش‌بینی) در رابطه با هماهنگی آن‌ها تعیین و به صورت گروه سنی باز درمی‌آید.

در روش ترکیبی باید سطوح باروری و مرگ و میر برای سال پایه پیش‌بینی، از قبل محاسبه و در اختیار محقق باشد تا بتواند گرایش‌های آینده آن‌ها را نیز برآورد کرده و به عنوان فرضیات پیش‌بینی جمعیت مطرح سازد. این فرضیات باید با توجه به فاصله‌های زمانی در گروه‌بندی‌های سنی برای سال‌های آینده محاسبه شود؛ به طور مثال اگر توزیع جمعیت سال پایه پیش‌بینی، در گروه‌های سنی پنج‌ساله منظم باشد، مقادیر باروری و ضرایب احتمال بقا نیز باید در قالب همان گروه‌بندی‌های سنی و در فواصل زمانی پنج‌ساله داده شود تا هماهنگی سنی و زمانی محاسبات حاصل شود. چنانچه جامعه دور از اثر جریان‌های مهم مهاجرتی باشد، مسئله برآورد سطح باروری و چگونگی تغییرات آن در طول زمان مهمترین عامل تضمین‌کننده صحت پیش‌بینی‌هاست. این امر به معنی نفی اهمیت مرگ و میر در روش‌های پیش‌بینی جمعیت نیست بلکه سطح باروری برآورد شده و چگونگی تغییرات آن به ویژه در کشورهایی با باروری بالاتر، حاصل پیش‌بینی‌های جمعیتی را بیش از تغییرات سطح مرگ و میر تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۱-۲-۳- فرضیه‌ها و داده‌ها:

با توجه به اهمیت سیاست‌های جمعیتی و اثر مستقیم آن در میزان‌های باروری و رشد جمعیت در این پژوهش برای بررسی باروری چهار فرض و برای مرگ و میر یک فرض در نظر گرفته می‌شود.

۳-۲-۱-۱- فرضیه‌های باروری

فرض اول:

میزان باروری کل در ایران در طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ به ۲/۱ فرزند افزایش یافته است. بر مبنای فرض اول پیش‌بینی می‌شود میزان باروری کل در ایران از ۲/۱ فرزند در سال ۱۳۹۵ به ۲/۶ فرزند در سال ۱۴۳۰ افزایش یابد.

فرض دوم:

ثابت ماندن میزان باروری فرض دوم این تحقیق را تشکیل می‌دهد، به این ترتیب که میزان باروری کل در ایران تا سال افق ۱۴۳۰ در سطح ۲/۱۱ فرزند باقی بماند.

فرض سوم:

کاهش میزان باروری فرض سوم این تحقیق می‌باشد. بدین ترتیب فرض می‌شود میزان باروری کل در ایران از ۲/۱۱ فرزند در سال ۱۳۹۵ به ۱/۵ فرزند در سال افق ۱۴۳۰ کاهش یابد.

فرض چهارم

کاهش میزان باروری کل به ۱/۹۵ فرزند در سال افق ۱۴۳۰ فرض چهارم این تحقیق است. در فرض مذکور کاهش میزان باروری به صورت ملایم (نه با شدت فرض سوم) صورت می‌گیرد.

۳-۲-۱-۲- فرضیه‌های مرگ و میر

بررسی‌های به عمل آمده حاکی از آن است که در دهه‌های اخیر میزان مرگ و میر ایران همواره در حال کاهش بوده است. از جمله عوامل مؤثر در این امر، جوانی ساختار جمعیت کشور و بهبود وضع تغذیه و پیشرفت بهداشت در طی دهه‌های اخیر بوده است. این میزان از ۱۶/۲ در هزار در سال ۱۳۴۵ به حدود ۵ در هزار در سال ۱۳۹۵ رسیده است. میزان مرگ و میر کودکان زیر یکسال نیز از ۱۱۲ در هزار در سال ۱۳۵۵ به حدود ۳۵/۵ در هزار در سال ۱۳۷۵ و ۲۱ در هزار در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است.

در طی حدود نیم قرن اخیر امید زندگی در ایران افزایش داشته است، به این ترتیب که این افزایش برای زنان (حدود ۲۰ سال افزایش) به مراتب بیشتر از مردان (حدود ۱۸ سال افزایش) بوده است. در سال ۱۳۹۵ امید زندگی در بدو تولد برای مردان ۷۲/۸ سال و برای زنان ۷۵/۷ سال برآورد شده است. بر اساس روند گذشته و ادامه‌ی بهبود وضع تغذیه و پیشرفت بهداشت جمعیت کشور به ویژه در مناطق روستایی و جوان بودن ساختار سنی کشور پیش‌بینی می‌شود که این نسبت در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی برای مردان به ۷۷/۱ سال و برای زنان به ۸۱/۲ سال برسد.

شایان ذکر است که الگوی مرگ و میر مفروض در این پیش‌بینی مدل غرب از جداول الگویی کول و دمنی برای هر دو جنس و افزایش امید زندگی به صورت خطی می‌باشد.

۳-۲-۱-۳- ساختار سنی جمعیت

جمعیت کشور به تفکیک جنس و گروه‌های سنی ۵ ساله حاصل از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، به عنوان جمعیت پایه این پیش‌بینی در نظر گرفته شده است.

مهاجرت شکلی از تحرک جغرافیایی یا تحرک مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد و یکی از عوامل مهم تغییر دهنده‌ی تعداد و ترکیب سنی و جنسی جمعیت می‌باشد. توضیح این‌که منظور از مهاجرت در این بررسی دو گروه عمده‌ی مهاجران داخلی و مهاجران بین‌المللی (خارجی) می‌باشند. در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ایران، فقط آمار مهاجرت به داخل کشور ارائه شده که به دلایلی آمار و ارقام قابل قبولی برای استفاده در پیش‌بینی‌های جمعیتی نیستند. به عنوان مثال تشابه گویشی و فیزیکی اکثر مهاجران افغانی با جمعیت بومی به ویژه در شرق ایران و برخورداری آنان از شرایط و امکانات زیستی و شغلی همسان با خود ایرانیان، این فرصت را به افغانی‌ها داده که در هنگام سرشماری هویت افغانی خویش را پنهان و غالباً به عنوان جمعیت ایرانی مورد شمارش قرار گیرند. از سوی دیگر صدها هزار ایرانی در دهه‌های اخیر به مرزهای خارج از کشور مهاجرت کرده‌اند که شمار آن‌ها تاکنون مهم باقی مانده است. زیرا که اکثر این مهاجرت‌ها مبتنی بر طی نمودن تشریفات و ضوابط قانونی و رسمی نبوده است، تا اطلاعات آن‌ها در جایی ثبت شود. اطلاعات ارائه شده در مورد حجم و ویژگی‌های ایرانیان مقیم خارج از کشور نیز عمدتاً موردی و موضوعی و غالباً نیز مبتنی بر ملاحظات سیاسی بوده است تا جمعیتی و اقتصادی.

با توجه به این‌که برای پیش‌بینی جمعیت به روش ترکیبی لازم است تا اطلاعات ترکیب سنی و جنسی مهاجران را به دست آورد و در این مورد اطلاعات قابل قبولی در ایران وجود ندارد، لذا در این پیش‌بینی از فرضیه مهاجرت صرف نظر شده است. در واقع فرض بر این است که تقریباً تعداد ورودی و خروجی جمعیت از کشور محدود و نیز با هم برابر بوده و جابجایی جمعیت تأثیر معنی‌داری در حجم و ساختار جمعیت کشور نخواهد داشت.

۳-۲-۲-نتایج پیش‌بینی

در پیش‌بینی جمعیت به روش ترکیبی، اطلاعات جمعیتی متعددی برای سال‌های مورد نظر بدست می‌آید، لیکن با توجه به اهداف طرح حاضر تعدادی از اطلاعات مرتبط با تعداد جمعیت بیان می‌شود.

براساس بررسی حاضر در صورت تحقق فرض اول یعنی افزایش میزان باروری کل، جمعیت کل کشور در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی برابر با ۱۲،۴۷۵،۴۵۸ نفر، با فرض ثابت ماندن میزان باروری کل برابر با ۱۷،۵۸۸،۰۱۴ نفر و با فرض‌های سوم و چهارم یعنی کاهش و کاهش ملایم باروری به ترتیب برابر ۹۵،۳۱۷،۶۴۶ و ۱۰۱،۳۹۲،۳۲۰ نفر خواهد بود.

جدول ۳-۸- برآورد تعداد جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	کاهش میزان باروری کل		فرض دوم	فرض اول
	فرض سوم (۱/۵ فرزند)	فرض چهارم (۱/۹۵ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)
۱۳۹۵	۸۰،۰۳۸،۱۶۷	۸۰،۰۳۸،۱۶۷	۸۰،۰۳۸،۱۶۷	۸۰،۰۳۸،۱۶۷
۱۴۰۰	۸۴،۷۸۵،۳۴۴	۸۴،۹۱۲،۲۹۳	۸۴،۹۷۴،۰۵۲	۸۵،۱۵۹،۳۳۰
۱۴۰۵	۸۸،۵۴۱،۰۹۹	۸۹،۰۲۲،۴۰۶	۸۹،۲۳۶،۲۴۴	۸۹،۹۹۱،۱۲۴
۱۴۱۰	۹۱،۱۴۱،۳۰۱	۹۲،۳۳۸،۹۰۶	۹۲،۸۲۱،۳۶۰	۹۴،۴۷۲،۰۰۳
۱۴۱۵	۹۳،۰۰۳،۰۹۱	۹۵،۱۰۳،۹۸۵	۹۶،۰۰۹،۰۰۱	۹۸،۹۵۸،۸۷۶
۱۴۲۰	۹۴،۴۲۸،۰۵۰	۹۷،۵۹۰،۸۹۶	۹۹،۰۱۳،۶۱۳	۱۰۳،۵۶۵،۷۶۴
۱۴۲۵	۹۵،۳۰۴،۲۱۸	۹۹،۷۸۸،۴۸۸	۱۰۱،۷۸۱،۴۷۴	۱۰۸،۱۴۸،۲۴۰
۱۴۳۰	۹۵،۳۱۷،۶۴۶	۱۰۱،۳۹۲،۳۲۰	۱۰۴،۰۱۷،۵۸۸	۱۱۲،۴۷۵،۴۵۸

جدول ۳-۹- برآورد تعداد جمعیت مناطق شهری با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

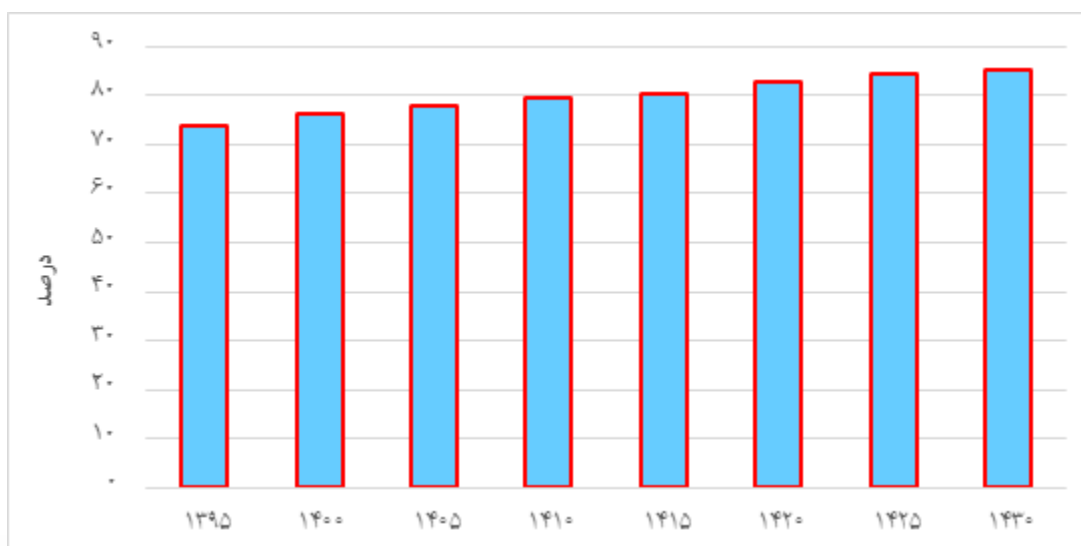
سال‌های پیش‌بینی	کاهش میزان باروری کل		فرض دوم	فرض اول
	فرض سوم (۱/۵ فرزند)	فرض چهارم (۱/۹۵ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)
۱۳۹۵	۵۹،۲۲۶،۲۳۰	۵۹،۲۲۶،۲۳۰	۵۹،۲۲۶،۲۳۰	۵۹،۲۲۶،۲۳۰
۱۴۰۰	۶۴،۵۲۱،۶۴۷	۶۴،۶۱۸،۲۵۵	۶۴،۶۶۵،۲۵۴	۶۴،۸۰۶،۲۵۰
۱۴۰۵	۶۹،۱۵۰،۵۹۹	۶۹،۵۲۶،۴۹۹	۶۹،۶۹۳،۵۰۷	۷۰،۲۸۳،۰۶۸
۱۴۱۰	۷۲،۵۴۸،۴۷۵	۷۳،۵۰۱،۷۶۹	۷۳،۸۸۵،۸۰۳	۷۵،۱۹۹،۷۱۴
۱۴۱۵	۷۴،۸۶۷،۴۸۸	۷۶،۵۵۸،۷۰۸	۷۷،۲۸۷،۲۴۶	۷۹،۶۶۱،۸۹۵
۱۴۲۰	۷۸،۰۹۱،۹۹۸	۷۹،۴۳۸،۹۸۹	۸۱،۸۸۴،۲۵۸	۸۵،۶۴۸،۸۸۷
۱۴۲۵	۸۰،۳۴۱،۴۵۵	۸۲،۰۲۶،۱۳۷	۸۵،۸۰۱،۷۸۳	۹۱،۱۶۸،۹۶۶
۱۴۳۰	۸۱،۳۰۵،۹۵۲	۸۴،۱۵۵،۶۲۶	۸۸،۷۲۷،۰۰۳	۹۵،۹۴۱،۵۶۶

جدول ۳-۱۰- برآورد تعداد جمعیت مناطق روستایی با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	فرض اول		فرض دوم		کاهش میزان باروری کل
	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)		تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)		
					فرض سوم
					فرض چهارم (۱/۵ فرزند)
۱۳۹۵	۲۰،۸۱۱،۹۳۷	۲۰،۸۱۱،۹۳۷	۲۰،۸۱۱،۹۳۷	۲۰،۸۱۱،۹۳۷	۲۰،۸۱۱،۹۳۷
۱۴۰۰	۲۰،۳۵۳،۰۸۰	۲۰،۳۰۸،۷۹۸	۲۰،۲۶۳،۶۹۷	۲۰،۲۹۴،۰۳۸	۲۰،۲۹۴،۰۳۸
۱۴۰۵	۱۹،۷۰۸،۰۵۶	۱۹،۵۴۲،۷۳۷	۱۹،۳۹۰،۵۰۰	۱۹،۴۹۵،۹۰۷	۱۹،۴۹۵،۹۰۷
۱۴۱۰	۱۹،۲۷۲،۲۸۹	۱۸،۹۳۵،۵۵۷	۱۸،۵۹۲،۸۲۶	۱۸،۸۳۷،۱۳۷	۱۸،۸۳۷،۱۳۷
۱۴۱۵	۱۹،۲۹۶،۹۸۱	۱۸،۷۲۱،۷۵۵	۱۸،۱۳۵،۶۰۳	۱۸،۵۴۵،۲۷۷	۱۸،۵۴۵،۲۷۷
۱۴۲۰	۱۷،۹۱۶،۸۷۷	۱۷،۱۲۹،۳۵۵	۱۶،۳۳۶،۰۵۲	۱۸،۱۵۱،۹۰۷	۱۸،۱۵۱،۹۰۷
۱۴۲۵	۱۶،۹۷۹،۲۷۴	۱۵،۹۷۹،۶۹۱	۱۴،۹۶۲،۷۶۳	۱۷،۷۶۲،۳۵۱	۱۷،۷۶۲،۳۵۱
۱۴۳۰	۱۶،۵۳۳،۸۹۲	۱۵،۲۹۰،۵۸۵	۱۴،۰۱۱،۶۹۴	۱۷،۲۳۶،۶۹۴	۱۷،۲۳۶،۶۹۴

از آن‌جایی که تغییر و تحول محدوده‌های جغرافیایی امری اجتناب‌ناپذیر است، در پیش‌بینی جمعیت به تفکیک نقاط شهری و روستایی این موضوع مورد توجه قرار گرفت. برای این منظور با توجه به سری زمانی شهرنشینی کشور در نیم قرن اخیر و نیز رشد طبیعی جمعیت میزان شهرنشینی کشور در فواصل زمانی ۵ ساله پیش‌بینی شد.

براساس پیش‌بینی حاضر میزان شهرنشینی کشور از مقدار ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ به مقدار ۸۵/۳ درصد در سال ۱۴۳۰ شمسی خواهد رسید (شکل ۳-۱). بنابراین ملاحظه می‌شود بیشترین رشد جمعیت متعلق به مناطق شهری کشور خواهد بود. از جمله دلایل چنین رشدی اثرات رشد طبیعی جمعیت و جذب مهاجران از مناطق روستایی و نیز تغییر و تحول تغییرات سیاسی در محدوده‌های شهری کشور خواهد بود.

شکل ۳-۱- پیش‌بینی میزان شهرنشینی کشور در سال‌های پیش‌بینی: ۱۳۹۵-۱۴۳۰

جدول ۳-۱۱- برآورد رشد جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	کاهش میزان باروری کل		فرض دوم	فرض اول	سال‌های پیش‌بینی
	فرض سوم (۱/۵ فرزند)	فرض چهارم (۱/۹۵ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)	
۱۳۹۵-۱۴۰۰	۱/۱۶	۱/۱۹	۱/۲۰	۱/۲۵	۱۳۹۵-۱۴۰۰
۱۴۰۰-۱۴۰۵	۰/۸۷	۰/۹۵	۰/۹۸	۱/۱۱	۱۴۰۰-۱۴۰۵
۱۴۰۵-۱۴۱۰	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۷۹	۰/۹۸	۱۴۰۵-۱۴۱۰
۱۴۱۰-۱۴۱۵	۰/۴۱	۰/۵۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۱۴۱۰-۱۴۱۵
۱۴۱۵-۱۴۲۰	۰/۳۰	۰/۵۲	۰/۶۲	۰/۹۱	۱۴۱۵-۱۴۲۰
۱۴۲۰-۱۴۲۵	۰/۱۸	۰/۴۵	۰/۵۵	۰/۸۷	۱۴۲۰-۱۴۲۵
۱۴۲۵-۱۴۳۰	۰/۰۰	۰/۳۲	۰/۴۴	۰/۷۹	۱۴۲۵-۱۴۳۰
۱۳۹۵-۱۴۳۰	۰/۵۰	۰/۶۸	۰/۷۵	۰/۹۸	۱۳۹۵-۱۴۳۰

جدول ۳-۱۲- برآورد رشد جمعیت مناطق شهری کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	کاهش میزان باروری کل		فرض دوم	فرض اول	سال‌های پیش‌بینی
	فرض سوم (۱/۵ فرزند)	فرض چهارم (۱/۹۵ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)	
۱۳۹۵-۱۴۰۰	۱/۷۳	۱/۷۶	۱/۷۷	۱/۸۲	۱۳۹۵-۱۴۰۰
۱۴۰۰-۱۴۰۵	۱/۴۰	۱/۴۷	۱/۵۱	۱/۶۴	۱۴۰۰-۱۴۰۵
۱۴۰۵-۱۴۱۰	۰/۹۶	۱/۱۲	۱/۱۸	۱/۳۶	۱۴۰۵-۱۴۱۰
۱۴۱۰-۱۴۱۵	۰/۶۳	۰/۸۲	۰/۹۰	۱/۱۶	۱۴۱۰-۱۴۱۵
۱۴۱۵-۱۴۲۰	۰/۸۵	۰/۷۴	۱/۱۶	۱/۴۶	۱۴۱۵-۱۴۲۰
۱۴۲۰-۱۴۲۵	۰/۵۷	۰/۶۴	۰/۹۴	۱/۲۶	۱۴۲۰-۱۴۲۵
۱۴۲۵-۱۴۳۰	۰/۲۴	۰/۵۱	۰/۶۷	۱/۰۳	۱۴۲۵-۱۴۳۰
۱۳۹۵-۱۴۳۰	۰/۹۱	۱/۰۱	۱/۱۶	۱/۳۹	۱۳۹۵-۱۴۳۰

جدول ۳-۱۳- برآورد رشد جمعیت مناطق روستایی کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	کاهش میزان باروری کل		فرض دوم	فرض اول	سال‌های پیش‌بینی
	فرض سوم (۱/۵ فرزند)	فرض چهارم (۱/۹۵ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)	
۱۳۹۵-۱۴۰۰	۰/۵۳	۰/۵۰	۰/۴۹	۰/۴۴	۱۳۹۵-۱۴۰۰
۱۴۰۰-۱۴۰۵	۰/۸۸	۰/۸۰	۰/۷۷	۰/۶۴	۱۴۰۰-۱۴۰۵
۱۴۰۵-۱۴۱۰	۰/۸۴	۰/۶۹	۰/۶۳	۰/۴۵	۱۴۰۵-۱۴۱۰
۱۴۱۰-۱۴۱۵	۰/۵۰	۰/۳۱	۰/۲۳	۰/۰۳	۱۴۱۰-۱۴۱۵
۱۴۱۵-۱۴۲۰	۲/۰۷	۰/۴۳	۱/۷۶	۱/۴۷	۱۴۱۵-۱۴۲۰
۱۴۲۰-۱۴۲۵	۱/۷۴	۰/۴۳	۱/۳۸	۱/۰۷	۱۴۲۰-۱۴۲۵
۱۴۲۵-۱۴۳۰	۱/۳۰	۰/۶۰	۰/۸۸	۰/۵۳	۱۴۲۵-۱۴۳۰
۱۳۹۵-۱۴۳۰	۱/۱۲	۰/۵۴	۰/۸۸	۰/۶۶	۱۳۹۵-۱۴۳۰

نتایج پیش‌بینی حاکی از آن است براساس هر فرض، متوسط رشد سالانه جمعیت در دوره‌های ۵ ساله متفاوت خواهد بود. در دوره زمانی ۳۵ ساله ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰ حداقل متوسط رشد سالانه جمعیتی ۰/۵۰ درصد و حداکثر ۰/۹۸ خواهد بود. همچنین با توجه به آغاز موج دوم رشد جمعیت در ایران و وقوع پدیده‌ی گشتاوری جمعیت و پیش‌بینی ادامه روند آن حداقل تا سه دهه آینده، در بدترین حالت (فرض ۱/۵ فرزند) پیش‌بینی می‌شود، حداقل تا دهه ۱۴۲۰ شمسی رشد جمعیت کشور به صفر نخواهد رسید. موضوعی که هم اکنون

دغدغه‌ی بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران است. در واقع این پیش‌بینی می‌تواند به بسیاری از نگرانی‌های موجود در زمینه کاهش شدید رشد جمعیت خاتمه دهد.

رشد جمعیت مناطق شهری روندی کاهشی خواهد داشت ولی منفی نخواهد شد. بدیهی است که در مقابل مناطق روستایی رشد جمعیتی منفی را تجربه خواهند کرد.

در مباحث جمعیت‌شناسی نسبت جنسی بین رقم ۱۰۰ تا ۱۰۵ رقم طبیعی و قابل قبولی است. رقم نسبت جنسی کشور در سال ۱۳۹۵ معادل ۱۰۲/۷ و در طی سال‌های پیش‌بینی با هر سه فرض تا سال ۱۴۳۰ بین حداقل ۹۹/۹ تا حداکثر ۱۰۰/۶ خواهد بود که ارقام قابل قبولی به نظر می‌رسند. توضیح این که در افق سال پیش‌بینی، در حالت‌های مختلف، جمعیت کشور رو به سالمندی خواهد رفت و با توجه به امید زندگی بالاتر زنان نسبت به مردان، طبیعی است که نسبت جنسی به رقم کمتر از ۱۰۰ تنزل یابد.

جدول ۳-۱۴- برآورد نسبت جنسی جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	فرض اول		فرض دوم	
	افزایش میزان باروری کل (۲/۶ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	کاهش میزان باروری کل	فرض سوم
۱۳۹۵	۱۰۲/۷۱	۱۰۲/۷۱	۱۰۲/۷۱	۱۰۲/۷۱
۱۴۰۰	۱۰۲/۳۰	۱۰۲/۳۰	۱۰۲/۳۰	۱۰۲/۲۹
۱۴۰۵	۱۰۲/۰۴	۱۰۲/۰۱	۱۰۲/۰۱	۱۰۱/۹۹
۱۴۱۰	۱۰۱/۸۳	۱۰۱/۷۸	۱۰۱/۷۶	۱۰۱/۷۳
۱۴۱۵	۱۰۱/۶۰	۱۰۱/۵۱	۱۰۱/۴۸	۱۰۱/۴۱
۱۴۲۰	۱۰۱/۳۱	۱۰۱/۱۶	۱۰۱/۱۱	۱۰۱/۰۰
۱۴۲۵	۱۰۰/۹۵	۱۰۰/۷۳	۱۰۰/۶۵	۱۰۰/۴۸
۱۴۳۰	۱۰۰/۵۸	۱۰۰/۲۸	۱۰۰/۱۷	۹۹/۹۰

بررسی‌ها نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن هر سیاست جمعیتی تغییرات عمده‌ای در ساختمان سنی جمعیت رخ خواهد داد. در صورت تحقق فرض اول در سال ۱۴۳۰ با جمعیت سالمند^۱ (۱۶/۸ درصد) روبه‌رو خواهیم بود. در صورت عملی شدن فرض دوم درصد جمعیت (۱۴-۰ سال) و درصد جمعیت فعال (۶۴-۱۵ سال) کاهش و در مقابل درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر افزایش خواهد داشت. در این حالت نیز با جمعیت سالمند (۱۸/۲ درصد) روبه‌رو خواهیم شد.

۱. در مطالعات جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معناست که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه‌ی سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر می‌باشد فتحی (۱۳۸۸).

در صورت تحقق فرض سوم پیش‌بینی، درصد جمعیت ۱۵-۶۴ سال کاهش و در مقابل جمعیت بالاتر از ۶۵ سال افزایش خواهد داشت. در چنین حالتی هم با جمعیتی رو به سوی سالمندی (۱۹/۹ درصد) روبه‌رو خواهیم بود، که نیاز به بودجه، امکانات و برنامه‌ریزی‌ها و سیاستگذاری‌های خاص خود را دارد.

بالاخره در صورت تحقق فرض آخر، درصد جمعیت جوان (۱۸/۶ درصد) با جمعیت سالمند (۱۸/۷ درصد) تقریباً برابر خواهد

بود.

جدول ۳-۱۵- توزیع جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	فرض اول			فرض دوم		
	افزایش میزان باروری کل			تثبیت میزان باروری کل		
	(۲/۶ فرزند)			(۲/۱ فرزند)		
	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸
۱۴۰۰	۲۱,۰۸۳,۱۶۵	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۲۰,۸۹۷,۸۸۸	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵
۱۴۰۵	۲۱,۹۴۶,۹۰۷	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۲۱,۱۹۲,۰۲۷	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴
۱۴۱۰	۲۱,۹۵۸,۲۵۲	۶۳,۹۲۲,۱۴۷	۸,۵۹۱,۶۰۴	۲۰,۳۰۷,۶۱۰	۶۳,۹۲۲,۱۴۷	۸,۵۹۱,۶۰۴
۱۴۱۵	۲۲,۱۱۶,۵۴۹	۶۶,۳۴۷,۰۷۱	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۱۹,۳۵۱,۱۹۳	۶۶,۱۶۲,۵۵۲	۱۰,۴۹۵,۲۵۶
۱۴۲۰	۲۳,۰۹۷,۹۳۸	۶۷,۹۵۴,۸۳۸	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۱۹,۲۹۸,۲۲۵	۶۷,۲۰۲,۳۹۹	۱۲,۵۱۲,۹۸۸
۱۴۲۵	۲۴,۶۴۲,۷۱۱	۶۸,۱۳۷,۰۱۱	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۱۹,۹۲۲,۱۳۴	۶۶,۴۹۰,۸۲۲	۱۵,۳۶۸,۵۱۹
۱۴۳۰	۲۶,۰۷۱,۷۴۰	۶۷,۴۱۶,۲۷۳	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۲۰,۵۵۶,۹۸۶	۶۴,۴۷۳,۱۵۷	۱۸,۹۸۷,۴۴۵

ادامه جدول ۳-۱۵- توزیع جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

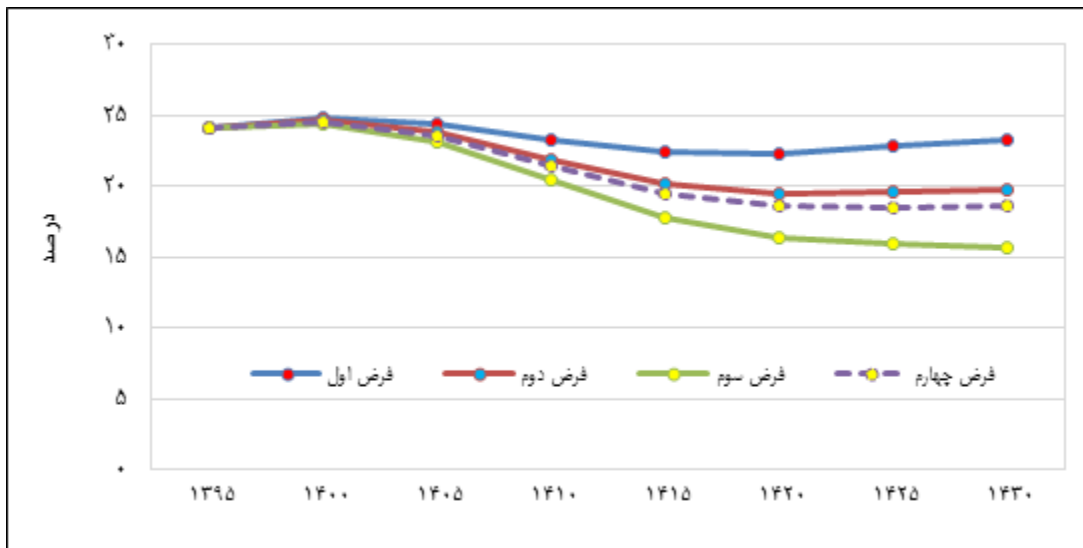
سال‌های پیش‌بینی	فرض سوم			فرض چهارم		
	کاهش میزان باروری کل			کاهش ملایم میزان باروری کل		
	(۱/۵ فرزند)			(۱/۹۵ فرزند)		
	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸
۱۴۰۰	۲۰,۷۰۹,۱۸۰	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۲۰,۸۳۶,۱۲۹	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵
۱۴۰۵	۲۰,۴۹۶,۸۸۲	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۲۰,۹۷۸,۱۸۹	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴
۱۴۱۰	۱۸,۶۲۷,۵۵۰	۶۳,۹۲۲,۱۴۶	۸,۵۹۱,۶۰۴	۱۹,۸۲۵,۱۵۵	۶۳,۹۲۲,۱۴۶	۸,۵۹۱,۶۰۴
۱۴۱۵	۱۶,۵۳۳,۲۱۸	۶۵,۹۷۴,۶۱۶	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۱۸,۵۰۷,۶۸۳	۶۶,۱۰۱,۰۴۶	۱۰,۴۹۵,۲۵۶
۱۴۲۰	۱۵,۴۰۵,۵۶۶	۶۶,۵۰۹,۴۹۶	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۱۸,۰۸۸,۶۶۰	۶۶,۹۸۹,۲۴۸	۱۲,۵۱۲,۹۸۸
۱۴۲۵	۱۵,۱۲۰,۳۷۳	۶۴,۸۱۵,۳۲۷	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۱۸,۴۱۰,۲۸۶	۶۶,۰۰۹,۶۸۳	۱۵,۳۶۸,۵۱۹
۱۴۳۰	۱۴,۸۵۶,۱۴۰	۶۱,۴۷۴,۰۶۲	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۱۸,۸۳۴,۶۶۷	۶۳,۵۷۰,۲۰۸	۱۸,۹۸۷,۴۴۵

جدول ۳-۱۶- توزیع درصدی جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

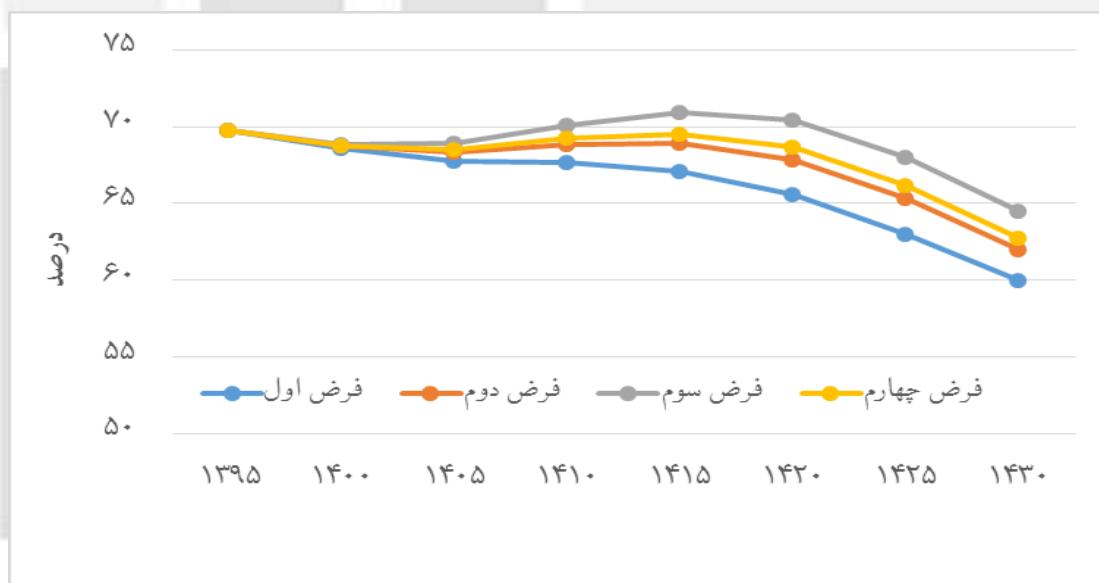
سال‌های پیش‌بینی	فرض اول			فرض دوم		
	افزایش میزان باروری کل			تثبیت میزان باروری کل		
	(۲/۶ فرزند)			(۲/۱ فرزند)		
	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر
۱۳۹۵	۲۴/۱۲	۶۹/۷۹	۶/۰۹	۲۴/۱۲	۶۹/۷۹	۶/۰۹
۱۴۰۰	۲۴/۷۶	۶۸/۵۷	۶/۶۸	۲۴/۵۹	۶۸/۷۲	۶/۶۹
۱۴۰۵	۲۴/۳۹	۶۷/۷۸	۷/۸۳	۲۳/۷۵	۶۸/۳۵	۷/۹۰
۱۴۱۰	۲۳/۲۴	۶۷/۶۶	۹/۰۹	۲۱/۸۸	۶۸/۸۷	۹/۲۶
۱۴۱۵	۲۲/۳۵	۶۷/۰۵	۱۰/۶۱	۲۰/۱۶	۶۸/۹۱	۱۰/۹۳
۱۴۲۰	۲۲/۳۰	۶۵/۶۲	۱۲/۰۸	۱۹/۴۹	۶۷/۸۷	۱۲/۶۴
۱۴۲۵	۲۲/۷۹	۶۳/۰۰	۱۴/۲۱	۱۹/۵۷	۶۵/۳۳	۱۵/۱۰
۱۴۳۰	۲۳/۱۸	۵۹/۹۴	۱۶/۸۸	۱۹/۷۶	۶۱/۹۸	۱۸/۲۵

جدول ۳-۱۶- توزیع درصدی جمعیت کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی در گروه‌های وسیع سنی: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰

سال‌های پیش‌بینی	فرض سوم			فرض چهارم		
	کاهش میزان باروری کل			کاهش ملایم میزان باروری کل		
	(۱/۵ فرزند)			(۱/۹۵ فرزند)		
	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر	۱۴-۰	۶۴-۱۵	۶۵ و بیشتر
۱۳۹۵	۲۴/۱۲	۶۹/۷۹	۶/۰۹	۲۴/۱۲	۶۹/۷۹	۶/۰۹
۱۴۰۰	۲۴/۴۳	۶۸/۸۷	۶/۷۱	۲۴/۵۴	۶۸/۷۷	۶/۷۰
۱۴۰۵	۲۳/۱۵	۶۸/۸۹	۷/۹۶	۲۳/۵۷	۶۸/۵۲	۷/۹۲
۱۴۱۰	۲۰/۴۴	۷۰/۱۴	۹/۴۳	۲۱/۴۷	۶۹/۲۳	۹/۳۰
۱۴۱۵	۱۷/۷۸	۷۰/۹۴	۱۱/۲۸	۱۹/۴۶	۶۹/۵۰	۱۱/۰۴
۱۴۲۰	۱۶/۳۱	۷۰/۴۳	۱۳/۲۵	۱۸/۵۴	۶۸/۶۴	۱۲/۸۲
۱۴۲۵	۱۵/۸۷	۶۸/۰۱	۱۶/۱۳	۱۸/۴۵	۶۶/۱۵	۱۵/۴۰
۱۴۳۰	۱۵/۵۹	۶۴/۴۹	۱۹/۹۲	۱۸/۵۸	۶۲/۷۰	۱۸/۷۳

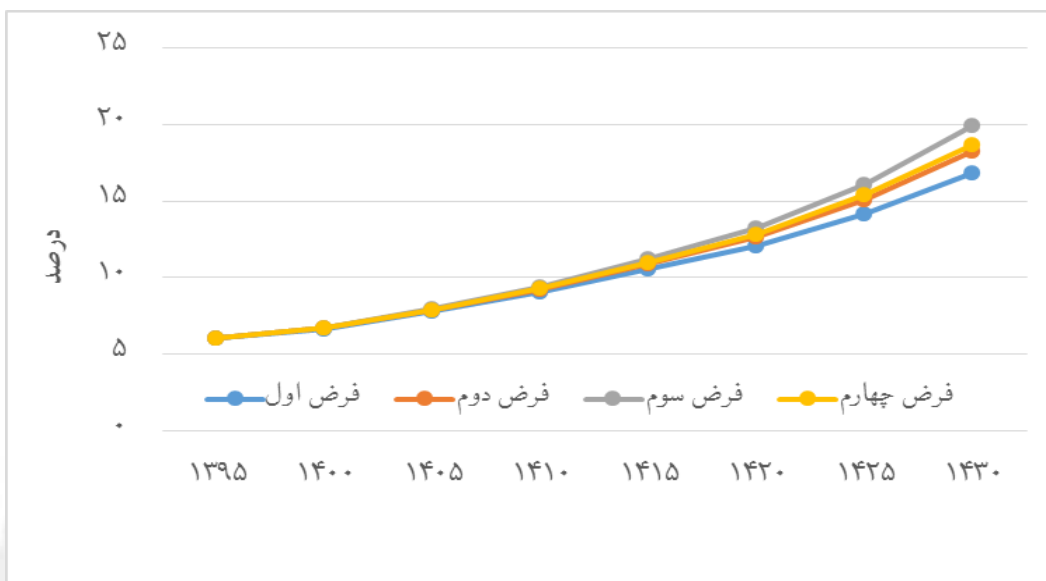

شکل ۳-۲- پیش‌بینی جمعیت کمتر از ۱۵ سال با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی

شکل ۳-۳- پیش‌بینی جمعیت ۱۵-۶۴ سال با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی

مرکز آمار ایران

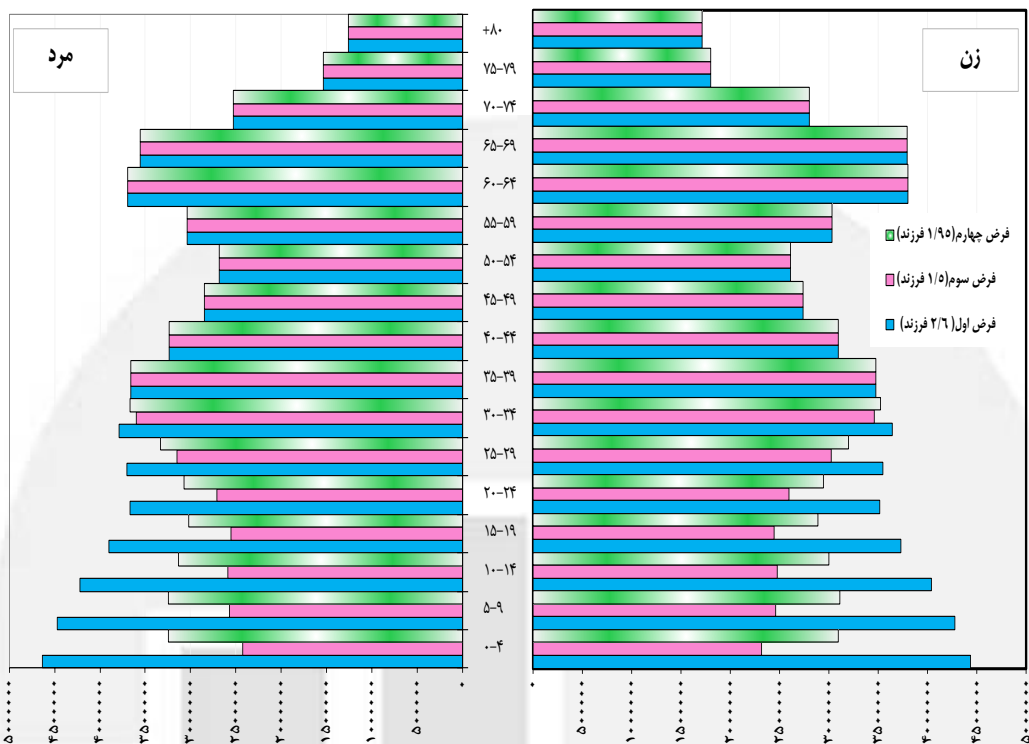
شکل ۳-۴- پیش‌بینی جمعیت ۶۵ سال و بیشتر با فروض مختلف تا افق سال پیش‌بینی

براساس پیش‌بینی انجام شده در سال‌های ۱۴۱۰ و ۱۴۳۰ هجری شمسی ساختمان سنی و جنسی جمعیت به اشکال زیر خواهد

بود:

- در صورت تحقق فرض اول:
شکل هرم سنی استوانه‌ای خواهد بود. به عبارتی تعداد کودکان و نوجوانان تفاوت چشمگیری با افراد سالخورده نخواهد داشت. در این حالت رشد جمعیت بسیار کند خواهد بود.
- در صورت عملی شدن فرض دوم:
شکل هرم سنی نامرتب خواهد بود. به بیانی دیگر ساختمان سنی جنسی جمعیت در حال گذار از جمعیت جوان به جمعیت سالخورده خواهد بود. در این حالت رشد جمعیت آهسته خواهد بود.
- در صورت تحقق فروض سوم و چهارم:
شکل هرم سنی مجدداً مثلثی شکل خواهد شد. به بیانی دیگر قاعده هرم سنی وسیع و راس آن جمع شده، یعنی تعداد زیادی از افراد در سنین کودکی و نوجوانی قرار خواهد داشت. در این حالت رشد جمعیت سریع خواهد بود.

مرکز آمار ایران

شکل ۳-۵- پیش بینی هرم سنی جمعیت کشور با سه فرض پیش‌بینی در افق ۱۴۳۰

جدول ۳-۱۶ تا ۳-۱۹ پیش‌بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر را با فروض مختلف نشان می‌دهد. نسبت جنسی محاسبه شده برای هر فرض حاکی از آن است که در صورت تحقق هر کدام از فروض، جمعیت سالمند به سمت زنانه شدن پیش خواهد رفت. توضیح این که در روند سالخورده شدن جمعیت، غالباً وضعیت دو جنس با همدیگر تفاوت دارد. مردان به طور کلی، میزان مرگ و میر بالاتری نسبت به زنان دارند و امید زندگی آن‌ها عموماً کمتر از زنان است، بنابراین، تعداد زنانی که به سنین سالخوردگی می‌رسند به مراتب بیش از مردان است. در اکثر کشورها، نسبت جنسی در سنین سالخوردگی گویای همین امر است به طوری که برخی سخن از زنانه شدن، سالخوردگی به میان آورده‌اند. در ارتباط با همین موضوع، تعداد بیشتری از زنان در دوران سالمندی فاقد همسر بوده و تنهایی را بیش از مردان تجربه می‌کنند.

شایان ذکر است در ارتباط با بحث سالخوردگی جمعیت، همچون بسیاری از پدیده‌های اجتماعی دیگر، باید به تفاوت‌های احتمالی در زیربخش‌های کلان اجتماعی توجه داشت. در واقع، ممکن است روندهای مشاهده شده در سالخوردگی جمعیت در سطح کلان جامعه، تفاوت‌های اساسی با زیرگروه‌های آن داشته باشد. یکی از مهمترین این زیرگروه‌ها در مباحث سالخوردگی جمعیت، تفاوت‌های شهری و روستایی است. غالباً مناطق روستایی به خاطر مهاجرفرستی، ساخت سنی سالخورده‌تری نسبت به مناطق شهری دارند. ناگفته پیداست که خود این بستگی به عوامل زیادی همچون سطح توسعه‌یافتگی و شرایط آب و هوایی دارد.

جدول ۳-۱۷- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض اول
(۲/۶ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰

نسبت جنسی	درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل جمعیت	سال های پیش بینی
۹۷/۶	۶/۰۹	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۱۳۹۵
۹۱/۴	۶/۶۸	۸۵,۱۵۹,۳۳۰	۱۴۰۰
۸۹/۱	۷/۸۳	۸۹,۹۹۱,۱۲۴	۱۴۰۵
۸۸/۶	۹/۰۹	۹۴,۴۷۲,۰۰۳	۱۴۱۰
۸۸/۷	۱۰/۶۱	۹۸,۹۵۸,۸۷۶	۱۴۱۵
۸۸/۸	۱۲/۰۸	۱۰۳,۵۶۵,۷۶۴	۱۴۲۰
۸۸/۵	۱۴/۲۱	۱۰۸,۱۴۸,۲۴۰	۱۴۲۵
۸۷/۷	۱۶/۸۸	۱۱۲,۴۷۵,۴۵۸	۱۴۳۰

جدول ۳-۱۸- پیش بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض دوم
(۲/۱۱ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰

نسبت جنسی	درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل جمعیت	سال های پیش بینی
۹۷/۶	۶/۰۹	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۱۳۹۵
۹۱/۴	۶/۶۹	۸۴,۹۷۴,۰۵۲	۱۴۰۰
۸۹/۱	۷/۹۰	۸۹,۲۳۶,۲۴۴	۱۴۰۵
۸۸/۶	۹/۲۶	۹۲,۸۲۱,۳۶۰	۱۴۱۰
۸۸/۷	۱۰/۹۳	۹۶,۰۰۹,۰۰۱	۱۴۱۵
۸۸/۸	۱۲/۶۴	۹۹,۰۱۳,۶۱۳	۱۴۲۰
۸۸/۵	۱۵/۱۰	۱۰۱,۷۸۱,۴۷۴	۱۴۲۵
۸۷/۷	۱۸/۲۵	۱۰۴,۰۱۷,۵۸۸	۱۴۳۰

جدول ۳-۱۹- پیش‌بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض سوم

(۱/۵ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰

نسبت جنسی	درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل جمعیت	سال‌های پیش‌بینی
۹۷/۶	۶/۰۹	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۱۳۹۵
۹۱/۴	۶/۷۱	۸۴,۷۸۵,۳۴۴	۱۴۰۰
۸۹/۱	۷/۹۶	۸۸,۵۴۱,۰۹۹	۱۴۰۵
۸۸/۶	۹/۴۳	۹۱,۱۴۱,۳۰۱	۱۴۱۰
۸۸/۷	۱۱/۲۸	۹۳,۰۰۳,۰۹۱	۱۴۱۵
۸۸/۸	۱۳/۲۵	۹۴,۴۲۸,۰۵۰	۱۴۲۰
۸۸/۵	۱۶/۱۳	۹۵,۳۰۴,۲۱۸	۱۴۲۵
۸۷/۷	۱۹/۹۲	۹۵,۳۱۷,۶۴۶	۱۴۳۰

جدول ۳-۲۰- پیش‌بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر با فرض چهارم

(۱/۹۵ فرزند): ۱۳۹۵-۱۴۳۰

نسبت جنسی	درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	کل جمعیت	سال‌های پیش‌بینی
۹۷/۶	۶/۰۹	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۱۳۹۵
۹۱/۴	۶/۷۰	۸۴,۹۱۲,۲۹۳	۱۴۰۰
۸۹/۱	۷/۹۲	۸۹,۰۲۲,۴۰۶	۱۴۰۵
۸۸/۶	۹/۳۰	۹۲,۳۳۸,۹۰۶	۱۴۱۰
۸۸/۷	۱۱/۰۴	۹۵,۱۰۳,۹۸۵	۱۴۱۵
۸۸/۸	۱۲/۸۲	۹۷,۵۹۰,۸۹۶	۱۴۲۰
۸۸/۵	۱۵/۴۰	۹۹,۷۸۸,۴۸۸	۱۴۲۵
۸۷/۷	۱۸/۷۳	۱۰۱,۳۹۲,۳۲۰	۱۴۳۰

میزان بار تکفل یا نسبت وابستگی کل از تقسیم مجموع افراد گروه‌های سنی خردسال ۱۴-۰ سال و سالخوردگان ۶۵ ساله و بالاتر بر جمعیت فعال گروه سنی ۶۴-۱۵ سال حاصل می‌شود. چنانچه در صورت کسر فقط جمعیت سالخوردگان ۶۵ ساله و بالاتر قرار گیرد نسبت وابستگی سالمندان حاصل می‌شود.

براساس بررسی‌های صورت گرفته بار تکفل در کشور روندی افزایشی خواهد داشت. در صورت اجرایی شدن فرض اول مقدار این شاخص زیاد و روند افزایش آن سریع خواهد بود. در صورت تحقق فرض دوم مقدار شاخص نسبتاً زیاد و روند افزایشی خواهد داشت. اگر فرض سوم محقق شود مقدار این شاخص و روند افزایشی آن کندتر خواهد بود. در صورت عملی شدن فرض چهارم، مقدار این شاخص و روند آن حالت بینابین خواهد داشت. بدیهی است از جمله عوامل موثر در این الگوها تغییرات مربوط به ساختار سنی جمعیت با توجه به سیاست‌های جمعیتی است.

جدول ۳-۲۱- پیش‌بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر (فرض اول)

سال‌های پیش‌بینی	جمعیت ۱۴-۰ ساله	جمعیت فعال از نظر اقتصادی (۱۵-۶۴ سال)	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	نسبت وابستگی کل جمعیت (بار تکفل)	نسبت وابستگی سالمندان (۶۵ ساله و بیشتر)
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۴۳/۳	۸/۷
۱۴۰۰	۲۱,۰۸۳,۱۶۵	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۴۵/۸	۹/۷
۱۴۰۵	۲۱,۹۴۶,۹۰۷	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۴۷/۵	۱۱/۶
۱۴۱۰	۲۱,۹۵۸,۲۵۲	۶۳,۹۲۲,۱۴۷	۸,۵۹۱,۶۰۴	۴۷/۸	۱۳/۴
۱۴۱۵	۲۲,۱۱۶,۵۴۹	۶۶,۳۴۷,۰۷۱	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۴۹/۲	۱۵/۸
۱۴۲۰	۲۳,۰۹۷,۹۳۸	۶۷,۹۵۴,۸۳۸	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۵۲/۴	۱۸/۴
۱۴۲۵	۲۴,۶۴۲,۷۱۱	۶۸,۱۳۷,۰۱۱	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۵۸/۷	۲۲/۶
۱۴۳۰	۲۶,۰۷۱,۷۴۰	۶۷,۴۱۶,۲۷۳	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۶۶/۸	۲۸/۲

جدول ۳-۲۲- پیش‌بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر (فرض دوم)

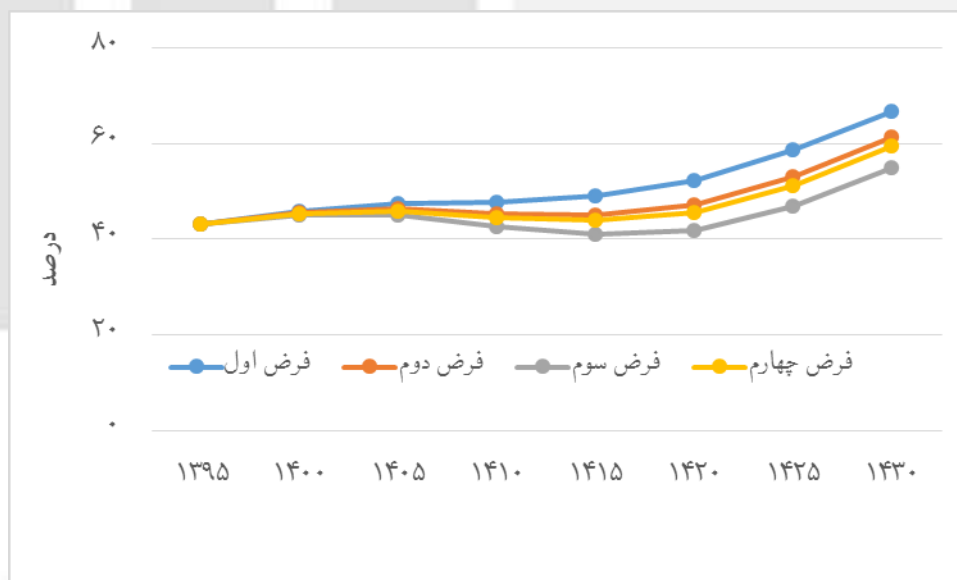
سال‌های پیش‌بینی	جمعیت ۱۴-۰ ساله	جمعیت فعال از نظر اقتصادی (۱۵-۶۴ سال)	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	نسبت وابستگی کل جمعیت (بار تکفل)	نسبت وابستگی سالمندان (۶۵ ساله و بیشتر)
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۴۳/۳	۸/۷
۱۴۰۰	۲۰,۸۹۷,۸۸۸	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۴۵/۵	۹/۷
۱۴۰۵	۲۱,۱۹۲,۰۲۷	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۴۶/۳	۱۱/۶
۱۴۱۰	۲۰,۳۰۷,۶۱۰	۶۳,۹۲۲,۱۴۶	۸,۵۹۱,۶۰۴	۴۵/۲	۱۳/۴
۱۴۱۵	۱۹,۳۵۱,۱۹۳	۶۶,۱۶۲,۵۵۲	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۴۵/۱	۱۵/۹
۱۴۲۰	۱۹,۳۹۸,۲۲۵	۶۷,۲۰۲,۳۹۹	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۴۷/۳	۱۸/۶
۱۴۲۵	۱۹,۹۲۲,۱۳۴	۶۶,۴۹۰,۸۲۲	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۵۳/۱	۲۳/۱
۱۴۳۰	۲۰,۵۵۶,۹۸۶	۶۴,۴۷۳,۱۵۷	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۶۱/۳	۲۹/۵

جدول ۳-۲۳- پیش‌بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر (فرض سوم)

سال‌های پیش‌بینی	جمعیت ۱۴-۰ ساله	جمعیت فعال از نظر اقتصادی (۱۵-۶۴ سال)	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	نسبت وابستگی کل جمعیت (بار تکفل)	نسبت وابستگی سالمندان (۶۵ ساله و بیشتر)
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۴۳/۳	۸/۷
۱۴۰۰	۲۰,۷۰۹,۱۸۰	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۴۵/۲	۹/۷
۱۴۰۵	۲۰,۴۹۶,۸۸۲	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۴۵/۲	۱۱/۶
۱۴۱۰	۱۸,۶۲۷,۵۵۰	۶۳,۹۲۲,۱۴۶	۸,۵۹۱,۶۰۴	۴۲/۶	۱۳/۴
۱۴۱۵	۱۶,۵۳۳,۲۱۸	۶۵,۹۷۴,۶۱۶	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۴۱/۰	۱۵/۹
۱۴۲۰	۱۵,۴۰۵,۵۶۶	۶۶,۵۰۹,۴۹۶	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۴۲/۰	۱۸/۸
۱۴۲۵	۱۵,۱۲۰,۳۷۳	۶۴,۸۱۵,۳۲۷	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۴۷/۰	۲۳/۷
۱۴۳۰	۱۴,۸۵۶,۱۴۰	۶۱,۴۷۴,۰۶۲	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۵۵/۱	۳۰/۹

جدول ۳-۲۴- پیش‌بینی نسبت وابستگی کل جمعیت و سالمندان در سال‌های مورد نظر (فرض چهارم)

سال‌های پیش‌بینی	جمعیت ۱۴-۰ ساله	جمعیت فعال از نظر اقتصادی (۱۵-۶۴ سال)	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	نسبت وابستگی کل جمعیت (بار تکفل)	نسبت وابستگی سالمندان (۶۵ ساله و بیشتر)
۱۳۹۵	۱۹,۳۰۴,۵۶۲	۵۵,۸۶۲,۰۸۷	۴,۸۷۱,۵۱۸	۴۳/۳	۸/۷
۱۴۰۰	۲۰,۸۳۶,۱۲۹	۵۸,۳۹۰,۹۸۰	۵,۶۸۵,۱۸۵	۴۵/۴	۹/۷
۱۴۰۵	۲۰,۹۷۸,۱۸۹	۶۰,۹۹۶,۶۶۴	۷,۰۴۷,۵۵۴	۴۵/۹	۱۱/۶
۱۴۱۰	۱۹,۸۲۵,۱۵۵	۶۳,۹۲۲,۱۴۶	۸,۵۹۱,۶۰۴	۴۴/۵	۱۳/۴
۱۴۱۵	۱۸,۵۰۷,۶۸۳	۶۶,۱۰۱,۰۴۶	۱۰,۴۹۵,۲۵۶	۴۳/۹	۱۵/۹
۱۴۲۰	۱۸,۰۸۸,۶۶۰	۶۶,۹۸۹,۲۴۸	۱۲,۵۱۲,۹۸۸	۴۵/۷	۱۸/۷
۱۴۲۵	۱۸,۴۱۰,۲۸۶	۶۶,۰۰۹,۶۸۳	۱۵,۳۶۸,۵۱۹	۵۱/۲	۲۳/۳
۱۴۳۰	۱۸,۸۳۴,۶۶۷	۶۳,۵۷۰,۲۰۸	۱۸,۹۸۷,۴۴۵	۵۹/۵	۲۹/۹

شکل ۳-۶- پیش‌بینی بار تکفل کل کشور با چهار فرض پیش‌بینی: ۱۳۹۵-۱۴۳۰

۳-۳- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۱. مطالعات نشان داد، رشد جمعیت کشور طی دوره‌های سرشماری یکسان نبوده است. به این ترتیب که رشد جمعیت کشور تا شروع انقلاب اسلامی روندی کاهنده و پس از انقلاب اسلامی افزایش یافته به طوری که در دهه‌ی ۵۵-۱۳۶۵ به یکباره به رشدی نزدیک ۴ درصد رسیده که در تاریخ کشور بی‌سابقه بوده است. بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۷۵ متوسط رشد سالانه جمعیت دوباره روند کاهشی به خود گرفته به طوری که به ۱/۹۶ درصد رسیده است و این روند کاهشی تا سال ۱۳۹۵ نیز ادامه داشته است. به این ترتیب در دوره ۹۵-۱۳۹۰ متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به ۱/۲۴ درصد رسیده است.
۲. مقایسه میزان شهرنشینی کشور در شصت سال اخیر روندی افزایشی را نشان می‌دهد. به این ترتیب که این میزان در سال ۱۳۳۵ از مقدار ۳۱/۴ درصد، به مقدار ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. در سال ۱۳۹۵ از نظر استانی، استان تهران به دلیل وجود کلان شهر تهران و پایتخت کشور همواره بالاترین رتبه جمعیتی استانی را در شصت سال اخیر به خود اختصاص داده است. استان خراسان رضوی نیز به دلیل قرار گرفتن شهر مذهبی مشهد دومین رتبه استانی را دارا است. در مقابل، استان‌های ایلام و سمنان به ترتیب کم جمعیت‌ترین استان‌های کشور بوده‌اند.
۳. در فواصل سال‌های ۹۵-۱۳۳۵ تعداد خانوارهای کشور از ۳/۹۹ میلیون به ۲۴/۱۹ میلیون خانوار رسیده است. طی این مدت تعداد خانوارهای کل کشور بیش از ۶ برابر شده است. این موضوع در حالی است که تعداد خانوارهای شهری بیش از ۱۴ برابر و تعداد خانوارهای روستایی بیش از ۲ برابر شده است. در سال ۱۳۹۵ بیشترین مقدار بعد خانوار ۳/۹ نفر است که در استان سیستان و بلوچستان مشاهده می‌شود. این استان در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۸۵ و ۱۳۷۵ نیز بیشترین بعد خانوار را به خود اختصاص داده است. متوسط بعد خانوار در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، ایلام، بوشهر و هرمزگان بیش‌تر از ۳/۵ نفر در خانوار است. استان‌های گیلان و مازندران کم‌ترین بعد خانوار را دارند که برابر ۳/۰ است. متوسط بعد خانوار در استان‌های تهران و مرکزی ۳/۱ نفر در خانوار است.
۴. براساس بررسی‌های به عمل آمده در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی:
 - در صورت ادامه کاهش میزان باروری کل تا سطح ۱/۵ فرزند (بدبینانه‌ترین فرض)، تعداد جمعیت کشور بالغ ۹۵ میلیون نفر می‌شود.
 - در صورت تثبیت میزان باروری کل بر روی ۲/۱ فرزند (سطح جانشینی)، جمعیت کشور بالغ بر ۱۰۴ میلیون نفر خواهد شد.
 - در صورت ادامه کاهش بسیار ملایم میزان باروری کل با رقم ۱/۹۵ فرزند (فرض محتمل)، جمعیت کشور بالغ بر ۱۰۱ میلیون نفر می‌شود.
 - و در صورت موفقیت سیاست‌های تشویق مولید با هدف ایده آل رسیدن به سطح بالاتر از سطح جانشینی یعنی ۲/۶ فرزند (فرض خوش بینانه)، جمعیت کشور بالغ بر ۱۱۲ میلیون نفر خواهد رسید.
۵. با توجه به مجموعه شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و جمعیتی کنونی کشور به نظر می‌رسد، فرض رسیدن به باروری ۱/۹۵ فرزند در سال پیش‌بینی عملی‌تر از سایر فروض باشد. بنابراین در این مطالعه فرض رسیدن به ۱/۹۵ فرزند تا سال ۱۴۳۰ به عنوان فرض عملیاتی لحاظ شد.

۶. با توجه به آغاز موج دوم رشد جمعیت در ایران و وقوع پدیده‌ی گشتاوری جمعیت و پیش‌بینی ادامه روند آن حداقل تا سه دهه آینده، پیش‌بینی می‌شود حداقل تا دهه ۱۴۲۰ شمسی رشد جمعیت کشور به صفر نخواهد رسید.
۷. از سال ۱۳۸۵ الگوی باروری ایران به سمت جوامع غیر مالتوسی (جوامع دارای باروری کنترل شده) تغییر جهت داده و سن باروری افزایش یافته است بنابراین می‌بایست در هر گونه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به روند الگوی باروری جمعیت کشور توجه شود.
۸. سیاست‌های افزایشی جمعیت در آینده منجر به افزایش جمعیت سالمند و نیز افزایش جمعیت کودک و نوجوان شده و در نتیجه بار تکفل دو چندان خواهد شد. به عبارتی فشار اقتصادی بر دوش تعداد محدودی از جمعیت خواهد افتاد. این جمعیت می‌بایست از یکسو به جمعیت کودک و نوجوان بپردازد و از سوی دیگر در پی تهیه امکانات و فراهم آوردن هزینه‌های نگهداری جمعیت سالمند و سالخورده باشد.
۹. ارزشمند کردن نیروی انسانی در بحث جمعیت نیز از طرق زیر محقق خواهد شد:
- توجه به ظرفیت بالقوه جمعیت جوان و تواناسازی آنان در زمینه‌های مختلف
 - ایجاد بسترهای اجتماعی و زیر ساخت‌های اقتصادی مناسب با استفاده از منابع موجود
 - افزایش توان علمی و تخصصی کشور و جذب متخصصان و اندیشمندان در حوزه‌های مختلف علمی
۱۰. در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، رفاهی و سیاسی توجه به بعد کیفی جمعیت از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان به بعد کیفی جمعیت بیش از بعد کمی آن توجه نمایند. بدیهی است فراهم آوردن زیرساخت‌های اجتماعی، اقتصادی، رفاهی، بهداشتی، زیستی و فرهنگی لازم برای داشتن جمعیتی بیش از جمعیت موجود در کشور ضروری و حیاتی به نظر می‌رسد.
۱۱. در برنامه‌ریزی دولت، ویژگی‌های جمعیتی ایران باید به صورت همه‌جانبه مورد توجه قرار گیرد. به عبارتی حدود ۷۰ درصد جمعیت کشور در سنین فعالیت اقتصادی (۱۵-۶۴ ساله) است، موهبتی جمعیتی (فرصت طلایی، پنجره جمعیتی فرصت‌ها) که از رهگذر کاهش سطح باروری به دست آمده است. این که تا چه اندازه از این فرصت استفاده شده و خواهد شد به برنامه‌ریزی و مدیریت این کار مربوط است. شرایطی که کشورهای چین و ژاپن طی سه دهه‌ی گذشته از آن برخوردار بوده‌اند و با بهره‌گیری از چنین فرصتی در حال حاضر به عنوان قطب‌های بزرگ اقتصادی دنیا مطرح هستند. در حال حاضر شرایط جمعیتی کشور برای افزایش رشد اقتصادی و گام برداشتن در مسیر توسعه کاملاً مهیا است.
۱۲. کارشناسان بر این باورند که موج دوم افزایش جمعیت سبب افزایش نرخ باروری کل و رسیدن به سطح جانشینی این نرخ شده است. از سوی دیگر با توجه به توزیع نامناسب امکانات اجتماعی و اقتصادی و به تبع آن توزیع نامناسب جمعیت کشور چنانچه رشد جمعیت بدون بسترسازی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی افزایش یابد، افزایش حجم و تعداد جمعیت در نقاط جاذب جمعیت (تهران و چند کلان شهر دیگر) کشور تبدیل به گره‌های کوری خواهد شد که گشودن آن‌ها کاری بس دشوار و در مواردی غیرممکن خواهد بود.
۱۳. ایران در دهه‌های اخیر تغییرات گسترده‌ای را از نظر مسایل جمعیتی تجربه کرده و در هر دوره‌ای یکی از مسایل آن توجه بیشتری را به خود جلب نموده است. اخیراً توجه به تغییرات ساختار سنی زیاد شده که یکی از موارد مهم آن سالخوردگی جمعیت است. هر چند، در حال حاضر هنوز بحث سالخوردگی جمعیت کشور جدی نیست ولی این موضوع به سرعت در کانون توجه مسایل جمعیتی و اجتماعی قرار خواهد گرفت. براساس بررسی‌های صورت گرفته با لحاظ نمودن هر نوع سیاست جمعیتی در آینده نه چندان دوری ایران با پدیده‌ی

سالمندی جمعیت روبه رو خواهد شد. به عبارتی در آینده سالمندی جمعیت پدیده‌ای گریزناپذیر خواهد بود. همین که سطح باروری رو به کاهش می‌گذارد، جمعیت به سالخوردگی میل می‌کند. با توجه به رشد بالای جمعیت کشور در دهه ۱۳۶۰، سالمندی جمعیت با سرعت بیشتری در مقایسه با کشورهای توسعه یافته به وقوع خواهد پیوست و دولت‌مردان فرصت چندانی برای مقابله با این تغییر (در ساختار سنی جمعیت) را نخواهند داشت. توضیح این که اگر ایران بدون تدارکات و برنامه‌ریزی لازم و کافی با یک جامعه‌ی سالمند برخورد نماید، سالمندی جمعیت نیز همانند جوانی جمعیت، به یک پدیده‌ی اجتماعی جدید تبدیل خواهد شد که برای آن تدابیری اندیشیده نشده است. بدیهی است مهم‌ترین سؤالی که در این زمینه مطرح می‌شود این است که چه کسی به دولت مالیات پرداخت خواهد کرد؟ و چه کسی از نسل سالخورده حمایت و پرستاری خواهد نمود؟ نتیجه آنکه گرچه در حال حاضر سیاست‌گذاران می‌بایست به فکر جمعیت جوان و تامین نیازهای آنان باشند، لیکن بر اساس محاسبات انجام شده این دوره‌ی انبساط، کوتاه خواهد بود. مطالعات نشان داد که از اواخر دهه‌ی ۱۴۰۰ جمعیت ایران رو به سوی سالمندی رفته و در سال ۱۴۲۰ به مرحله سالمندی جمعیت خواهد رسید و در دهه‌ی پس از آن با سالخوردگی جمعیت روبرو خواهد شد. بدیهی است که از هم اکنون لازم است تا دولت‌مردان در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان و بلندمدت به نسبت جمعیت سالمند و سالخورده توجه نمایند. علاوه بر این سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان می‌باید درصدد تمهیداتی برای رفاه اجتماعی و بهداشتی سالمندان و سالخوردگان باشند.

۱۴. توزیع مکانی جمعیت در سطح کشور ناموزون بوده و بسیار متأثر از عوامل جغرافیایی است. در مناطق نیمه غربی و حاصلخیز به دلیل برخورداری از محیطی مساعدتر نسبت به نیمه شرقی، جمعیت بیشتری ساکن هستند و مناطق کویری، خشک و ارتفاعات، اکثراً کم جمعیت بوده و یا خالی از سکنه می‌باشند. باز توزیع نامناسب جمعیت در کشور مشکلی دیگری است که در صورت افزایش جمعیت کشور تبدیل به گره کوری می‌شود که گشودن آن کاری غیرممکن خواهد شد. در حال حاضر تراکم جمعیت کشور از ۹۶۹ نفر در هر کیلومتر مربع در استان تهران تا ۵ نفر در هر کیلومتر مربع در استان خراسان جنوبی در نوسان است. در صورت افزایش بی‌رویه جمعیت و عدم برنامه‌ریزی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب و توزیع متعادل آن در سراسر نقاط کشور باز هم شاهد تراکم بی‌رویه جمعیت در پایتخت کشور و چند کلان شهر بزرگ خواهیم بود. در این حالت حرکت به سوی توسعه اقتصادی و شکوفایی آن غیرممکن خواهد بود. تراکم نسبی جمعیت استان تهران در مقایسه با سایر استان‌ها بسیار بالا است. رشد ناموزون و نامناسب جمعیت و تراکم به وجود آمده در پایتخت از معضلات بزرگی است که باید مورد توجه قرار گیرد. برنامه‌ریزی‌های کلان و توزیع منابع اعتباری و سرمایه‌ای با توجه به نیازهای واقعی کشور مطابق با یک الگوی فراگیر ملی می‌تواند از رشد بی‌رویه و بزرگ شدن این کلان شهر بزرگ و سایر کلان‌شهرها جلوگیری کند.

۱۵. خلاصه کلام آنکه تصمیم‌گیری در مورد سیاست‌های تنظیم خانواده، مطالعات و بررسی‌های کارشناسی بسیار بیشتری را می‌طلبد و هر گونه سیاست‌گذاری عجولانه و برنامه‌ریزی سریع می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری را به کشور جمهوری اسلامی ایران وارد نماید.

منابع

- آری‌آگا، ادوارد (۱۳۸۷). روش‌های تحلیل جمعیت. فاروق امین مظفری (مترجم). تبریز: احرار.
- امانی، محمد (۱۳۷۸). جمعیت‌شناسی جهان. تهران: سمت.
- امانی، محمد (۱۳۸۰). جمعیت‌شناسی ایران. تهران: سمت.
- امانی، محمد (۱۳۸۲). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: سمت.
- پژوهشکده‌ی آمار (۱۳۸۹). تحولات باروری در ایران (کاربرد روش فرزندان خود در برآورد باروری ایران با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۷۵، ۱۳۶۵، و ۱۳۸۵). تهران: پژوهشکده‌ی آمار.
- زارع، بیژن (۱۳۸۴). جمعیت‌شناسی اقتصادی و اجتماعی. تهران: سمت.
- زنجانی، حبیب‌اله (۱۳۷۱). جمعیت و شهرنشینی در ایران. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- زنجانی، حبیب‌اله و دیگران (۱۳۷۹). جداول مرگ و میر ایران برای سال ۱۳۷۵ (بر حسب جنس در کل کشور و استان‌ها به تفکیک شهری و روستایی). تهران: موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.
- زنجانی، حبیب‌اله (۱۳۸۰). مهاجرت. تهران: سمت.
- زنجانی، حبیب‌اله (۱۳۷۶). تحلیل جمعیت‌شناسی. تهران: سمت.
- ژوزه دوکاسترو (۱۳۴۶). انسان گرسنه. منیزجونی (مترجم). تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- سبکتکین ریزی، قربانعلی (۱۳۸۶). درآمدی بر جامعه‌شناسی جمعیت. تهران: نقشینه پیمان.
- سرایبی، حسن (۱۳۸۱). روش‌های مقدماتی تحلیل جمعیت با تاکید بر باروری و مرگ و میر. تهران: دانشگاه تهران.
- سرایبی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تاکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- شیخی، محمد تقی (۱۳۸۰). جمعیت‌شناسی اقتصادی اجتماعی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ضرغامی، حسین (۱۳۹۰). روش‌های تحلیل ترکیب جمعیت: تحلیل ترکیب سنی و جنسی جمعیت.
- ضرغامی، حسین (۱۳۹۰). نگاهی به تحولات سالخوردگی در ایران.
- فتحی، الهام (۱۳۸۸). ضرورت اصلاح آمار مهاجرت در کشور- نشریه تحلیلی خبری برنامه- شماره ۳۶۶.
- فتحی، الهام (۱۳۸۸). مقاله بررسی سالمندی جمعیت ایران در نیم قرن اخیر و آینده آن تا سال ۱۴۳۰ شمسی، هفته نامه برنامه، سال هشتم، شماره ۳۳۴.
- فتحی، الهام (۱۳۸۹). مقاله دگرگونی‌های جمعیتی کشور طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۸۵- نشریه تحلیلی خبری برنامه- شماره ۳۸۵.
- فتحی، الهام (۱۳۸۹). مروری بر وضعیت خانوارهای کشور از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵- نشریه خبری تحلیلی برنامه شماره ۳۹۷.
- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- لهستانی زاده، عبدالعلی (۱۳۷۹). ساختار سنی جمعیت، شیراز: نوید.
- لوکاس، دیوید (۱۳۸۴). درآمدی بر مطالعات جمعیتی. حسین محمودیان (مترجم). تهران: دانشگاه تهران.
- مرکز آمار ایران. نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن. سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). نشریه مهاجرت‌های استانی (۱۳۷۵-۱۳۸۵).
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۲). مرگ و میر کودکان در ایران: روندها و شاخص‌ها (۱۴۰۰-۱۳۳۵).
- مشفق، محمود و میرزایی، محمد (۱۳۸۹). انتقال سنی در ایران: تحولات سنی جمعیت و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی، جمعیتی. فصلنامه جمعیت شماره ۷۲/۷۱.

میرزایی، محمد (۱۳۷۷). نوسانات تحدید موالید در ایران، خلاصه مقالات سومین سمینار ملی آمارهای حیاتی

نیک خلق، علی اکبر و دیگران (۱۳۷۰). مبانی جامعه شناسی. تهران: خردمند.

هاپت، آرتور و تامس تی کین (۱۳۸۷)، راهنمای جمعیت، ترجمه طه نوراللهی، تهران، انتشارات مرکز مطالعات جمعیتی آسیا و اقیانوسیه

Demographic Dividend, A New Perspective Bloom, David, David Canning and Jaypee Sevilla.(2002).The
Population Matter Population Change on The Economic Consequences of

<http://esa.un.org/unpp>

<http://www.khabaronline.ir/print-54791.aspx>

<http://population-studies.blogfa.com/post-153.aspx>

Unesco, Education for All Global Monitoring Report

<http://www.census.gov/cgi-bin/ipc/idbrank.p1>

<http://worldmap.com>.

<http://www/en.wikipedia.org>

<http://www.prb.org>

<http://esa.un.org>

<http://www.nocrir.com>

<http://www.uis.unesco.org>

مرکز آمار ایران